

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE GRUBU EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI

**LEFEBVRE'İN DÖNÜŞÜM MODELİNDE TOPLUMSAL FARKINDALIK VE
KISITLILIK ÖLÇÜTLERİ VE GEÇERLİLİK DÜZEYLERİ**

İsmail KURŞAT

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2022

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE GRUBU EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI

LEFEBVRE'İN DÖNÜŞÜM MODELİNDE TOPLUMSAL
FARKINDALIK VE KISITLILIK ÖLÇÜTLERİ VE GEÇERLİLİK
DÜZEYLERİ

İsmail KURŞAT

Danışman: Prof. Dr. Adnan GÜMÜŞ

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Cahit ASLAN

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Murat YÜKSEL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA

ukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

Bu alışma, jürimiz tarafından Felsefe Grubu Eğitimi Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Adnan GüMüş
(Danışman)

ye: Doç. Dr. Cahit ASLAN

ye: Dr. Öğr. Üyesi Murat YÜKSEL

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.
.../.../2022

Prof. Dr. Serap ÇABUK
Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, izelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ETİK BEYANI

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim./...../2022

İsmail KÜRŞAT

ÖZET

LEFEBVRE'İN DÖNÜŞÜM MODELİNDE TOPLUMSAL FARKINDALIK VE KISITLILIK ÖLÇÜTLERİ VE GEÇERLİLİK DÜZEYLERİ

İsmail KURŞAT

Yüksek Lisans Tezi, Felsefe Grubu Eğitimi Ana Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Adnan GÜMÜŞ

Eylül 2022, 80 sayfa

Bu çalışma; toplumların oluşumu, farklılaşması ve dönüşmesi süreçlerini açıklamak üzere bir model olup olamayacağı tartışmasını ele almaktadır. Bu kapsamda alan okumalarından yola çıkarak toplumsal dönüşüm modelinin belirlenmesi ve açıklayıcılığının sınanması amaçlanmıştır. Bunun için öncelikle nitel analiz ile teorik modelin ana kategorileri çıkarılmakta, bu kategorilerin somut ölçülebilir göstergeleri belirlenmekte ve ülkelere dair makro verilere dayalı olarak modelin açıklayıcılık gücü ortaya koyulmaktadır.

Anahtar kelimeler: Toplum, toplumsal dönüşüm, toplumsal farklılaşma

ABSTRACT**IN LEFEBVRE'S TRANSFORMATION MODEL, SOCIAL AWARENESS AND
LIMITATIONS CRITERIA AND VALIDITY LEVELS****Master Thesis, Department of Philosophy Group Education****Supervisor: Prof. Dr. Adnan GÜMÜŞ****December 2022, 80 pages**

This work; It deals with the debate whether it can be a model to explain the formation, differentiation and transformation of societies. In this context, it is aimed to determine the social transformation model based on field readings and to test its explanatory power. For this, first of all, the main categories of the theoretical model are determined by qualitative analysis, the concrete measurable indicators of these categories are determined, and the explanatory power of the model is revealed based on the macro data of the countries.

Keywords: Society, social transformation, social differentiation

ÖN SÖZ

Bu tezde sözünü ettiğim ve ispatlamaya çalıştığım düşünceleri benimle tartışan, dinleyen üzerine fikir yürüten, soru soran, eleştiren ve destekleyen herkese teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖN SÖZ	vi
TABLolar LİSTESİ	ix

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Araştırma Problemi ve Gerekçesi	9
1.2. Araştırmanın Amacı.....	12
1.3. Araştırmanın Önemi	13
1.4. Sınırlılıklar	14
1.5. Tanımlar.....	14
1.6. Kuramsal Açıklamalar	20

BÖLÜM II

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

2.1. Araştırmanın modeli	38
2.2. Evren ve Örneklem	38
2.3. Veri Toplama Aracı Ana Değişkenler ve Bilgi Formunun Geliştirilmesi	39
2.4. Analiz Teknikleri	40

BÖLÜM III

BULGU VE ANALİZLER

3.1. Planlama Durumu	41
3.2. Tasarım Durumu	45
3.3. Deneyim Durumu	49
3.4. Kısıtlılık-farkındalık	52
3.4.1. Demokratikleşme Durumu.....	54

3.4.2. Eğitim Durumu	58
3.4.3. İletişim Durumu.....	62
3.5. Sonuçlar ile Analizler	65
3.6. Üç Ana Boyut Arasındaki Farklılaşma Ve İlişkiler.....	70

BÖLÜM IV

SONUÇ VE ÖNERİLER

4.1. Sonuçlar	76
4.2. Öneriler	76

KAYNAKÇA.....	78
----------------------	-----------

TABLOLAR LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 1. Ana Değişkenler	40
Tablo 2. Seçici Kayıt Yolu İle Planlamaya Dair Anlamaların Belirlenmesi	42
Tablo 3. Kıtalara Göre Rejim Tipi Durumu.....	43
Tablo 4. Ülkelerin Nüfus Yoğunluklara Göre Rejim Tipi Durumu.....	44
Tablo 5. Devlet Fonksiyonları Göre Rejim Tipi Durumu.....	45
Tablo 6. Seçici Kayıt Yolu İle Tasarıma Dair Anlamaların Belirlenmesi.....	46
Tablo 7. Kıtalara Göre Sivil Özgürlükler Durumu	47
Tablo 8. Nüfus Yoğunluklarına Göre Sivil Özgürlükler Durumu	48
Tablo 9. GSMH Göre Sivil Özgürlükler Durumu.....	49
Tablo 10. Seçici Kayıt Yolu İle Deneyime Dair Anlamaların Belirlenmesi.....	50
Tablo 11. Kıtalara Göre Deneyim Durumu.....	51
Tablo 12. GSMH Göre Deneyim Durumu	52
Tablo 13. Seçici Kayıt Yolu İle Kısıtlılık-Farkındalık İle İlgili Anlamaların Belirlenmesi	53
Tablo 14. Kıtalara Göre Demokratikleşme Durumu.....	54
Tablo 15. GSMH Göre Demokratikleşme Durumu	55
Tablo 16. Nüfus Yoğunluklara Göre Demokratikleşme Durumu	56
Tablo 17. Eğitime Göre Demokratikleşme Durumu	57
Tablo 18. Basın Özgürlüğüne Göre Demokratikleşme Durumu.....	58
Tablo 19. Kıtalara Göre Eğitim Durumu	59
Tablo 20. GSMH Göre Eğitim Durumu.....	60
Tablo 21. Nüfus Yoğunluklara Göre Eğitim Durumu	61
Tablo 22. Basın Özgürlüğüne Göre Eğitim Durumu	62
Tablo 23. Kıtalara Göre Basın Özgürlüğü Durumu	63
Tablo 24. GSMH Göre Basın Özgürlüğü Durumu	64
Tablo 25. Nüfus Yoğunluklara Göre Basın Özgürlüğü Durumu	65
Tablo 26. Kıtalara Göre İnsanı Gelişme Durumu	66
Tablo 27. Kıtalara Göre Ekonomik Rekabet Durumu	67
Tablo 28. GSMH Göre İnsani Gelişme Durumu	68
Tablo 29. GSMH Göre Ekonomik Rekabet Durumu.....	69
Tablo 30. Nüfus Yoğunluk Göre İnsani Gelişme Durumu	70

Tablo 31. Dönüşüm Yönü İle Dönüşüm Araçları Durumu.....	71
Tablo 32. Kısıtlılık-Farkındalık İle Sonuç Durumu.....	72
Tablo 33. Planlama-Tasarım-Deneyim İle Sonuç Durumu.....	73
Tablo 34. Kısıtlılık-Farkındalık İle Planlama-Tasarım-Deneyim.....	75
Tablo 35. Kısıtlılık-Farkındalık Ve Planlama-Tasarım-Deneyim Alt Boyutları İle Sonuçların Alt Boyutları İçin Regresyon (T).....	76

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu çalışmada; toplumların oluşumu, farklılaşması ve dönüşmesi süreçlerini açıklamak üzere Lefebvre'e odaklı olarak belirlenen bazı değişkenlerin seçilmiş çıktıları açıklama durumu analiz edilmektedir. Bunun için öncelikle nitel analiz ile ana kategoriler çıkarılmakta, bu kategoriler somut ölçülebilir göstergeler ile ilişkilendirilmekte ve ülkelere dair seçilmiş makro verilere dayalı olarak modelin açıklayıcılık gücü analiz edilmektedir.

Lefebvre'e göre toplumların dönüşümünde üretimin belirleyici bir önemi vardır; Değişmeyen öz doğayı üretir. Bunun ardından doğa, insan varlığını üretir. İnsan varlığı ise sırasıyla; mücadele ve emeği ile hem tarihi hem de kendinin bilgisini ve bilincini dolayısıyla başlangıçtaki ve sondaki değişmeyen özü yeniden üretir. Üretim kavramının iki anlamı vardır; biri çok geniş, diğeri ise kısıtlı ve belirgindir. Geniş anlamda toplumsal varlıklar olan insanlar kendi hayatlarını, tarihlerini, bilinçlerini, dünyalarını üretirler. Tarihte ve toplumda edinilmiş ve üretilmiş olmayan hiçbir şey yoktur. Doğa, toplumsal hayatta duyu organlarına kendini sunduğu hali ile dönüştürmüş dolayısı ile üretilmiştir. İnsanlar, hukuki dinsel politik biçimler üretirler. Üretim, biyolojik ekonomik ve toplumsal yeniden üretimi içerir (Lefebvre, 2014, s. 95-96). Modern kuramcılara bakıldığında kapitalizmin ve onun getirdiği yaşam şeklini dayattığı değişim, dönüşüm ve sosyal ilişkilerin nasıl işlediğini yoğunlukla tartışma konusu ettikleri görülür.

Simmel'e göre yüzeysel bir izleme veya okuma ile tek yönlü bir etkileşimi ifade eden birçok toplumsal olgu karşılıklı etkiler üzerine kuruludur. Söz konusu karşılıklı değişim, dönüşüm veya etkileşim kendisinden önceki toplamdan fazlasını oluşturan üretici bir süreci ifade eder. Her türden üretim için bu anlamda bir karşılıklı etkileşim barındırmak zorundadır. Etkileşim ve üretim süreçleri toplumsal hayatın bütünlüğünü oluşturan ve sürekli olarak kendini tekrar eden bir dönüşümü meydana getirir. Burada toplumsal genellik ortaya çıkar dolayısıyla artık başı sonu ve sırası anlaşılamayan bir biçim inşa edilmiş olur. Toplumsal olgular veya bireysel algımız toplumsal biçim ile kavranabilir ve bunun ötesine ancak bu yolla geçilebilir (Simmel, 2009, s. 66-84).

Toplumların nasıl değiştiğini anlamak sosyal bilimciler için her zaman ulaşılması gereken ana hedeflerden biri olmuştur. Toplumların nasıl değiştiği ve dönüştüğü hakkında çeşitli olgular dikkate alarak çeşitli modeller önerilmiş ve tartışılmıştır. Smith'e

göre toplumsal yaşamı eylem, çeşitlenme, dönüşüm ve değişim temelinde açıklamaktan uzaklaşmış her teori veya model amacından uzaklaşmış demektir. Bu noktadan hareketle toplumsal dönüşüm modeli bütün toplumsal kuramların özünü oluşturmaktadır (Smith, 1973, s. 1). Bu kapsamda toplumsal değişmeyi bir bütün olarak bir model içinde ele almanın mümkün olma ihtimali Durkheim, Marx ve Weber gibi önemli kuramcıları etkilemiştir. Bunlar ile ilgili kuramsal tartışma bölümünde daha geniş yer verilecektir.

Toplum işleyişi içinde oluşan yapılar ve kalıplaşmış sistematik, düşünce yapımızı etkiler. Gözlemlenebilir, incelenebilir ve sistematikleşebilir olguların geçerliliklerini, tutarlılıklarını ve nesnel önemlerini toplumsal dönüşüm ile anlamak mümkün olabilir. Toplumsal gelişmeyi ve insan etkileşimlerini içeriklerinden bağımsız olarak, mantıksal bir zorunluluk veya anlamı tarihsel ilişkilere bağlı gerçekliklerde değil kendi içlerinde sistematikleşmiş ortak süreçler olarak ele almak mümkündür. Simmel'e göre insanlık genel yaşama biçimi olarak toplum olmayı tercih etmektedir. Ama tek seçenek veya olasılık bu olmak zorunda değil. Potansiyel olarak insan türü toplum dışı olmayı da tercih edebilirdi. Bu çıkarım insan dışı yaşam biçimi gözlemlerinden kendine kanıt bulabilir. İnsan türünün kendi kendinin gözlemcisi olarak ilgi kuramayacağı kadar eskiye dayanan bu seçimi ve dolaylı veya dolaysız olarak buna dayanan deneyimleri tek evrensel geçerliliğe sahip yapının toplum olduğu varsayımına götürmektedir (Simmel, 2009, s. 58-59).

Belirli sayıda insanın bir arada bulunmasına (fiziki olarak belirli bir yerde olmaları gerekmez bu yönü ile topluluk kavramı ile ayrışır) veya basit bir toplam sayıya indirgenemeyecek olan, yapılandırılmış sosyal ilişkilere ve kurumlara sahip yaşamları tanımlayan toplum kavramı bir tür ortaklığa atıf yapar. Giddens ve Sutton'a göre bu kavram kolektif yaşam, bireyler üzerinde biçimlendirici etki, öz kimlik tartışmaları, kendi kendini yenileyebilme niteliği gibi unsurlar ile belirginleşir. Burada kendi kendini yenileme ve birey üzerinde biçimlendirici etki öne çıkarılabilir. Bu noktada toplum ve birey arasında karşılıklı tartışmalı bir etkileşim söz konusudur: yapı/fail ikiliği. Toplumsal örgütlenme içinde ve sosyal yaşamda bireyleri birbirine bağlayan işlevsel ağlar ile toplumsal yapı ortaya çıkar (Giddens & Sutton, 2018). Birey söz konusu ağ üzerinden sosyalleşerek topluma katılır. Sosyal normlar ve değerler öğrenilir. Sosyalleşme ile yaşam boyu devam eden bir aktarım süreci üzerinden toplumların dönüşümü ifade edilir.

Toplum ve birey arasında ilişki genellikle çatışma üzerinden kurulur. Simmel'e göre Çatışmanın çıkar grup oluşumlarına neden olduğu veya bu oluşumları etkilediği

kabul edilir. Çatışmanın ortaya çıkardığı her türlü toplumsal olgu bağımsız bir toplumsallaşma nedeni olup olmadığı tartışılmıştır. İnsanlar arasında her türlü etkileşim bir toplumsallaşma nedeni ise, çatışma da bu bağlamda düşünülebilir (Simmel, 2009, s. 87).

Bir bilim alanı olarak sosyoloji, konusu itibari ile bireylerin birbirleri ile ve toplulukları ile ilgileniyor ise, yine Simmel'e göre bu durum mümkün olan en kapsamlı bir yolla açıklanabilmelidir. Bu anlamda her türlü yerellikten ve zamansallıktan arındırılmış her birim için kabul edilebilir düzeyde geçerliliği olan bir toplumsal model ön görülebilir (Simmel, 2009, s. 88-89).

Durkheim'ın bir toplumsal dönüşümü açıklamak için önerdiği işlevsel evrimci görüşe göre; dönüşümün temelinde üç varsayımsal olgu yatar. Bunlar farklılaşma, yeniden bütünleşme ve uyum. Bu üç varsayım ile değişme kapsayıcı bir biçimde analiz edilebilir (Durkheim, 2006, s. 98). Bunlardan farklılaşma genellikle toplumsal değişimin itici gücü olarak varsayılır. Bu gücün sakıncası ise çözülme olarak görülmüştür. Eğer farklılaşma karşısında yumuşak bir tutum olursa belirli bir süre sonunda farklılaşan grupların toplumdan kopma riski söz konusudur. Smith'e göre bunun sonucu olarak toplumların farklılaşma ile gelen gerilim buna bağlı bozuk bir bütünleşme ve nihayet yeniden bütünleşme süreçleri yaşadığı öne sürülmüştür. Son olarak tüm süreçler ile tüm toplumsal sistemlerin yönünü belirleyen varsayım olan uyum gerçekleşir (Smith, 1973, s. 14-25). Böylece farklılaşma, yeniden bütünleşme ve uyum toplumsal dönüşümün temel yapısını oluşturur.

Giddens ve Sutton'a göre toplumların belirli zamansal ve mekânsal kısıtlar içinde değerlendirilmesi yanıltıcı olacaktır. Böyle bir yaklaşım kültürler arası geçiş veya güncel olguları açıklayamaz. Toplumlar çok geniş bir kavramsal alanı kapsar ve bunu analizinde farklı yöntem ve yaklaşımlar söz konusudur. Bu yöntem ve yaklaşımlar anlama ve açıklama için gereklidir. Söz konusu geniş kapsamı açıklayabilmek için bilinen kavramların yeniden değerlendirilmesi ve yeni kavramlar üretilmesi, anlama ve açıklama düzeyini yükseltmesi için önemlidir (Giddens & Sutton, 2018, s. 9).

Castells'e göre toplumlar geçmişten günümüze üretim, deneyim ve iktidar unsurlarının ilişkileri arasında ortaya çıkmış süreçler çevresinde ortaya çıkmıştır. Burada üretim, bireyin kendi dışında olanı kendine mal etme, sağlayacağı potansiyel yarar için onu bir ürüne dönüştürme sürecini ifade eder. Söz konusu ürünün bir kısmı tüketilirken, bir kısmı ise toplumsal veya bireysel istekler ile gelecek için saklama veya biriktirme etkinliği ile bu sürece dâhil olur. Deneyim ise, bireylerin birey olmalarından kaynaklanan

kimlik inşa süreci ile toplumsal ve doğal ortamları arasında kurdukları etkileşim olarak ifade edilir, gereksinimlerin ve arzuların sonsuz doğası üzerine inşa edilir. İktidar bu iki unsur ile ilişkili olarak bazı birey veya grupların istek ve arzuların üretimin hedefi yapma yönünde genellikle potansiyel bir zorlama kullanarak diğerlerine dayatan bireylere dönüşmesi sürecini ifade eder. Böylece toplum her dönemde üretilmiş kontrol, sınırlama veya toplumsal sözleşme çabaları bir şekilde iktidar yapısını güçlendirerek ortaya çıkarır (Castells, 2013, s. 17-18).

Castells'e göre dünya çapında ekonomik sistemin ortaya çıktığı görülür. Bu sistem bilgiye, küreselliğe ve ağ örgütlenmesine dayanır ve bu temelde tanımlanabilir. Şirketler, bölgeler veya ülkelerin üretkenliği göreceli olarak bilgiyi üretme, işleme ve uygulama kapasitelerine bağlıdır. Söz konusu kapasite birimler arasında dağılmış avantajlar ile birimleri küresel olarak birbirine muhtaç kılar. Birimler arasında ortaya çıkan bu muhtaç olma durumu ise zorunlu olarak rekabet koşullarına bağlı bir ağ örgütlenmesini orta çıkarır (Castells, 2013, s. 99-100).

Giddens ve Sutton'a göre dünyanın çeşitli bölgelerine farklı avantajlar için dağılmış toplum veya toplulukların tek bir topluma veya topluluğa doğru dönüştüren süreçler ile daha yakın ve hızlı bir etki göstermesi küreselleşme olarak anlaşılır. 1970'ten itibaren dünyanın herhangi bir yerinde alınan bir yerel karar geri kalanında farklı etkiler ortaya çıkarabilir. Bu durum yerel iktidarların gücünü etkilediği ortadadır (Giddens & Sutton, 2018, s. 21-23).

Her sosyolojik açıklama iddiası rasyonel olma sorunsalı veya eleştirisi ile karşı karşıyadır. Habermas'a göre bundan kaçmak açıklamamın kapsayıcılığına zarar vermektedir. Fakat normatif bir sistem önerisi olan her sosyolojik çalışma üç noktada rasyonellik testine girmelidir. Öncelikle kavramlarının rasyonellik içermesi ile ilgili iç tutarlılık. İkinci olarak yöntem bilimsel açıklayıcılık ve son olarak toplumsal dönüşümü açıklamada bilimsel (kuramsal) yeri tartışılmalıdır (Habermas, 1996, s. 19). Giddens ve Sutton'a göre burada söz konusu rasyonellik, tutarlılık ve bilimsellik gibi kavramlar modernlik kavramı ile ilişkilidir. 18. yüzyılda ortaya çıkan Avrupa merkezli aydınlanmayı işaret eden bu kavram seküler, rasyonel, demokratik, bireysel ve bilimsel bir düşünce tarzını somutlaştırır (Giddens & Sutton, 2018, s. 28).

Giddens ve Sutton'a göre rasyonellik beklentisi veya gerekliliği yöntemsel araçlar ile potansiyel sonuçlar arasında anlamlı tutarlı bir ilişkinin akla ve mantığa uygun olarak gösterilebilmesini ifade eder. Bu yöntemin geleneksel akıl yürütme veya karar alma süreçlerinin yerini alması ise modern dünyaya ait bir tartışmadır. Eylemleri rasyonel

kaygılar ile gerçekleştirmek veya eylemi gerçekleştirmeden önce potansiyel sonuçları üzerine düşünmek ve akla uygun bilgiyi ön plana çıkarmak rasyonel düşünmenin kazanımlarındadır (Giddens & Sutton, 2018, s. 40).

Geçmişte veya günümüzde sosyal bilimlerin çalışma alanı olarak kültür, toplumsal farklılıklar veya dönüşümler ve bu dönüşümlerin mekanizması tam anlamıyla öğrenilemeyecek kadar çeşitli ve büyük sistemler barındırır. Ancak bu sınırlılık bu alanda sorular sormanın ve anlama isteğinin önünde engel değildir. Claude'a göre bazı toplumlar aynı kökten gelmelerine rağmen farklı görünümlere sahip olurlar, bu farklılıkları hiç ilişkisi olmamış iki toplumun gösterdiği farklılıktan daha fazla olabilir. Aynı anda farklı köklerden gelen iki toplum ise tamamen farklı yollardan benzer görünüm gösteren bir noktaya gelebilirler. Bu kapsamda bir eski Afrika uygarlığı olan Dahomey ile Peru inka arasındaki farklar ve benzerlikler ile ABD ve İngiltere arasındaki benzerlikler ve farklılıklar gözlemlendiğinde toplumsal değişim ve dönüşümlerin döneme ve coğrafya göre değişmeyen bazı olgulara sahip olduğu çıkarımı yapılabilir. Bu anlamda toplumlarda karşıt yönlerde çalışan ve eşzamanlı etkiler yapan olgular vardır. Bu olguların bazıları mevcut durumun ve özelliklerin korunmasına hatta kalıcılılaşmasına uğraşır. Aynı anda başka olgularda farklı olanla bütünleşme toplumsal uzlaşa yönünde çalışır. İletişim konusunda özellikle dillerin gelişimi ve dönüşümü konusunda kendini göstermesi buna iyi bir örnektir. Toplumsal kurumlar sanat ve din gibi olgularda benzer örnekler olarak ele alınabilir (Claude, 1994, s. 22-23).

Smith'e göre günümüze yaklaştıkça toplumsal değişimin daha fazla hızlandığı ve yoğunlaştığı gözlenir. Hem niceliksel hem niteliksel sınıflandırmanın daha kolay olduğu bu toplumsal değişimler bu özellikleri ile daha tarihsel değişimlerden ayrılırlar. Kurumlar, insan ilişkileri, gelenekler, inanç ve deneyimler nesiller arasında aktarıldıkça farklılaşır. Bu farklılaşma iletişimde, eğitimde, üretim ve tüketim alışkanlıklarında, savaşta, hukukta, sanatta gözlenebilir (Smith, 1973, s. 60).

Buradan hareketle toplumları incelemenin, dönüşümleri anlamının kapsayıcı bir tanımını yapmak veya şablonunu çıkarmak mümkün müdür? Claude'a göre böyle optimize edilmiş tanımlama ancak toplumların niteliklerine, niceliklerine, coğrafi uzaklıklarına ve maddi ya da zihinsel iletişim araçlarına bağlı olarak yapılabilir. Bu anlamda toplumlar ve toplumların dönüşümü durağan bir olgu olarak anlaşılmaması gereklidir. Böylece söz konusu tanımlama mümkün olacaksa durağan olmama durumunu kapsayan bir açıklama önerilmelidir (Claude, 1994, s. 24-25).

Claude'a göre varsayımsal olarak bir toplum (ister bilimsel bir araştırma ister bir gezgin tüccar deneyimi olarak) için diğer toplumları anlamak farklı varyasyonlar oluşturabilir. Bunlardan birincisi kendisinin çağdaşı olan fakat yeryüzünün başka bir yerinde olanlar, ikincisi yaklaşık olarak aynı bölgede fakat çağdaş olmayalar üçüncüsü ise hem çağdaş olmayanlar hem de farklı bir coğrafyada bulunanlar olarak tanımlanabilir. Bu tanımlanmış gruplar arasında kıyaslama yapılırken derin eşitsizlikler ortaya çıkabilir. Bir noktada yapılan çalışmalar içinde bulunulan toplumun bakış ve değerler dizisi ile etkilenmiş kişilerin yanlış varsayımlarından ibaret olduğu söylenebilir. Göreceli olarak diğer toplumları inceleme konumunda olan toplumun araştırmacıları kendini zamansal olarak ilerde varsayarak geride bıraktığı toplumlarda kendi geçmişini bulmayı hedeflerken incelemesinde böyle bir yaklaşım kullanmaktadır. Artık var olmayan kültürler ile ilgili çok az bilgi toplanabilir. Bu durum en eski kültürden bugüne bir gelişimi anlamak istediğimizde iyice azalır. Buna rağmen bazı olguların kalıntıları olabilir. Bu durumda yöntem olarak bütüne varmak için söz konusu kalıntı ile halen var olan kültürler arasında bir bezerlik arama çabasından başka bir şey değildir (Claude, 1994, s. 30-31).

Simmel'e göre toplumsal olgular anlam ve biçim olarak aynı gerçekliği sunar. Bu iki unsur ayrı olarak ele alınamaz. Böyle bir ayrım biçimi anlamsızlaştırır veya yöntemsel bir hata olarak yanlış varsayımlara yol açabilir. Bu anlamda toplumsal gerçekliğe ulaşılması ve görünür hale gelmesi için gerekli olan toplumsal olgular, genellikle bireyler arası iletişim tarzı üzerinde şekillenen bir biçim olarak ortaya çıkmaktadır (Simmel, 2009, s. 48).

Buradan anlaşılabileceği üzere toplumun oluşmasında önemli unsurlardan biri etkileşim olgusudur. Söz konusu etkileşimlerin önemi ve zorunluluğu arttıkça, karşılıklı etki dolaylı veya dolaysız olarak artar ve toplum haline gelir. Simmel'e göre birliktelik ancak o zaman bir alanda bir arada bulunmaktan veya amaçsızca birbirini takip etmekten öteye geçer. Buradan hareketle sadece toplumu konu alacak bir çalışmada bu etkileşimlerin işleyişine odaklanma ihtiyacı duyulur. Öyle ki birbirlerinden tamamen farklı görünen en ilgisiz toplumlarda aynı etkileşim biçimi ve işleyiş olmak zorunda mıdır? Bu kapsamda toplumlaşma amaçları ne kadar farklı olursa olsun bu toplumsallaşmanın işleyişi aynı olabilir mi? Yine Simmel'e göre bu sorulara cevap aranmalıdır. Fakat bu çalışma kapsamında kimse buna zorlanamaz (Simmel, 2009, s. 48-51).

Tüm toplumların aynı aşamalardan oluşan bir geçmişe sahip olduklarını varsaymak ve bugün geride kalmış olarak nitelendirilen bazı toplumların gelişimsel

olarak ileride olan bir toplumun geçmiş olduğu bir aşamada olduğunu varsaymak tartışmalı bir konudur. Claude'a göre böyle bir iddia için ileride olan toplumun bazı aşamaları kat ederken diğerlerinin hiçbir şey yapmadıklarını veya çok az şey yaptıklarını varsaymak gereklidir. Bu varsayım bizi analogik olarak çocuk toplumlar ergen toplumlar gibi tanımlamalara götürecektir. Ancak bu iki durum hem birbirini açıklamaz hem de bilinemez. Gerçekte farklı coğrafyalarda veya zamanlarda bizden farklı biçimde insani duygularını yaşayan paylaşılan keşfeden ve savaştan topluluklar yaşadı. Onlar çocuk toplumlar ya da gelişmekte olan toplumlar değildi. Onlar bizim onlardan haberdar olup olmamamıza bağlı olmaksızın bütün diğer toplumlar kadar yetişkindi (Claude, 1994, s. 33-34).

Claude'a göre toplumların yaptığı ilerlemeler bu bakış açısı ile çok belirgin bir hal almaktadır. Akademik çalışmalar kısa süre öncesine kadar bu ilerlemeyi canlandırmak için basit şemalar kullanıyorken (yontma taş çağı, cilalı taş çağı, bakır, bronz, demir çağı gibi) bugün yontmanın ve cilalamanın aynı dönemlerde yapıldığını düşünülmektedir. Bir başka örnekte ise cilalı taş devrine ait olduğu varsayılan çömlekçiliğin bazı bölgelerde yontma ile eş zamanlı olduğu ortaya çıkarılmıştır. Bu örnekler çoğaltılabilir (Claude, 1994, s. 35).

Bu bakış açısı toplumların gelişimlerini yok saymamakta aksine söz konusu gelişimin daha kapsayıcı bir kavramaya ihtiyacı olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Yukarıda sözü edilen bilimsel veriler bize zaman içinde sıralı olarak düşünmeye zorlandığımız toplumsal gelişimi bu zorunluluktan çıkarmamız gerektiğini göstermektedir. Claude'a göre bu durum ilerlemenin ne kaçınılmaz ne de sürekli olamadığını ortaya koymaktadır. Gelişim atlamalar şeklinde ve sürekli aynı yönde olmak zorunda olmadan gerçekleşmelidir. Bu anlamda ilerleme geri dönülemez değildir. Toplumsal dönüşüm veya gelişim satrançta ilerlemek zorunda olan ve ilerlemesini ödülü olarak vezir olma ihtimali olan bir piyon gibi düşünülmemelidir. Böyle bir benzetme yapılacaksa toplumsal dönüşüm satrançta ata benzetilebilir. Belirli kısıtlılıklar dâhilinde her yöne atlayabilen ve bulunduğu yerin genellikle geri dönülemez veya tek bir yolla geri dönülebilir olmadığı söylenebilir (Claude, 1994, s. 36-37).

Bazı toplumların birikimden ve gelişimden yoksun kalmış(veya tarihsel olarak geri) gibi görünmelerinin benzer tartışma ile ilgisi vardır. Gözlemci toplum ile gözlenen toplum arasında ortaya çıkan bakış açısı farkından kaynaklanan bu tartışma ile gelişimi bizimle aynı yönde olan yani gelişimi bize göre anlam yüklü olan toplumları geliştirmekte, diğerlerini ise durağan olarak adlandırabiliriz. Claude'a göre benzer bir durum aynı kültür

içerisinde yer alan yaşlılar ve gençler arasında da gözlenebilir. Yaşlılar kendi gençlik zamanlarını aktif, birikimsel ilerlemeci zamanlar olarak görürken kendi yaşlılık zamanlarını ise durağan olarak değerlendirirler. İçinde aktif rol almadıkları bu zamanda ya hiçbir şey olmamakta ya da onlar için hiçbir anlamı veya olumlu yönü bulunmamaktadır. Aynı zaman diliminde genç olanlar için ise durum farklıdır (Claude, 1994, s. 38).

Bir toplumu durağan ya da gelişen olarak ele almak sadece odaklanılan duruma göre farklılık gösterebilir. Her toplum için kendi odağı dışına çıkan diğer toplum durağan, anlamsız hatta gereksiz bile gelebilir. Gerçekte bu durum göreceli olarak her toplumu diğerine göre anlamlı ya da anlamsız hale getirebilir. Claude her toplumun tüm toplumlar için ortak olan temel sorunları kendine has yollar geliştirerek çözmesinden ve görünümü buna bağlı olarak tasarlamış olmasına bağlamaktadır. Buradan hareketle tüm toplumların benzer gereklilikler için bir dile, teknik becerilere, sanatsal, bilimsel ve felsefe türünden bilgilere, inançlara, toplumsal, ekonomik ve siyasi bir örgütlenmeye sahip oldukları ortadadır. Ancak bu öğelerin ölçüsü kültür veya toplumsal farklar göstermektedir. Bugün toplum bilimcilerin bu farklı unsurların bir sınıflandırmasını, sıralamasını yapmaktan öteye geçememektedir. Söz konusu farklı seçimlerin gelişimlerin dönüşümlerin nasıl olduklarını varsa bir yapısal modelini ortaya çıkarmak ana amaç olmalıdır (Claude, 1994, s. 42-43).

Araştırmacı veya gözlemcinin kendinden veya içinde yaşadığı toplumdan soyutlanamayacağı ya da kendini soyutlayamayacağı varsayımı ile gerek kendi toplumu gerekse de başka toplumlar hakkında oluşturulacak kuramsal sorgu bir yargıya varamayacağı ve zorunlu bir görecelilik sorunu oluşturacağı ileri sürülebilir. Claude'a göre bu bir batılılaşma ya da modern zamanlar yanılgısı olarak ele alınabilir. Böyle bir varsayım ancak doğru olduğu varsayılmış ve kendiliğinde diğer toplumlar tarafından benimsenmiş veya kısa süre içinde benimsenecek bir toplum, kültür veya anlayış söz konusu ise ortaya çıkabilir. Genellikle bu durum bütün toplumlar arasında özgürce verilmiş bir karar olmaktan uzaktır. Benzer bir yapısal sorun zamansal uzaklık arttıkça da ortaya çıkarmaktadır. Bu bakış açısı ile uzak geçmişte “ilkel” toplumların ortaya çıkardığı gelişmeler ve dönüşümler rastlantı sonucu veya görece olarak çok az bir çaba ile elde edilmiş başarılar olarak görülmektedir. Gerçek çaba, zekâ veya zihinsel yetenek yakın zaman gelişim ve dönüşümlerinde öne çıkarılmaktadır (Claude, 1994, s. 43-46).

Claude'a göre yalıtılmış ve diğer şartları sabit kılınmış tek bir olgu toplumsal dönüşüm için hiçbir şey ifade etmemektedir. Dönüşüm sağlayan toplumun bütünü içinde

tasarlanmış, planlanmış ve denenmiş bir süreçtir. Bu anlamda olguların istemli ya da istemsiz bir yolla iş birliğinden söz etmekteyiz. İşbirliğinde amaç toplumun dönüşümünü sağlamaktadır. Olgularda olduğu gibi toplumlarda benzer bir işbirliği içindedir. Benzer şekilde tek başına yalıtılmış bir toplum anlam ifade etmemektedir. Her toplum için geçerli bir toplumsal dönüşüm modeli olabilir. Toplamlar ve olgular istemli veya istemsiz olarak bu belirli bir modele uygun hareket ediyor olabilir (Claude, 1994, s. 48-58).

Claude'a göre söz konusu işbirliği ile toplumsal dönüşümün bir aynılaşmaya neden olabileceği gibi bir yanılgı da ortaya çıkabilir. Burada dönüşüm hem aynılaşmayı hem de çeşitlenmeyi içermektedir. Bu noktada aynılaşmanın daha görünür olması toplumsal dönüşümleri teknik dönüşümlerin sonucu gibi düşünme ve bunlar arasında bir neden sonuç ilişkisi kurmak sorunu ile ilgilidir. Bu noktadan hareketle toplamlar söz konusu dönüşümlerle kendi kendini inşa ederler ve bu sırada iki karşıt düzlemde ve düzeyde bu yeniden üretim kendini gösterir (Claude, 1994, s. 60-63).

Bu tezde Lefebvre'in dönüşüm modelinden esinlenilerek toplamların kısıtlılık ve farkındalıklarının toplumsal dönüşümleri (sonuçlar, başarılar) üzerinde, planlama, tasarım ve deneyim araçları bağlamında nasıl bir etkisinin olduğunun makro veriler ile test edilmesi amaçlanmaktadır.

1.1. Araştırma Problemi ve Gereçesi

Öncelikle yukarıda verilen teorik tartışma kapsamında toplumsal değişim dönüşüm ve etkileşim ve bu etkileşimin toplamlara etkisi sosyal bilimcileri ve düşünürleri meşgul etmiş ve tartışma konusu olmuştur. Bu tez söz konusu tartışmaya yeni açıklama ve boyut getirmeyi problem etmektedir. Giddens ve Sutton'a göre sorunsal kapsayıcı bir yaklaşımın toplamların ve toplumsal olguların gözlemlenmesi, incelenmesi ve sistematikleştirilmesi noktasında önem kazanmaktadır. Böyle bir yaklaşım toplumsal dönüşümü bir bütün olarak ele alınabilir, açıklanabilir ve bilimsel olarak geçerlenebilir bir toplumsal dönüşüm modelinin varlığını problem edinmiştir (Giddens & Sutton, 2018, s. 59).

Toplumsal farklılaşma, hem belirlenmiş ya da temel alınmış bir noktaya indirgemesi hem de tarihsel olarak belirlenmiş unsurların farklı önem ve açıklama düzeyine sahip olmaları bakımından zamana bağımlı kalmaktadır. Marx ve Engels'e göre tarihsel eylemin yerini onların kendi icat ettikleri eylem, kurtuluşun tarihsel olarak yaratılmış koşullarının yerini onların kendi kafalarındaki hayali koşullar almalı; işçi

sınıfının zamanla ve kendiliğinden örgütlenmesi de yerini bu mucitlerin kendi kafalarında uydurdıkları bir toplum örgütlenmesine bırakmalıdır. Gerçeğin tarihi onların gözünde, kendi kafalarındaki toplumsal planların propagandası ve yaşama geçirilme isteği olur çıkabilir. Planlarını gerçekleştirirken her şeyden önce işçi sınıfının çıkarlarını istediklerini iddia ederler. Onlara göre her şey işçi sınıfının yararınadır ve sistem işçi sınıfının yararına işlemektedir (Marx & Engels, 2008, s. 86).

Sosyalleşme ve toplumsal aktarımın açıklanması modele dâhil edilmelidir. Farklılaşma ve yeniden bütünleşme ve uyum döngüsü toplumsal olguları açıklar. Bu durum var olmuş bütün toplumları açıklamak için geçerli midir? Zamandan ve mekândan bağımsız bir model savunulabilir mi? Soruları ortaya çıkar. Weber'e göre batı kültürünün tarihsel bir unsurunu araştıran araştırmacı ele aldığı ürünün sadece batı kültürüne ve batı kültürüne ait koşullarla ilgili olup olmadığı konusunda tartışmalı bir olgu üzerinde çalıştığını bilmelidir. Evrensel öneme ve değere sahip gelişim çizgisinde hangi göstergeler ile ortaya çıkışı tartışmasına dâhil etmelidir. Belirli bir sistematik içinde kapalı bir şekilde ve dünyanın geri kalanından kültürel olarak ayrılmış bir model olduğu tartışmalıdır (Weber, 2019, s. 7-8).

Smith'e göre ayrışma veya aynılaşıma, toplumlar arasında etkisi farklılaşan değişimin genel yönünü ve nasıl bir formu olduğunu açıklar. Ama dönüşümün gücü ve yönü hakkında şu sorular önem kazanır ve tartışılmalıdır. Toplumdan topluma değişmeyen bir model, tarihsel olarak izlenebilecek genel bir izlek ve her toplumda aynı sonuçları verebilecek bir ortak yöntem olabilir (Smith, 1973, s. 23).

Farklı araştırmacı ve yazarlar tarafından insan toplumları ve toplu yaşayışları her zaman problem nesnesi olmuştur. Bu kapsamda söz konusu birlikte yaşayışın sürdürülmesi, dönüşümleri ve bu dönüşümlerin nasıl işlediği tartışmalara konu olmuştur. Bununla birlikte teori veya modeller her örnek ve zaman diliminde çalışmamakta ve toplumun işleyişlerini açıklamakta eksik kalmaktadır. Alan yazınından çıkarılan tasarım, planlama, deneyim ile farkındalık, kısıtlılık ve iletişim unsurlarından oluşan model önerisinde gecen kavramların ve ölçütlerin belirlenmesi ve ölçütlerin sınanmasını temel problemi oluşturmaktadır.

Lefebvre'a göre herhangi bir dönemde üretilen mekânı sadece dönemim egemenleri üzerinden anlamak eksik kalacaktır. Öyle ise bu süreçler nasıl çalışmıştır? Birçok disiplinden birçok uzman bu soruya kendi yöntem ve anlayışları ile farklı yaklaşımlar ortaya koymaya çalışmakla birlikte mekân ile toplumsal dönüşüm arasında ki ilişki çoğunlukla ihmal edilmiştir. Söz konusu ilişki veya toplumsal olgular hakkında

egemen grupların etkisinin ötesinde aynı zamanda toplumsal süreçlerden de söz edilebilir (Lefebvre, 2014, s. 48).

Toplumların farklılaşmayı açıklamak üzere iki genel eğilimin öne çıktığı görülmektedir; toplumsal ilerlemeci bakış ve döngüsel açıklamalar. Birincisi toplumların belirli yön veya yönlerde sürekli ilerleme halinde olduğunu ileri sürerken döngüsel kuramlar çeşitli dinamiklerin etkisi altında döngüsel bir yeniden üretim halinde geliştiğini öne sürer. Bu tez toplumların kısıtlılık ve farkındalık arasında iki yönlü bir gelişim içinde olduğunu öne sürmektedir. Çeşitli dinamiklerin etkisi ile toplum kısıtlılık ve farkındalık arasında hareket halindedir. Bu iki yön arasında tam bir zıtlık söz konusu değildir birbirlerini dışlayan ve kapsayan yönleri söz konusudur. Kısıtlılık ve farkındalık kavramaları arasında doğrudan bir nedensellik veya söz konusu kavramların zekâ seviyesi ili ilişkili atıflar bu tezin varsayımı veya konusu değildir. Bu iki temel kavram ve aralarındaki ilişki çalışmanın en önemli kısmı olarak derinlemesine irdelenecek ve tartışılacaktır. Buna göre tarif edilen modeli somutlaştırmak adına üç kavram ile toplumsal dönüşüm ve yeniden üretim süreçleri ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır. Bunlar “planlama”, “tasarım” ve “deneyim” olacaktır. Bu kavramlar arasındaki ilişki ve bu ilişkinin biçimi toplumsal olguları ve kendini tekrar eden süreçleri anlamak için önemlidir. Son olarak iletişim kavramı planlama, tasarım ve deneyim döngüsünde deneyim aşamasının yeniden planlama aşamasına aktarımı rolü bağlamında bu süreçlerde tamamlayıcı olarak ele alınacaktır ve bu süreçleri tamamlayıcı olmaktadır. İletişim biçimleri bu etkileşimin nasıl oluştuğu hakkında önemli bir değişkendir. Habermas’a göre bireylerden oluşan rasyonel kamusal varlık ortak toplumsal olgular üzerine fikir yürütmek ve bu fikirlerde uzlaşma oluşturmak noktasına geldiğinde topluluk halini alır. Burada söz edilen kamusalılık altında, örgütlenme ilkesi ile kendine alan bulur. Buna göre mekânı ve toplumu dönüştürmek herkesin kendisine göre yararlı gördüğü her yoldan olabilir (Habermas, 2009, s. 286).

Bu tezde alan yazınına bağlı olarak bazı ana değişkenlerden oluşturulan bir model test edilecektir. Amaç olarak kısıtlılık ve farkındalık temelinde yeniden düşünülen ve tasarlanan toplumsal dönüşüm modelinin pratikteki yeri ve söz konusu farklılaşmanın rolü farklı ülke, bölge örnekleri kıyaslanarak tespit edilmeye ve gösterilmeye çalışılacaktır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın ana amacı Lefebvre'in toplumsal dönüşüm anlayışı dikkate alınarak kurgulanan toplumların kısıtlılık ve farkındalıklarının toplumsal dönüşümleri (sonuçları, başarıları) üzerinde, planlama, tasarım ve deneyim araçları bağlamında nasıl bir etkisinin olduğunun makro veriler ile test edilmesidir.

Lefebvre'e göre mekân ve mekânsal dönüşüm her durumda toplum ve toplumsal dönüşümü tarif eder. Buna mutlak diyebiliriz. Yukarıda söz edilen süreçlerin işleyişi ve bu süreçteki karar alma süreçleri (özelikle deneyim aşamasının dâhil edilmesi) hem toplumun mekânda daha belirgin izler bırakmasına hem de ortaya çıkan mekânın planlan ve tasarlanan mekân ile uyum göstererek çelişki ve çatışmaların söz konusu farklılaşmaya dâhil edilmesine yardım edecektir (Lefebvre, 2014, s. 56).

Bireysel veya toplumsal olarak gerçekleşen her uzlaşma tarihsel olarak belirli ve sonsuz bir yaşama alanında gerçekleşir. Bu yaşama alanı her özgün toplumsal olguyu özerk olarak inşa eder. Bu inşa süreci bireyin ve toplumun nesnel, sosyal ve özel algılamaları etrafında gerçekleşir. Bu bakımdan sözü edilen toplumsal dönüşüm burada kast edilen yaşama alanında yeniden üretilir. Toplumsal olguların karmaşık yapısı bu yaşama alanının her özgün olgu, karar ve iletişim eylemi için ön görülemez olmasından ileri gelmektedir (Habermas, 1996).

Bu tezde toplumsal farklılaşma yönünü açıklamak için kısıtlılık ve farkındalık kavramları belirlenmiştir. Brown ve Ryan'a göre; farkındalık esenliği ve refahı belirleyen bilinç özelliklerinden biri olarak düşünülmüştür. Farkındalık sürekli çevreyi izleyen bilincin, sezgisel araçlarından biridir. Kişiler ve toplumlar için farklı düzeylerde gözlenebilir. Kişiler arası etkileşime bağlı olarak etkisi ve düzeyi değişmekte ve kamusal bir farkındalıktan söz edilebilir. Bu bakışla farkındalık toplumsal deneyim ve işleyişin nasıl olduğu ile ilgili ipuçları sunar (Brown & Ryan, 2003). Buradan hareketle farkındalık, toplumun veya bireyin potansiyel olasılıklar bilgisi ve bu bilginin erişimine veya kullanıma yönelik açıklık düzeyi şeklinde tanımlanmıştır. Kısıtlılık ise toplumun veya bireyin, potansiyel olasılıklar bilgisinin eksikliği ve söz konusu bilginin erişimine veya kullanıma yönelik açıklık önündeki kasıtlı ya da kasıtsız engellerin düzeyi olarak tanımlanmıştır.

Yukarıda iletişim üzerinden ortaya konulan yaşama alanı Lefebvre tarafından mekân üzerinden kurgulanmaktadır. Buradan hareketle bu tezde kısıtlılık ve farkındalık ile ilgili bazı değişkenlerin bazı temel toplumsal çıktılar üzerindeki etkisi irdelenecektir.

Henry Lefebvre'in mekânsal dönüşüm modelinden esinlenilerek çıkarılan toplumsal dönüşüm modelinde, dönüşüm yönü ile farkındalık ve kısıtlılık, dönüşüm araçları ile planlama-tasarım-deneyim kastedilmektedir.

Ana hipotez; kısıtlılık ve farkındalık düzeyinin toplumsal dönüşüm(toplumsal çıktılar, başarılar) üzerinde belirleyici etkisi olduğu, bu dönüşümün planlama, tasarım ve deneyim araçları ile gerçekleştiğidir.

Ana hipotezi farklı şekilde ifade edersek;

- A. Kısıtlılık-farkındalık ile planlama-tasarım-deneyim karşılıklı etkileşim halindedir (döngüsel hareket halindedir).
- B. Kısıtlılık-farkındalık ve planlama-tasarım-deneyim belirlenen toplumsal sonuçlar(başarılar) üzerinde birlikte etkilidir.

Bunu sınamak için

1. Kısıtlılık-farkındalık için göstergeler nelerdir?
2. Planlama-tasarım-deneyim için göstergeler nelerdir?
3. Toplumsal sonuçlar (başarılar) için göstergeler nelerdir?
4. Kısıtlılık-farkındalık ve planlama-tasarım-deneyimin birbirini açıklama ve farklılaşma düzeyi nedir?
5. Kısıtlılık-farkındalık ve planlama-tasarım-deneyimin birlikte veya ayrı olarak toplumsal sonuçları(başarıları) açıklama ve farklılaşma düzeyi nedir?

Gibi sorular makro veriler ile yanıtlanmaya ve modelin geçerliliği ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Bu çalışma ile ortaya çıkarılacak tartışma, ölçütler ve geçerlilik düzeylerine yönelik analiz ve çıkarımların; değişim teorileri ve araştırmalara katkı sağlaması beklenmektedir. Toplumların dönüşümlerinin ve bu dönüşümlerinin nasıl işlediğine yönelik teori testinde yöntemsel katkı da sunacaktır. Sosyoloji teorilerine bu tespit ve yaklaşım modeli ile sunulan bu çalışma ile alan yazını geliştirilmesi amaçlanmıştır. Araştırma kendinden önceki araştırmalara yeni bir sınama aracı olabilir. Sonraki

çalışmaların ise Sonraki çalışmalara ise yöntemsel ve yaklaşımsal bir temel oluşturması bakımından önemli olduğu düşünülmektedir. Bu araştırma ile toplum bilim ve toplum felsefesi alanları için tartışmalı konulara açıklama ve anlama noktasında mevcut modellere ve tartışmalara dayanan yeni bir modelin sınanması noktasında önem kazanmaktadır.

1.4. Sınırlılıklar

Bu çalışmada iki temel sınırlılık söz konusudur. Bunlardan birincisi çalışmanın kuramsal olarak adı geçen yazar ve kuramcılar seçilmiştir. Elbette tartışmaya katkısı olacak farklı yazar ve kuramcılardan faydalanan ve tartışma derinleştirilecektir. Bu kapsamda kuramsal tartışmalar bu çalışmanın kuramsal sınırını belirlemektedir.

İkincisi ölçütlerin geçerliliği değişik şekillerde test edilebilirse de bu araştırmada seçilecek örneklerin mevcut makro verileri ile sınırlı kalacaktır. Bu çalışmada kullanılan ve oluşturulan göstergeler ve buna bağlı kavramlar bu alt başlıkta tanımlanmaktadır. Bu tanımlar modelin üç ana boyutu ve temel göstergeler başlıkları ile aşağıda sıralanmıştır.

1.5. Tanımlar

Makro sosyal-demografik göstergelerden kıta, nüfus, yoğunluk ve gayri safi milli hâsıla bu çalışmanın açıklayıcı göstergelerini oluşturmaktadır. Bu göstergeler aşağıda tanımlanmıştır.

Nüfuslarına göre ülkeler listesi, Birleşmiş Milletler tarafından yayınlanan tahminlere dayalı olarak, toplam nüfusun bağımsız ülke ve bağımlı bölgelerin nüfus listesidir. Bu "orta doğurganlık" varyantını kullanarak bir ülke veya bölgede fiili nüfusu de ifade eder. Birleşmiş Milletler Nüfus Bölümü. Dünya Nüfus Beklentileri: 2019 Revizyonu. Ulusal istatistik ofislerinden alınan nüfus sayımı raporları ve diğer istatistiksel yayınlar (The World Bank, 2019).

Yoğunluk, Nüfus yoğunluklarına göre ülkelerin listesi. Bu liste, bağımsız ülke ya da özerk bölgelerde bir kilometrekarede yaşayan insanların sayısına göre oluşturulmuştur. Tabloda geçen yüzölçümü verileri, göl, baraj ve akarsuları da kapsar. Tablodaki sayılar, toplam nüfusun yüzölçümüne bölünerek elde edildiği için nüfusun gerçek dağılışını yansıtmamaktadır (Archive, 2014).

GSMH, tüm yerleşik üreticiler tarafından katma değer artı çıktı değerlemesine dâhil edilmeyen tüm ürün vergileri (daha az sübvansiyonlar) artı yurt dışından birincil

gelirin net gelirlerinin (alışanların tazminatı ve mülk geliri) toplamıdır. Veriler cari ABD doları cinsindendir. Resmi dvız kurunun uluslararası işlemlerde fiilen uygulanan orandan son derece büyük bir farkla ayrıldığına karar verildiğinde alternatif bir oran kullanılmasına rağmen, ulusal para biriminde hesaplanan GSMH, ekonomiler arası karşılaştırmalar için genellikle resmi dvız kurlarında ABD dolarına dönüştürülür (NY.GNP.ATLS.CD, 2020).

Planlama, dönüşüm araçları boyutunun ilk göstergesi olan planlama rejim tipi, devlet fonksiyonları, politik katılım ve politik kültür bu kavramın göstergeleri olarak belirlenmiştir. Lefebvre'e göre planlama Topluma ve toplumsal dönüşüme dair gelecek fikirleridir. Burada toplumda kimlerin bu fikirlerin üretilmesinde söz hakkı olduğu ve bu hakkın kullanılabilir olması önemlidir. Varsa egemenlik ya da hkimiyet ilişkileri, yerel ve genel yöneticiler, girimci ve finansörler, toplum grupları ve kitleler görünür olarak bu sürece dâhil olurlar (Lefebvre, 2014, s. 28). Belirlenen göstergeler aşağda tanımlanmıştır.

Rejim tipi, Tam demokrasiler, sivil özgürlüklere ve temel siyasi özgürlüklere sadece saygı duymakla kalmayıp, aynı zamanda demokratik ilkelerin gelişmesine elverişli bir siyasi kültür tarafından da destek verilen uluslardır. Kusurlu demokrasiler, seçimlerin adil ve zgr olduğu ve temel sivil özgürlüklerin onurlandırıldığı ancak sorunları olabileceği ülkelerdir (rneğin, medya özgürlüğü ihlali ve siyasi muhalefet ve eleştirmenlerin hafifçe bastırılması). Karma rejimler, düzenli seçim sahtekrlıkları olan ve adil ve zgr demokrasi olmalarını engelleyen uluslardır. Otoriter rejimler, siyasi çoğulculuğun ortadan kaybolduğu veya son derece sınırlı olduğu uluslardır (EIU, 2020).

Devlet fonksiyonlar, devlet aygıtının hangi araçları hangi yöntemlerle kullandığı ve bu araç ve yöntemlerin ulaşılabilirliği, kurumsallığı ve güvenilirliği ile ilgili bir durumu ifade eder (EIU, 2020).

Politik katılım, teriminin yaygın olarak kişinin bir sosyal grubun faaliyetlerine katılımını ifade etmek için kullanılmıştır. Başka bir ifade ile bir bireyin geniş bir yelpazedeki sosyal rollere ve ilişkilere katılma derecesi olarak tanımlanmıştır (EIU, 2020).

Politik kültür, Politik alışkanlıklar, politik normlar ve beklentileri ifade eder. Demokrasi anlayışını özgürlükleri ve yönetim anlayışını ve normallerini temsil eden genel kültürel yapı ile belirlenir (EIU, 2020).

Tasarım, dönüşüm araçları boyutunun ikinci göstergesi olan olarak teknik işbirliği, araştırma geliştirme, bilimsel teknik yayınlar ve sivil özgürlükler bu kavramın

göstergeleri olarak belirlenmiştir. Lefebvre'e göre Sıralı yada birlikte olarak dönüşümün nasıl gerçekleşeceği ve gerçekleşme sırasında önceliklerin ve sınırların belirlenmesinde kullanılan araç, kişi veya kurumlar işlevini ifade eder. İlk bakışta teknik uzmanların (mimarlar, mühendis, şehir plancısı, hukukçu) öne çıktığı bu aşama ayrıca çevre, doğa ve hayvan hakları gibi çeşitli konularda duyarlı sivil grupları sürece dâhil eder (Lefebvre, 2014, s. 28).Belirlenen göstergeler aşağıda tanımlanmıştır.

Teknik işbirliği hibeleri, herhangi bir özel yatırım projesine atıfta bulunmaksızın genel ulusal kapasitenin geliştirilmesi amacıyla teknik ve yönetsel becerilerin veya teknolojinin transferini finanse etmeyi amaçlayan bağımsız teknik işbirliği hibelerini içerir ve belirli yatırım projelerini yürütme kapasitesini güçlendirmek için sağlanan yatırımla ilgili teknik işbirliği hibeleri. Veriler cari ABD doları cinsindendir (OECD, 2019).

Araştırma geliştirme, GSYİH'nın yüzdesi olarak ifade edilen araştırma ve geliştirme (Ar-Ge) için gayri safi yurtiçi harcamalar. Bunlar dört ana sektördeki hem sermaye hem de cari harcamaları içerir: Ticari işletme, Devlet, Yüksek öğrenim ve Özel kar amacı gütmeyen. Ar-Ge, temel araştırma, uygulamalı araştırma ve deneysel geliştirmeyi kapsar (Unesco, 2020).

Bilimsel ve teknik dergi makaleleri, çeşitli alanlarda yayınlanan bilimsel ve mühendislik makalelerinin sayısını ifade eder: fizik, biyoloji, kimya, matematik, klinik tıp, biyomedikal araştırma, mühendislik ve teknoloji ve yer ve uzay bilimleri. Ulusal Bilim Vakfı, Bilim ve Mühendislik Göstergeleri (Worldbank, 2020).

Sivil özgürlükler, liberal hükümetlerin yasama ya da adli yorum yoluyla tanıdığı garantileri ve özgürlükleridir. Terimin kapsamı ülkeler arasında farklılık gösterse de, sivil özgürlükler vicdan özgürlüğü, basın özgürlüğü, din özgürlüğü, ifade özgürlüğü, toplantı ve gösteri özgürlüğü, güvenlik ve özgürlük hakkı, gizlilik hakkı ile kanun ve gerekli süreç çerçevesinde eşit muamele görme hakkı, adil yargılanma hakkı ve yaşam hakkı içerebilir (EIU, 2020).

Deneyim, dönüşüm araçları boyutunun üçüncü göstergesi olan deneyim bağımsızlık tarihi, ilk üniversite tarihi ve ilk televizyon yayını tarihi bu kavramın göstergeleri olarak belirlenmiştir. Lefebvre'e göre Planlama ve tasarım nihai olarak pratik ile gözlenir. Planlanın ve tasarlanın pratiği (hesaplanan etkileri) ve bunun dışında kalan her şey ile birlikte söz konusu dönüşüm sürecini ifade eder. Bu süreç mutlak olarak toplumsal dönüşümü her defasında kendine özgü dinamikler ile yeniden üretir. Her yeniden üretim bu aşamalar arasında gerçekleşen iletişime bağlı olarak toplumsal

dönüşüme etki eder (Lefebvre, 2014, s. 28). Belirlenen göstergeler aşağıda tanımlanmıştır.

Bağımsızlık tarihi, belirli bir ülkenin veya ulusun bağımsızlığını elde ettiği veya bir bağımsızlık savaşını kazandığı günün anısına her yıl kutlanan bir millî gün, bayramdır. Genellikle ülkenin veya ulusun bir başka ülkeden ayrılması veya bir başka ülkenin kolonisi olmasının sonunu işaret eder. Birçok ülkede kendi bağımsızlık günleri millî bayram, tatil olarak kutlanır (Nations, 2020).

İlk TV yayını, söz konusu ülkelerde ilk kamuya açıklanmış televizyon yayınlarının ne zaman yapıldığının bir listesidir. Halka açık olmayan saha testleri ve kapalı devre gösterileri dâhil değildir. Bu liste, bir ülkenin tamamının belirtilen tarihte televizyon hizmeti aldığı anlamına gelecek şekilde yorumlanmamalıdır. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık, Almanya ve eski Sovyetler Birliği'nin hepsinin 1939 yılına kadar işlevsel televizyon istasyonları ve sınırlı sayıda izleyicisi vardı. Bununla birlikte, bu ülkelerde, her ülkede sadece birkaç şehirde televizyon hizmeti vardı. Televizyon yayınları henüz çoğu yerde mevcut değildi (tvhistory, 2021).

Demokrasi düzeyi, demokrasi kavramı tanımlanırken basitçe halkın yönetimi demek çok yanlış olmaz. Demokrasi hakkında tartışma geliştirirken en önemli nokta onun günümüzde gittikçe artan kullanım sıklığı ve yeridir. Söz konusu kullanım sıklığı onu kavram olarak amaçsızlaştırmaktadır. Bu anlamda hemen herkes için iyi olarak görülen demokrasi yönetim veya karar alma sürecini onaylama ya da meşrulaştırmayı ima etmekten öteye gidemez. Bu yüzden daha belirgin bir tanımlama ile halkın, halk tarafından ve halkın için yönetimi tanımı ortaya çıkmaktadır. Böyle bir tanımla açıkça ortaya çıkmaktadır ki demokrasinin yönetimi halka bağlanmış olmasıdır. Söz konusu bağın doğrudan ya da temsili olarak dolaylı kurulması ise demokratikleşme düzeyini ifade eder (Heywood, 2007, s. 96-97).

Demokrasi indeksi veya demokrasi dizini, Ekonomist'in araştırma bölümü Economist Intelligence Unit (EIU) tarafından derlenen bir dizindir. İndeks, 167 ülkede demokrasinin durumunu ölçmeyi amaçlıyor (EIU, 2020).

Mecliste kadın oranı, Parlamentolardaki kadınlar, kadınların sahip olduğu tek veya daha düşük bir mecliste meclis sandalyelerinin yüzdesidir (IPU, 2020).

Secim süreci, Seçimlerin çoğulcu katılımcı ve şeffaf olma düzeyini belirler ve inceler. 0-ile 10 arasında değerler demokratik kıstaslara göre sıralanmıştır (EIU, 2020).

Yasa kullanma gücü, Yasal hakların gücü endeksi, teminat ve iflas yasalarının borç alanların ve borç verenlerin haklarını ne derece koruduğunu ve böylece borç vermeyi kolaylaştırdığını ölçer. Endeks 0 ile 12 arasında değişmektedir ve yüksek puanlar bu yasaların krediye erişimi genişletmek için daha iyi tasarlandığını göstermektedir (worldbank, 2020).

Eğitim düzeyi, eğitim ile doğum veya göç yolu ile topluma yeni katılanların, toplumun bir parçası haline gelmesi için öğrenmesi gereken davranışların öğretilmesi sürecini kapsar. Söz konusu sürece dâhil olanlar onun iyi ve gerekli olduğu varsayımı ile hareket ederler. Bir başka yaklaşım ile toplumun ihtiyaç duyduğu nitelikte insan gücünü yetiştirmesinin bir aracı olarak eğitim kullanılabilir. Bu yaklaşımda eğitim becerikli ve donanımlı bir nüfus üretmek olarak görülmektedir. Marksist eleştirilerde ise eşitsiz toplum düzenin meşrulaştırma aracı olarak görülmektedir. Yakın dönem araştırmaları ise kültürün veya toplumun yeniden üretimini ve dönüşümünü eğitim ve öğretimin rolüne bağlamıştır. Bu noktada değerlerin, normların ve deneyimlerin aktarımı eğitim aracılığı ile mümkündür. Bu kapsamda gelişmiş eğitim düzeyi araştırmamızın önemli göstergelerinden biri olacaktır. (Giddens & Sutton, 2018, s. 159-162) Eğitim, refahın önemli bir bileşenidir ve bir ülkenin gelişmiş, gelişmekte olan veya az gelişmiş bir ülke olup olmadığını belirleyen kilit faktör olan ekonomik gelişme ve yaşam kalitesinin ölçülmesinde kullanılır. Eğitim Endeksi Birleşmiş Milletler tarafından her yıl yayınlanan endekstir (B.M, 2019).

Beklenen eğitim süresi, çocuklar için öngörülen eğitim süresini ifade eder. Birleşmiş milletler tarafından eğitim veri tabanı kapsamında eğitim endeksi ile birlikte yayınlanır (B.M, 2019).

Ortalama eğitimi süresi, yetişkinler için ortalama eğitim süresi, yetişkin okuryazarlık oranı ilk orta ve yüksekokulların kayıt durumları ile ortalama eğitim süresi ifade edilir. Birleşmiş milletler tarafından düzenli olarak yayınlanır (B.M, 2019).

Eğitime yönelik genel devlet harcamaları (cari, sermaye ve transferler) GSYİH'nın yüzdesi olarak ifade edilir. Uluslararası kaynaklardan hükümete yapılan transferlerle finanse edilen harcamaları içerir. Genel hükümet genellikle yerel, bölgesel ve merkezi hükümetleri ifade eder (UNESCO, 2020).

Basın özgürlüğü, 180 ülkede basın özgürlüğünün durumunu değerlendirmek için Sınır Tanımayan Gazeteciler (RSF) tarafından yıllık olarak hazırlanıp yayınlanan bir endekstir. İlki Ekim 2002'de yayımlanmıştır. Rapor, Dünya Bankası'nın bir ülkenin hukukun üstünlüğüne saygısını değerlendirmek için kullandığı araçlardan biridir. Yirmi

dilde hazırlanıp aralarında medya çalışanları, hukukçular ve sosyologlar bulunan uzmanlara gönderilen bir ankete verilen cevaplar değerlendirilerek hazırlanmaktadır. Ankette hapisteki gazetecilerin veya medya çalışanlarının sayısı; kaçırılmış, sürgüne gönderilmiş, fiziksel olarak saldırıya maruz kalmış ve sansüre uğramış gazetecilere ilişkin sorular ile gazetecilerin oto sansür uygulamaları ve hükümetin yayın politikasına müdahalesi ile ilgili sorular sorulmaktadır. Yasama organlarının basın üzerindeki etkileri de detaylı sorularla araştırılmakta; tüm bu sorulara verilen yanıtlardan elde edilen rakamsal veri analiz edilerek ülkelerin basın özgürlüğü endeksi belirlenmektedir. 2013 endeksinden beri ülkeler - 0 en iyi puan, 100 en düşük puan olmak üzere - 0 ile 100 arasında puanlanmaktadır (IPU, 2020).

İnternet erişimi, internet kullanıcılarının son üç ay içinde herhangi bir yerden internet kullanan kişilerin oranıdır. İnternet bir bilgisayar, cep telefonu, kişisel dijital asistan, TV vs. üzerinden kullanılmış olabilir. Uluslararası telekomünikasyon birliği tarafından düzenli olarak yayınlanır (ITU, 2020).

1 milyon+ nüfuslu kentlerde yaşayanların oranı, bir milyonu aşan kentsel kümelenmeleri ifade eder. Bu kümelenmeler içinde yaşayan nüfus yüzdesini gösterir (Worldbank, 2020).

İnsani Gelişme Göstergesi (Human Development Index), Dünya'daki ülkeler için yaşam uzunluğu, okuryazar oranı, eğitim ve yaşam düzeyi doğrultusunda hazırlanan bir ölçümdür. İnsanların düzgün yaşaması, özellikle çocuk hakları için bir ölçün teşkil eder. Bu araştırma sonucunda bir ülkenin gelişmiş, gelişmekte olan ya da gelişmemiş bir ülke olduğu; bunun yanı sıra ekonomisindeki etkinin yaşam niteliği ne düzeyde etkilediğini gösterir. 1993 yılından bu yana Birleşmiş Milletler Gelişme Programı tarafından yıllık Gelişme Raporu'nda sunulur (Frontier, 2020).

İşsizlik, toplam (toplam işgücünün yüzdesi) (modellenmiş ILO tahmini) İşsizlik, işsiz, ancak iş arayan ve iş arayan işgücünün payını ifade eder. Uluslararası Çalışma Örgütü, ILOSTAT veri tabanı (ILOSTAT, 2021).

Kişi başına gelir, dünyadaki ülkeleri, kişi başına düşen gayri safi yurt içi hasıllarına göre nominal değerlerde sıralanmaktadır. Bu değerler, bir ülkenin belirli bir yılda ürettiği tüm mal ve hizmetlerin değeri olup, piyasadaki döviz kurlarıyla Amerikan dolarına çevrilerek aynı yıl için ortalama nüfusa bölünerek elde edilir. Burada gösterilen değerlerde farklı ülkelerdeki yaşam maliyeti farklılıkları dikkate alınmamaktadır ve ülke para biriminin döviz kurlarındaki dalgalanmalara bağlı olarak bir yıldan diğerine büyük farklılıklar gösterebilmektedir (IMF, 2020).

Satın alma gücü, dönüşüm faktörü ile dönüştürülen, cari uluslararası dolar cinsinden ifade edilen gayri safi yurtiçi hâsıla (GSYİH) değerlerini sağlar. GSYİH, ülkedeki tüm yerleşik üreticiler tarafından eklenen brüt değer artı tüm ürün vergileri ve ürünlerin değerine dahil edilmeyen tüm sübvansiyonların toplamıdır. PPP dönüştürme faktörü, ülkeler arasındaki fiyat seviyelerindeki farklılıkların etkilerini ortadan kaldıran bir mekânsal fiyat deflâtörü ve para birimi dönüştürücüdür. Nisan 2020'den itibaren, "GDP: bağlantılı seri (mevcut LCU)" yerel para biriminde temel GSYİH olarak kullanılır, böylece GSYİH için PPP dönüştürme faktörlerinin zaman serisiyle uyumludur. Bağlantılı GSYİH deflâtörleri ile tahmin edilir (Worldbank, 2020).

Bin kişi başına hastane yatakları, kamu, özel, genel ve ihtisas hastanelerinde ve rehabilitasyon merkezlerinde bulunan yataklı hasta yataklarını içerir. Çoğu durumda hem akut hem de kronik bakım için yataklar dâhildir. Veriler, ülke verileriyle desteklenen Dünya Sağlık Örgütü'nden alınmıştır (WHO, 2020).

Taşımacılıktan kaynaklanan CO2 emisyonları, uluslararası deniz ve uluslararası havacılık hariç, sektörden bağımsız olarak tüm taşımacılık faaliyetleri için yakıtın yanmasından kaynaklanan emisyonları içerir. Buna yurt içi havacılığı, yurt içi seyrüseferi, karayolu, demiryolu ve boru hattı taşımacılığı dâhildir ve IPCC Kaynak/Yuva Kategori 1 A 3'e karşılık gelir. Ayrıca, IEA verileri, otoprodüktör tüketiminin belirli uçlara bölünmesine izin verecek şekilde toplanmaz. -kullanın ve bu nedenle, otomatik üreticiler ayrı bir öge olarak gösterilir(IEA, 2020).

Küresel rekabet, ülkelerin, rekabetçilik puanlarına göre sıralanmış bir listesidir. Ülkelerin rekabetçilik puanları Dünya Ekonomik Forumu tarafından her yıl tekrar edilen kapsamlı bir çalışma ile ölçülür. Dünya Ekonomik Forumu, yıllık düzenli toplantısını, İsviçre'nin Davos kentinde Ocak ayı içerisinde gerçekleştirir. Yapılan çalışma, raporda yer alan 131 ekonomiden 11.000 iş dünyası lideri ile yapılan anketler sonucu gerçekleştirilmiştir. Anket soruları, bir ekonominin iş ortamını etkileyen ve kalıcı ekonomik kalkınmanın kritik belirleyicileri olan geniş bir faktörler yelpazesini kapsamayı amaçlar. Sıralamalar, kamuya açık kesin verilerin birleşimi ve yönetici görüş anketlerinin sonuçları esas alınarak gerçekleştirilir (Schwab, 2020).

1.6. Kuramsal Açıklamalar

Bu bölümde araştırmaya konusu edilmiş kavram ve kuramlar ve önemli bazı yazar ve düşünürlerin çalışmaları ortaya konacaktır. Konu çok geniş hatta disiplinler arası

boyutları olduğu için çok fazla yazar ve araştırmacı bu konuda çalışma yapmıştır. Bu çalışmanın kapsamı ve süresi göz önünde bulundurularak aşağıda adı geçen yazar ve araştırmacılar ile sınırlı tutulmuştur. Öncelikle kısıtlılık-farkındalık tartışılacak ardından bunun hangi araçlar ile nasıl gerçekleştiği planlama-tasarım-deneyim araçları ile açıklanmaya çalışılacak ve son olarak söz konusu aktarımı ve yeniden üretilmesi noktasında iletişim ve etkileşim boyutları bu çalışmanın sınırları içinde tartışılacaktır.

Marx ve Engels'e göre tüm toplumların bugüne kadarki tarihi, sınıf savaşımının tarihi olmuştur. Özgür yurttaşlar ile köleler, toprak sahipleri ile köylüler, usta ile çırak arasında hep bir güç ve iktidar mücadelesi olmuştur. Her defasında toplumlar çeşitli dönüşümler ile ortaya çıkan bu çatışmayı çözmüşlerdir. Ancak her çözüm yeni bir çelişki ve çatışmayı beraberinde getirmiştir. Böylece toplumlar bitmek bilmeyen bir ezen ezilen veya güçlü zayıf savaşımı içinde gelişmiş ve dönüşmüştür (Marx & Engels, 2008, s. 49). Marks'ın bu tespitleri ile toplumların kendini tekrar eden bir dönüşümü yeniden ürettiği ortadadır. O bu dönüşümün sırrını bir iktidar ilişkisi içinde güçlü ve zayıf arasında arayarak bir yanılığa içine düşmüş ve tespitleri tartışmalı bir hal alabilmektedir.

Toplumların farklılaşma ve farklılaşma yönü kuramsal yazın içinde izlendiğinde bu dönüşümün nasıl gerçekleştiği farklı araştırmacı ve yazarların ilgisini çekmiştir. Max weber'e bakıldığında farklılaşma insan davranışları üzerinden izlemeye ve anlamaya çalıştığı gözlenir. Buna göre toplumsal farklılaşma insan davranışları ile ilişkilidir. İnsan davranışları izlenerek ve açıklanarak toplumsal dönüşüm nasıl gerçekleştiği açıklanabilir. Weber'e göre toplumlar tarihi davranışlardan ideal davranışlara doğru dönüşür. Bu farklılaşma sırasında mevcut durumu ifade etmek için ise gerçek davranış yani hem tarihi tip davranışı ve hem de ideal tip davranışı içine alan davranış tipini kullanır (Weber, 2018, s. 67-69).

Karl Marx'a göre toplumlar iki temel kavram üzerinden incelenmelidir. Bunlar alt yapı ve üst yapıdır. Alt yapı ile kast ettiği ekonomik ilişkiler etrafında gerçekleşen diğer ilişki biçimleridir. Üst yapı ise siyaset ve siyasetin etrafında şekillenmiş kurumlar tarafından oluşturulur. Toplum alt yapı ile üst yapı arasında ki ilişki ile belirlenir. Hâkim sınıf üst yapı oluşturur ve alt yapıyı biçimlendirir. Alt yapı ise ekonomik gücü elinde bulundurduğu için üst yapıyı belirlemek ister. Bu noktada çelişkiler ve çıkar çatışmaları ortaya çıkar. Toplumlar bu çelişkiler ve üretilen çözümler ile dönüşür ve değişir (Marx, 1996, s. 121-126).

Emile Durkheim'a göre toplumlar yapısal olarak iş bölümü kavramı üzerinden anlaşılabilir. İş bölümü ortak bilinç ile meydana gelir. İş bölümü kolektif bilinç aracılığı

ile giderek karmaşılaşır. İş bölümünün bu durumuna göre iki toplum tipi ortaya çıkar. Mekanik dayanışma toplumu ve organik dayanışma toplumu. Başta iş bölümü ve toplumsal ilişkiler olmak üzere toplum büyüdükçe ve ilişkiler karmaşılaştıkça mekanikten organik topluma doğru bir dönüşüm gerçekleşir. Toplumlar genel olarak belirli bir denge halindedir. Ani değişimler (göç, savaş, kıtlık, salgın hastalık) ile bu denge bozulur. Kolektif bilinç toplumları bu değişimlerden sonra dengeyi yeniden kurmak üzere organize eder. Her yeniden dengelenme bazı değişim ve dönüşümleri beraberinde getirir. Böylece toplumlar denge ve dengesizlik arasında gelişir ve dönüşür (Durkheim, 2019).

Piaget bireyin topluma nasıl katıldığı ve toplumun nasıl bilinç aktarımı hakkında yaptığı çalışmalarda özellikle çocuklarda ve ergenlerde bilincin nasıl oluştuğunu ortaya koymaya çalışmıştır. Ona göre bilinç dört aşamada oluşur ve gelişir. Bunlardan birincisi fiziksel olgunlaşmadır. Bu aşamada birey sınırlarını ve potansiyel olasılıklarını öğrenir. Fiziksel olgunlaşma diğer aşamalara geçmek için bir ön koşuldur. Bu aşama diğer aşamalara olumlu ya da olumsuz temel oluşturacaktır. İkinci aşama ise deneyimdir. Deneyim aşamasında birey çevresi ile etkileşim oluşturmaya ve toplumsallaşmaya başlar. Bilgi edinmeye ve nesne eylem arasında ilişki kurulmaya bu aşamada başlanır. Böylece aktarım aşamasına geçiş yapılır. Bu aşmada toplumdan bireye doğru bir öğrenme süreci başlar. Bazen toplum bazen birey bu aşamada çeşitli dolayım ve filtreler oluşturur. Bu dolayım ve filtreler toplum ve birey arasında biçimlendirici bir ilişki oluşturmaya başlar. Bu üç aşamanın sonucu olarak dengelenme aşamasına geçilir. Bu aşama deneyim ve aktarım aşamalarının yeniden yaşandığı ve gelişimin ortaya çıktığı sürekli tekrar aşamasıdır. Ortaya çıkan dengesizlikler deneyimler oluştur ve oluşan bu deneyimlerin aktarımı ile gelişmiş bir yeni dengelenme ortaya çıkar. Her yeni dengesizlikte bu durum kendini tekrar eder (Piaget, 2015). Buna göre toplum bireyin topluma katılması ve nesiller arası aktarım ile dönüşümünü sağlar.

Kahlberg toplumsal dönüşümü ahlaki gelişim kuramında bilinç oluşumunun üç düzey ile meydana geldiğini ileri sürer. Bunlardan birincisi gelenek öncesi düzeydir. Bu düzeyde birey bireyselliğini ön plana çıkarır. Düzen itaat ve ceza dengesi üzerinden işler. Bu düzeyde birlikte yaşama motivasyonu değiş-tokuş oluşturur. İkinci düzey ise geleneksel düzeydir. Bu düzeyde ahlaki olarak iyi olmak önem kazanır. Bireysellik yerini birlikteliğe değiş-tokuş yerini toplumsal düzene bırakır. Yeni motivasyon artık toplum düzenini sürdürmektir. Bu düzeyde iyi biri olmak (kime göre) ve toplum düzenini sürdürmek (kim için) bazı sorunları beraberinde getirir. Çözümü ise bir sonraki düzey olan gelenek ötesi düzeyi zorunlu hale getirir. Bu düzeyde iyi biri olmak yerini evrensel

ahlak ilkelerine, toplum düzenini sürdürmek ise yerini toplumsal sözleşmeye bırakır. Bu noktadan hareketle toplumların gelenek öncesi düzeyden gelenek sonrası düzeye doğru bir gelişim ve dönüşüm halinde olduğu çıkarılabilir(Kohlberg, 1981).

Vygotsk sosyal-kültürel gelişim kuramında iki zihin işlevinden söz eder. Birincisi temel zihinsel işlevlerdir. Bunlar dikkat, duyu, algı ve hafızadır. İkicisi ise yüksek zihinsel işlevlerdir. Bu işlev bağımsız bazı işlev ve yetenekleri yerine getirmemizi sağlar. Yüksek zihinsel işlevin gerçekleşmesinin ise üç temel şartı vardır. Bunlar; daha bilgili diğer kişi, en yakın gelişim alanı ve dildir. Daha bilgili diğer kişi deneyimlerini veya yeteneklerini bize aktartacak olan kişidir. Bu kişi aile büyükleri veya öğretmenimiz olabilir. Burada bir aktarım söz konusudur. Aktarım için gerekli bağlantı ise en yakın gelişim alanı ve dildir. En yakın gelişim alanı bazen bizim temel zihinsel süreçlerimiz ile bazen ise daha bilgili diğer kişinin sahip olduğu yüksek zihinsel işlevler ile belirlenir. Üçüncü şart ise dildir. Dil aktarım aracı olarak önem kazanmakta ve yüksek zihinsel işlevlerin kazanılmasında önemli bir ön şart olmaktadır. Bu yolla birey toplumsallaşmakta ve toplu yaşayış isteği ortaya çıkmaktadır. Toplumsal dönüşümler de bu mekanizma ile açıklanabilir (Vygotsky, 1960).

Simmel çalışmalarında toplumsal dayatmalar ile birey bireyselliğini koruma talebinden kaynaklanan çatışmayı tartışma konusu etmiştir. Ona göre 18. Yüzyıl bireylere devlet, din ile ilgili bütün tarihsel bağlardan ve dayatmalardan kurtulma imkânı vermiştir. İnsan doğasını her şeyin en üzerine çıkarmıştır. 19. Yüzyıl ise buradan hareketle daha fazla özgürlük ile birlikte her bireyin biricikliği ve bir konuda uzmanlığı gibi sebeplerle hem özgür hem de bir diğerinin biricikliğine muhtaç bir durum ortaya çıkarmıştır(Simmel, 2003, s. 85-86). Buna göre toplumsal dönüşüm birey ile toplum arasında ortaya çıkan bu çatışma ile gerçekleşir.

Smith'e göre üzerinde tartışılması gereken parçalar değil bütündür. Toplamların görüngüleri incelenirken bir bütünün parçası olduğu unutulmalıdır. Toplum biliminin tartışmasının odak noktası uygarlık, kültür veya insanlığın kendisi olmalıdır. Böyle bir yaklaşım ile bütün toplumları açıklama yeteneğine sahip doğal ve evrensel bir model önerilmelidir. İnsanlığı açıklamak için doğru olan bir model uygarlığı ve onun parçası olarak kültürleri açıklamak içinde doğru olmalıdır. Ancak bu şekilde görüngülerin daha derininde mevcut ve sürekli olan değişim veya dönüşüm ortaya çıkarılabilir. Yüzeyde olan ve dalgalanmalı ve yönsüz bir izlenim yanılsaması veren yüzeyler yerine, derinde yer alan potansiyel olarak ilerlemek için bütün gereksinimlere sahip gizli gücün işleyişi

tartışma konusu olmalıdır. Bu bakış açısı ile değişimin geri döndürülemez ve dışarıdan etkilenemez olduğu ortaya çıkmaktadır (Smith, 1973, s. 45-48).

Castells toplumların dönüşüm tarihinin incelenmesi araştırmacının algıladığı hissettiği kadar anlamlı ve anlaşılır olabilir. Rasyonel bilimsel yöntemler ile ele alındığında iyi/kötü, ilerici/gerici toplumsal dönüşümler söz konusu değildir. Dönüşümler kaçınılmazdır ve sonucu olumlu, olumsuz veya olumlu gibi algılanan olumsuzluklar içerebilir. Genellikle dönüşümleri kendi değerler dizimiz üzerinden değerlendirerek olumsuz algılama eğilimi gösteriyoruz. Bu bizim içinde olduğumuz bir görüngü ve buna müdahale etmek veya edebileceğini düşünmek aşırı bir iddia olur. Bütün yapabileceğimiz sürecin işleyişini anlamak ve bunun ne anlama geldiği hakkında tartışmak (Castells, 2008, s. 6-7).

Durkheim bu tartışmanın ahlaki temelleri ile ilgilenmiştir. Birlikte yaşamın ve uyumun sosyal temellerini ortaya koymaya çalışmıştır. Ona göre sosyal uyumun sağlanması için toplumsal bütün ile sosyal olgu arasında dayanışma ile ilgili bir işlev olmalıdır. Sosyal dönüşümler bu temelde gerçekleşmektedir. Ona göre toplumlarda gözlenen farklı toplumsal uzlaşma türleri farklı sosyal dayanışma türlerinin bir sonucudur. Sosyal uzlaşma sosyal dayanışmayı yeniden ürettiği için uzlaşma türleri ortaya çıkarılırsa dayanışma türleri de açığa çıkmış olur. Durkheim iki uzlaşma türü gözlemlenmiş ve sınıflanmıştır. Bunlardan birincisi baskıcı uzlaşma türüdür. Bu uzlaşma türünde dayanışma ortak ve güçlü bir ortak bilince dayanır. İkincisi ise telafi edici uzlaşma türüdür. Bu uzlaşma türü güçlü bir ortak bilinç yerine tamamlayıcı farklılıklara dayanan bir dayanışma ortaya çıkarır. (Durkheim, 2006) Söz konusu dayanışma veya uzlaşma türlerinin hangisinin ortaya çıkacağı iyi/kötü, ilerici/gerici olmaları ile değil, yoğunluk ve buna bağlı olarak ortaya çıkan iş bölümü yapısı ile ilgilidir. Yoğunluk arttıkça baskıcı uzlaşma yerini telafi edici uzlaşmaya bırakır. Burada maddi yoğunluk ile nüfus, manevi yoğunluk ile toplumsal etkileşim ve sosyal ilişkiler kast edilmektedir (Durkheim, 2019).

Bu noktada Marx ve Engels feodal toplumun yerini alan modern toplum, sınıf çelişkilerini ortadan kaldırmadığını ifade etmiştir. Modern toplum eski sınıfların yerine yeni sınıflar eski baskı koşullarının yerine yeni baskı koşulları eski savaşım biçimleri yerine yeni savaşım biçimleri getirmekten öteye gitmemiştir (Marx & Engels, 2008, s. 50). Bu yeniden üretim göz ardı edilmemesi gereken bazı ipuçları vaat etmektedir. Bu dönüşümü edilgen bir yapısal tercih ile değil, toplumsal dinamiklerin kendini yeniden üretmesi olarak görmek gerekir. Feodal toplumdan modern topluma doğrudan ve birileri tarafından geçirilmiş toplumlar söz konusu değildir. Bir çelişkiye üretilmiş bir çözüm

beraberinde getirdiği yeni çelişkiler hakkında kendinden önceki çelişkiler ile kıyaslanması için tamamen ayrı düzenler olmalıdır. Feodal düzenini yıkılıp modern düzenin inşası ancak feodal düzenin yıkıntıları ile mümkündür.

Marx ve Engels'e göre modern toplum; teknolojinin gelişmesi, ulaşım ve iletişim imkânlarının artması ile birlikte tüm dünyayı kendi içine çekmektedir. Diğer uluslar yok olmamak için modern üretim biçimlerini benimsemeli ve modern yaşam biçimini kabul etmelidir. Özetle modern toplumlar geri kalan toplumları kendine benzetmektedir (Marx & Engels, 2008, s. 53). Burada toplumların kendi çelişkilerini ve çatışmalarını çözmek üzere yaşadıkları dönüşümler göz ardı edilmektedir. Başka bir toplum üretim biçimi veya düzeni diğer toplumun çelişkilerine çözüm olacak fırsatlar içeriyorsa toplumsal dönüşüm varsayımı içinde kabul edilmelidir.

Maddi ürünlerin komünist tarzda üretilmesi ve edinilmesi konusunda ileri sürülen tüm itirazlar düşünsel ürünlerin üretilmesi ve edinilmesi konusunda da ileri sürülmüştür. Marx ve Engels'e göre burjuvanın gözünde sınıf mülkiyetinin ortadan kalkması üretimin kendisini ortadan kaldırmaya eşittir. Aynı şekilde sınıf kültürünün ortadan kalkması tüm kültürün ortadan kalkması demektir. Modern toplumların ortadan kalkacak diye endişe ettiği kültür çoğunluk için makineleşmek üzere eğitilmekten başka bir şey değildir (Marx & Engels, 2008, s. 50). Kültürü toplumun işleyişini anlamak adına önemli gösterge olarak düşünürsek bunu sınıf kültürüne indirgemek ve kendi dinamiklerini göz ardı etmek tartışmalıdır. Kültür toplumsal dönüşümlerin nasıl olduğunu anlamak için önemli bir göstergedir. İşleyişin nasıl olduğunu anlamaya yarar. Kendisi bir neden değil sonuçtur.

Marx ve Engels'e göre komünist anlayış aile eğitimi yerine toplumsal eğitimi önerir. Modern eğitimi toplumsal koşullara okullar aracılığı ile dolaylı müdahalesi şeklinde algılar. Modern sanayinin etkisi ile aile bağları kopup parçalanacak çocuklar basit birer iş aracına dönüşecek ve eğitimi ona göre olacaktır (Marx & Engels, 2008, s. 71). Eğitim toplumsal dönüşüm ve yeniden üretim için önemli bir araçtır. İster usta çıracak ilişkisi ile olsun ister öğretmen öğrenci ilişkisi ile yeniden üretim ve dönüşümün nasıl olacağı bu eğitim ve iletişim biçimi ile ortaya çıkar ve gelişir.

Marx ve Engels'e göre sermaye sahipleri kendilerinden kaynaklanan sorunları kendi varlıklarını sürdürebilmek adına düzeltme eğilimi gösterirler. İşçi sınıfının (toplumsal çoğunluğun) yaşam koşullarını iyileştirmeyi iş edinenler ile istemsiz olarak bir amaç ortaklığı içine girerler (Marx & Engels, 2008, s. 84-85). İster iyiliksever hayırsever olsunlar, ister devrimci savaşçılar olsunlar hizmet ettikleri ortak amaç toplumsal dönüşümün kendisidir. Böylece toplumun tüm kesimleri toplumsal koşulların

avantajlarından yararlansın ve sınıfsal savaşımdan uzak dursunlar ki var olan toplum düzeni sürdürülebilir olsun. Her iki kesimin gözünde kendi egemenliği böylece doğallaşır. Ama aslında doğal olan kendiliğinden yeniden üretime ve çözüme engel olunmuş olur. Bu engel oluş ancak küçük sapmalara ve gecikmelere neden olabilir.

Bu noktada bir başka yaklaşım ise tek başına bir siyasal devrim ya da dönüşümün işçi sınıfına yararı olmayacağıdır. Marx ve Engels'e göre bunun yerine yaşam koşullarında, ekonomik ilişkilerde yapılacak reformlar ile iş sınıfına bazı kazanımlar elde edilebileceğini öne sürmektir. Buradan hareketle bütün devrimci hareketleri bu kazanımların önünde engel olarak görülmesi sağlanmıştır. Elbette üretim ilişkilerinde sağlanacak bu türde bir değişiklik ile söz konusu üretim ilişkisinin kalıcılığına yapılan katkı gizlenmiştir (Marx & Engels, 2008, s. 87). Bu iki yaklaşımda toplumsal dönüşümün tarihsel koşullarına müdahale olarak değerlendirilmelidir. Kısıtlılık ve farkındalık temelinde toplumsal dönüşüm modelinde deneyim ve planlama arasında oluşması beklenen etkileşimi kısıtlayarak kendi kendine oluşmasına engel olunmaktadır.

Marx'ın anlayışına göre toplum bir bütündür ve bütünü tamamlayan zıt parçalardan oluşur. Toplumsal olguların doğasını anlamak için öncelikle bağlı bulunduğu bütünün bağlamı içinde değerlendirebilmek gerekir. Bu anlayış genel olarak diyalektik analiz metodu olarak adlandırılmıştır. Buna göre parça bütünden bağımsız olarak analiz edilemez. Buradan hareketle bu araştırmada toplum bir bütün olarak ele alınacak ve analiz unsurları bağlamları içinde tartışılmaya çalışılacaktır. Öte yandan söz konusu parça bütün ilişkisinin açıkça göz önünde olması yine Marx'a göre imkânsızdır. Ona göre toplumsal düzenin tam olarak neye benzediği ve nasıl işlediği hakkında fikirlerimiz güncel gerçeklikle ilintili olsa da onun ötesinde bir kavrayış gerektirir. Bu durum söz konusu kavrayışın önünde bazı kısıtlayıcı engeller ortaya çıkarır.

Weber'in yaklaşımı insan öznesi özgür irade ile donatılmıştır ve bu özne diğerleri ile etkileşim sırasında belli amaç ve değerlerin farkına varmayı dener. Weber insan eylemlerinin hepsinin mantıklı olmadığını fark etmiştir. Çünkü bireyler söz konusu etkileşim sırasında bütün imkânların farkında olmayabilirler ve eylemlerine alışkanlık veya duygu karışabilir. Farkındalık arayan birey genel olarak kişisel nedenlerle kısıtlılıklara sahiptir. Feodal kültürlerde politik ve sivil gruplardan oluşan organizasyonlar görülmektedir. Bununla birlikte kral ve krallık şeklinde bir ayırım sadece batı kültüründe görülmektedir. Hatta gruplaşma düzeyinde dünyanın geri kalanında iktidarı ele geçirme ya da etkileme çabası ile bir araya gelmiş organizasyonlar olmasına rağmen, düzenli aralıklarla seçilen parlamento ve onlara karşı sorumlu politikacılardan oluşan hükümet

yapısı sadece batıya özgüdür. Politik bir kurum olma özelliği gösteren, akılcı kural ve yasalara dayalı devlet anlayışı sadece batıda bulunmaktadır. Bu kapsamda sahip olma, kazanç ve mümkün olan en fazla kar gibi arzuların kendi başına kapitalizmle hiçbir ilgisi yoktur. Bu arzu bu yapı ile organize olmuş her meslek ya da iş kolunda vardır ve her zaman var olmuştur. Bu anlamda nesnel fırsatın kendini gösterdiği her çağda ve her diyarda ve her koşulda toplumlarda bu özelliğin yaygın olarak görüldüğü söylenebilir. Bu bakımdan kazanç elde etme arzusunu kapitalizm doğrudan ilgisi yoktur (Weber, 2019, s. 9-10).

Problemin, genellikle en sorunlu yönü ekonominin ruhunun gelişiminde inanç ve yaşam tarzının etkisini nasıl işlediğinin anlaşılması ile ilgilidir. Weber'e göre bu kapsamda ekonomik yaşamın ruhu ile tutucu Protestanlığın yaşam biçimi arasındaki ilişki ele almıştır. Burada iki değişken arasındaki nedensellik bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Çünkü batıdaki gelişmeler ile karşılaştırılacak unsurları tespit ve takip etmek onları diğerlerinden ayıran özelliklerini ortaya koymak değişimleri ve dönüşümleri anlamak bakımından önemlidir. İlgili öğelerin nedenselliğe bağlı bir değerlendirmesini sadece bu yöntemle yapmak kabul edilebilir bir hata payı ile mümkündür. Tüm kültürler tam bir analizini yapmak iddiasında değildir. Tam tersine bilinçli bir şekilde sadece batı uygarlığında farklı olan unsurlara odaklanmıştır. Bu ulaşmak istenen amaç uğruna yapılmış bir kasıtlı sınırlamadır (Weber, 2019, s. 17-18).

Weber'e göre ister toplum içinde insanın görevi genellikle vahiy kaynaklıdır. Bu görev ve göreve bağlılık biçimi kapitalist kültürün toplumsal ahlakına kaynaklık eder. Bu bireyin kişisel yeteneklerini geliştirme ve sermayesini artırma konusunda sahip olması gereken sorumluluk ile ilişkidir. Bu durum sadece kapitalizmin kültürü ile ilgili ortaya çıkmamıştır. Ondan önce de böyle kaynaklar söz konusudur. Ancak bireyler tarafından bu sorumluluk bilinçli olarak kabul edilmiş olması kapitalist kültürün ortaya çıkmasının ön koşuludur. Günümüz kapitalist ekonomi bireyin içine doğduğu kendini değiştiremez bir aşkın sistem olarak sunan yapısı nedeni ile bireyi kendisinin kurallarına uymaya zorlar. Bu noktadan bakıldığında kapitalizmin ortaya çıkışında ki neden sonuç ilişkisi tartışmalıdır. Burada çatışmayı emek ve sermaye arasında aramak açıklayıcılıktan uzaktır. Açıklama toplumsal dönüşüm ile ilgili olmalıdır (Weber, 2019, s. 48-49).

Öyle ki ister emekçi olsun isterse işveren kişisel çıkarları için ahlak dışı bile olsa her şeyi yapacak bireyler kapitalist kültürü temsil etmezler. Weber'e göre kapitalist kültürde ilişkilerinde ahlaksız davranan iş adamlarına nasıl yer yoksa sadece kendi faydası peşinde koşan işçilere de ihtiyaç yoktur dolayısıyla fark; para kazanma azminin

ne kadar güçlü olduğu ile alakalı değildir. Aksine bu tür bireylerin hâkim olduğu toplumlar kapitalist olgunun kitlesel bir kültür olarak ortaya çıkmasının önünde engeldir (Weber, 2019, s. 53-54). Daha fazla para kazanmak kapitalist sistemde olağandır. Ve şartlar oluştuğunda özellikle yüksek performans için parça başı üretim gibi işçilere daha çok para kazanma yolları her zaman açılmıştır. Ancak genel olarak ortaya çıkan sorun yüksek kazanç elde edilebilecek bir performans artırım aracı olması beklenen parça başı ücret, işçilerin aynı sürede daha az iş yapması ile değil aksine daha az iş ile sonuçlanıyordu. İşçiler normal kazançlarını sağlayacak parça başına yaklaştıkça yavaşlıyor ve daha az çalışmayı tercih ediyordu (Weber, 2019, s. 55-56).

Bunun aksi örnekte işçilere mümkün olan en az ücretle mümkün olan en fazla işi yaptırmak ve bunu hedeflemekte genel olarak kapitalist kültürle özdeşleşmiştir. Ancak bu bakış açısının da bazı sorunları ve sınırları vardır. Weber'e göre öncelikle az ücretle çok iş yapmaya aday yoğun işçi barındıran nüfuslara ihtiyaç vardır. Bu sağlansa bile fiziksel ihtiyaçlarını karşılayan işçinin performansında yaşanacak düşümler hesaba katılarak ücret reel olarak belli bir noktanın altına indirilemez. Bir başka nokta ise hassasiyet gerektiren işlerde ve pahalı donanım kullanılan durumlarda kalifiye işçi zorunluluğu ve düşük ücretin riskleri söz konusudur. Hepsinden önemlisi düşük ücrete rağmen yüksek istek ve sahiplenme ile çalışan işçilerin sorumluluk duygusunun inançla ve yaşam tarzı ile ilişkili olduğu açıktır. Aynı ücreti daha az emekle kazanmak yerine işine ve yaşam biçimine anlamlı bir amaç kazandırmak için ilahi bir çağrı gibi bağlanması gerekir. Ancak böyle bir durum kendiliğinden veya yüksek-düşük ücret politikaları ile oluşmaz yaşam tarzı veya eğitim ile uzun bir sürecin ürünü olmalıdır (Weber, 2019, s. 56-58). böylece yaşamın olağan akışı dışına çıkan toplumsal dönüşümü dışarıda bıraktığı düşünülen olgular ancak bir yanılsama olabilir. Ve uzun vade de toplumsal dönüşüm kendisini ortaya koyacaktır.

Yukarıda sözü edilen süreçlerin işlevsel olmasının etkenlerini başında tasarım gelmektedir. Sürecin nasıl tasarlandığı sadece gerçekliğin dolaysız bir görünümü veya anlamsız bir yapma biçimi değildir. Durkheim'a göre planlanan amacın gerçekleşmesinde önemli bir rol oynar. Bu amaç ortak bilincin tatmin edici biçimde korunmasıdır. Tasarım ne kadar güçlü ve tatmin edici olursa duygusal olarak işlevini getirmesinde ki rolünü yerine getirmiş olur (Durkheim, 2006, s. 128-129). elbette her yazar, araştırmacı ve düşünür konuyu kendi yaklaşımları temelinde ele almış ve tartışmıştır. Ortaklaştıkları nokta toplumların dönüşümü ve bu dönüşümün farklı roller içeren yönü olduğudur. Bir başka ortak nokta ise toplumların bu dönüşümü döngüsel bir süreklilik halinde yeniden ürettikleri ve bu üretimin bir aktarım temelinde gerçekleştiğidir. Söz konusu dönüşümün

nasıl gerçekleştiği ile ilgili de varsayımlar ortaya atılmıştır. Aşağıda bu tartışmaya yer verilecektir.

Bu noktada lefebvre dönüşümü üç aşamalı olarak düşünmüştür. Birinci zaman dediği olgular ve olguları tek başına düşünen analiz ile üretim, yönetim ve aktörler ile elde edilecek kazancın planlanması. İkinci zaman dediği yöntemi ve yapma biçimi aydınlatılmış bir kamusal ve özel alanda gerçekleşen tasarımıdır. Üçüncü zaman ise uygulama alanı olarak güç ilişkilerini, çatışmaların toplumsal dönüşümlerin ortaya çıktığı deneyim aşamasıdır. (Lefebvre, 2014, s. 30) Henry lefebvre mekânın üretimi eserinde toplumsal mekânın nasıl üretildiği tartışmasını konu edinir. Lefebvre'e göre mekân toplumun bir ürünü olarak toplumsaldır ve fiziksel varlığından fazlasını ifade eder. Bu şekilde üretilen mekânın düşünce, eylem ve toplumsal dönüşüm süreçleri ile yakından ilgilidir. Mekânın üretimi bir toplumsal üretim süreci olarak incelenebilir ve başka toplumsal süreçler ile ilişkilendirilebilir (Lefebvre, 2014, s. 56-57).

Harvey'e göre toplumsal farklılaşma yukarıda sıralan etmeler ile gerçekleşirken mekânsal farklılaşma da bunlardan bağımsız olamaz. Elbette toplumsal farklılaşma ve mekânsal farklılaşma birbirleri ile ilişkili süreçlerdir. Bu bakımdan mekânsal farklılaşma düşünüldüğünde toplumsal mekân; üretim ilişkilerinin yeniden üretildiği mekân. Bireyin beklentilerini, değerlerini, tüketim alışkanlıklarını ve bilinç durumlarını etkileyen özel toplumsal etkileşim mekânıdır. Ve son olarak büyük nüfusları farklı gruplara ayıran ve kapitalist ilişki biçimlerini görünmez hale getiren mekândır. Fakat bu durum sonsuza kadar sürmez ilişki biçimleri görünür hale gelir ve çelişkilerin ve çatışmaların yeniden üretildiği mekân yine aynı mekândır (Harvey, 2002, s. 32-38).

Lefebvre'e göre mekân veya mekânın üretilmesi ile bu üretimin bilgisi toplumsal dönüşümleri anlamak için çok önemlidir. Mekân içine yerleştirilmiş unsurlar veya söylemler söz konusu üretim süreci hakkında ipuçları verir. Böylece mekânın üretilmesinin bilgisi aynı zamanda tekrarlanan mekân üretim süreçlerini de anlamamızı sağlayabilir. Bu süreç her aşamasında gerçekleşen her şey ile bir bütündür ve her biri mekâna dâhildir. Hatta böylece mekân üretim süreci ile mekân birbirinden ayrılabilir (Lefebvre, 2014, s. 60-61). bu durum toplumları ve dönüşümleri anlamak için kullanılabilir. Lefebvre'e göre Toplumda ki mekânsal pratik mekânı dönüştürür. Mekân ve mekânda ortaya çıkan pratik karşılıklı etkileşim içinde kendini yeniden üretir mekânı anlamak için pratiği, pratiği anlamak için mekânı kullanmak akıllıca olur. Pratik; iş, konut ve dinlenme mekânları arasında gerçekleşir. Yani mekânsal pratik mekânlar arasında gerçekleşen gündelik hayat ile tanımlanır (Lefebvre, 2014, s. 66-67).

Yukarıda söz edilen mekânın üretilmesi süreci birbirini izleyen sürekli kendini tekrar eden üç aşamadan oluşur. Bunlardan birincisi mekân temsilleri yani planlama sürecidir. Bu süreçte hali hazırda bir mekân ya da potansiyel bir alan üzerinde oluşan gelecek fikirleridir. Burada toplumda kimlerin bu fikirler üzerinde dolaylı veya dolaysız olarak söz hakkı olduğu önemlidir. Genel olarak varsa alana ya da mekâna sahip olanlar, merkezi ya da yerel yöneticiler, girişimci ya da finansörler ve toplumsal gruplar görünür olarak bu karar verme sürecine dâhil olurlar (Lefebvre, 2014, s. 67-68).

İkinci aşama ise temsil mekândır. Bu aşamada karar alma ve uygulama sürecinin birlikte işlediği fakat alanında uzman kişilerin yetkinleri ile avantaj sağladıkları gözlenir. Bununla kast edilen ilk aşamada mimarlar, mühendisler, şehir plancılar ön plana çıksa da bununla sınırlı değildir. Çevreciler, hukukçular, ekonomistler ve başka birçok uzman bu aşamada devreye girebilir (Lefebvre, 2014, s. 68-69-70).

Bu iki aşamadan geçmiş ve fiziki bir varlığa kavuşmuş mekân üçüncü aşama olmaksızın eksiktir. Bu aşama ise mekânın pratiği yani yaşanan mekândır. Burada planlanan ve tasarlanan mekân üzerinden hesaplanmış mekânsal işlevin gerçekleştiği, gerçekleşmediği veya dönüştüğü bir durum söz konusudur. Mekânı mutlak olarak biçimlendiren ve mekâna anlam yükleyen bu süreç toplumsal mekânı üretir. Her aşamada kendine özgü dinamikler ile çalışır. Burada esas olan bu aşamaların bir birleri ile olan ilişkileridir. Bu ilişki mekânın üretilme, tüketilme ve yeniden üretilme döngüsü için gereklidir. Burada ilişkinin biçimi ve etkinliği mekânsal dönüşüm ile toplumsal dönüşümü birbirini destekleyen süreçler olarak takip etmesini ya da kırılmalar oluşmasını sağlayabilir (Lefebvre, 2014, s. 67-68).

Toplumun farklılaşması toplumsal ağlar içinde sürekliliği sağlayan her toplumsal oluşum özgün gündelik yaşam buna bağlı belirginleşen toplumsal kümelerin iletişim ve etkileşimi ile ilişkilidir. Bu iletişim hem belirli bir yeterliliği hem de belirli bir eylemi gerektirir. Bu gereklilik mevcut durumun bilgilerine, işaretlerine, kodlarına ve cephesel ilişkilerine göre belirlenir. Bu durum en basit gündelik yönlendirme işaretlerinden en karmaşık sanatsal sembolizmlerine kadar bütün etkileşim alanını kapsar (Lefebvre, 2014, s. 63). Bu kapsama bağımsız bir değişim olarak imkânını ortadan kaldırır. Toplumsal dönüşümler ancak mekânlarda olduğu gibi bir üretim süreci ile mümkün olabilir yukarıda tarif edilen mekân üretim süreci aşamaları toplumsal dönüşümler içinde geçerlidir. Toplumsal dönüşümler planlama, tasarım ve deneyim aşamalarından geçerek dönüşürler.

Söz konusu etkileşim, toplumda ilişki formları ile izlenebilir. Bu durumda en düşük ücret ile en yüksek getirim arasında ki ilişki, iş gücünü temsil edenler ile bu

işgücüne ihtiyaç duyanlar arasında oluşan ilişki ve bu ilişkinin dayatmaları dışında düşünülemez. Harvey'e göre söz konusu gruplar tarihsel özel koşullardan bağımsız düşünülemez yukarıda söz edilen ilişki de kapitalizm kendi tarihsel gerçekliği ile birlikte düşünmek gerekir. Böyle bakıldığında iş gücü ve sermaye araçsallaşmıştır ve bu araçların temsilcileri araç üzerinde karar verme veya karar verme süreçlerine dâhil olmak ile ilgili yasal haklara sahiptir. Benzer bir durum üretim sürecinin diğer araçları için de geçerlidir ve bu araçların denetimini elinde bulunduranlar iş gücü üzerinde önemli ölçüde belirleyici güce sahiptir. Çünkü sadece iş gücüne sahip olanlar hayatlarına devam etmek için çalışmak zorundadır. Bu durumda söz konusu iki grup arasında asimetrik bir etkileşim oluşur. Bu etkileşim içinde ortaya çıkabilecek çatışmaları çözmek için görece özerk, düzenleyici, yasal, zorlayıcı ve ideolojik dayanaklarla çalışan bir devlet aygıtına gerek duyar (Harvey, 2002, s. 33-35).

Harvey'e göre üretimde ortaya çıkan artış, verimlilik, örgütlenme, dağıtım gibi konularda gerçekleşen gelişmelere bağlıdır. Bu gelişmeler işlevlerde uzmanlaşma olarak karşımıza çıkar. Uzmanlaşma ile birlikte işgücü ve sermaye kendi içinde katmanlara ayrılır. İş gücü; kol ve kafa emeği olarak uzmanlaşırken, sermaye; finansörler ve sanayiciler uzmanlaşır ve dolayısıyla katmanlaşır. Bu durumda ortaya çıkan şey çok katmanlı bir sınıf yapısıdır. Çatışma sınıflar arasında değil bu katmanlar arasında gerçekleşir ve söz konusu bu durum çatışmayı çelişkili hale getirir (Harvey, 2002, s. 45). Üretimde görülen bu değişim tüketimde de kendini gösterir ve bu durum hızlı değişimlere neden olur. Harvey'e göre söz konusu değişim hızı toplum ve birey tarafından uyum sağlanması gereken yeni durumlar ortaya çıkarır. Bireylerin yaşam biçimlerinde ani değişimler ortaya çıkar ve bireylerin bu değişimlere paralel olarak alışkanlıklarını değiştirmeleri ve bu değişimlere hazırlıklı olmaları beklenir. Devlet bu değişimlere ayak uydurmayı kolaylaştıran bazı tedbirler almalıdır (Harvey, 2002, s. 198).

Castells'e göre burada söz edilen devlet aygıtı ile müdahale karlılıktan önce sistem için gerekli faaliyetlerin devam etmesi ve çatışmaların yatışması için zorunludur. Bu müdahale ile piyasa şartlarında karlı olmayan bazı sektörler ve bunlara bağlı bazı hizmetler ortaya çıkmak zorundadır. Bu düzenleme tüketimi belirlemek ve şekillendirmek ile birlikte iş gücünün yeniden üretilmesi için de zorunludur. Üretim faktörlerine sahip olanlar bu alanları görece özerk devlet aygıtı için terk etmişlerdir. Bu alanlar kazançlı hale geldiğinde özelleşme veya devletleşme her zaman mümkündür (Castells, 2015, s. 112-116).

Bu durum sınıflar arası bir bütünleşme veya sınıflar arası bir melezleşme halini alır. Castells'e göre kentsel alan iş, konut ve dinlenme alanlarının birbirinden ayrılması ile ortaya çıkar. Söz konusu kentsel alan bu yolla işlevsel bölgelere ayrılır bu yeni kentsel alan bireyselleşme isteklerin ve çıkarların ayrışması ile kendini gösterir. Ve bu alanlar kendi ilişki biçimlerini dayatır. Konut alanlarının birey merkezli hale gelmesi ve bu alanlarda ilişkilerin azalması bunun örneğidir. Aynı şeyi iş alanlarında da görebiliriz. Dinlenme alanları bunun dengesini kurmak ve yaşam rutinlerini katı sınırlı kalıplar halinde yeniden üretmektedir. Bu hali ile toplumsal tüketim fabrikalarda ki montaj hattı ritimlerine benzemektedir (Castells, 2015, s. 158-161).

Buraya kadar farklılaşma üretimi ve nasıl gerçekleştiği tartışılmıştır. Bir başka önemli nokta ise etkileşim kavramıdır. Söz konusu etkileşimlerin incelenmesi genellikle sosyal bilimlerin konusudur. Gündelik etkileşimlerin incelenerek toplum yaşamı ve dönüşümü hakkında çok şey öğrenilir. Etkileşim sözel veya sözel olmayan çeşitli iletişim biçimleri yolu ile gerçekleşir. Dönüşümün yönü ve araçları arasında aktarımın nasıl gerçekleştiği aşağıda tartışılmıştır.

Çeşitli iletişim biçimleri karşılıklı bir etkileşim ortamı içinde bir araya geliyor olabilir. Bu ortamda bütün iletişim türleri aynı sistem ile özel dil oluşturması söz konusudur. Castells'e göre bütün iletişim türlerinin serbestçe belirlenmiş bir anda herkese açık erişiminin mümkün olduğu bir sistemde potansiyel olarak çok farklı etkiler ortaya çıkarabilir. Bu potansiyel iletişimin biçimini ve karakterini tamamen değiştirmiştir. Bu yönü ile iletişim toplumları dönüştüren bir etkiye sahiptir. İletişim olanı olduğu gibi aktarma becerisinde veya niyetinde değildir. Bu aktarım için dilin imkânları ile sınırlıdır. Bu imkânlar ve sınırlar mecaz aracılığı ile oluşur veya anlamlanır. Bu anlamda iletişim kültürün başlatıcısı ve aktarıcısıdır. Her aktarım bir yeniden oluşturma potansiyelini içinde barındırarak kültürü ve toplumu dönüştürür ve zaman içinde bu dönüşüm sürekli olarak yeniden üretilecektir (Castells, 2013, s. 440-441).

Giddens ve Sutton'a göre iletişim araştırmaları genellikle dil üzerinde yoğunlaşan, çoğunlukla anlamı oluşturan dilbilgisi ve gramer gibi unsurların etkisini incelemektedir. Yakın dönemde ise dil veya iletişim bir eylem biçimi olarak topluma veya yaşantıya müdahale ettiği ortaya çıkarılmıştır. Örneğin bir görüşü savunan bir grubu "özgürlük savaşçıları" olarak tanımlamak ve isimlendirmek ile "teröristler" olarak tanımlamak veya isimlendirmek farklı etkiler yapacaktır. Söz edimleri olaylar hakkında düşünce ve eylemlerimizin yönünü etkilemektedir. Buradan hareketle kitle iletişimi ve kültür çalışmaları ile iktidar ilişkileri ve sosyal yapıları kavrayışımızın merkezi olmuştur. Bu

noktada sosyal araştırmalar iletişimi bireylerin ifade biçimleri üzerinden kontrol altına alan ve bazı düşünce ve eylemleri dışarıda bırakan politik bir araç olarak konu edinmiştir (Giddens & Sutton, 2018, s. 16). Toplumsal iletişim araçlarının yeni biçimlerinin ortaya çıkması ile bunlara maruz kalanların nüfuslara oranı da artmıştır. Bu durum iletişim kavramının toplumsal dönüşüme etkisini ve kapsamını genişletmiştir. Web siteleri, sohbet araçları ve bloklar ile içerik üreticileri ile izleyiciler arasındaki etkileşim kolaylaşmıştır.

Toplumların zihinleri toplumsal iletişim araçları tarafından etki altına alınabilir. İletiler iletişim sistemine girdikten sonra değişebilir, dönüşebilir hatta bozulabilir. Castells'e göre iletişim sistemi üzerinde örgütlenmiş bir toplum söz konusu sistemin dışında kalan iletilere duyarsızdır. Bu iletiler kolayca toplumsal zihinden silinirler. Ancak bir iletinin iletişim sistemine girmesi sadece maddi ya da manevi güç ile ilgili değildir. Aynı zamanda biçimsel bir adaptasyonu da gereklidir. İletişimin kendine özgü gevşek ve esnek yapısı içinde bilgi edinme, eğitim, dinlenme gibi işlevler ile eğlence, propaganda ve hipnoz gibi işlevler bir birine karışır ve belirsizleşir. Bu anlamda toplumların sembolik dokusunu oluşturan iletişim, gerçek deneyimlerin rüyalar üzerinde ki etkisine benzer bir şekilde kitle iletişim araçlarının davranışlarımızı etkileme ve yönlendirme imkânına sahiptir (Castells, 2013, s. 450-451).

Giddens ve Sutton'a göre iletişimin sosyal iktidar ile ilişkisi temelinde yapılan araştırmalarda sınıflar arasında üstünlük ön gören veya ataerkil otorite anlayışında olduğu gibi bazı kişi ya da grup avantajlarını pekiştirme etkisi gösterebilmektedir. Bu bakışla iktidar ilişkilerinde ortaya çıkan eşitsiz şartlar göz ardı edilebilir bir hal almaktadır. Ayrıca dil, metin, konuşma gibi söylem unsurlarına aşırı odaklanma gerçek sosyal ilişkiler ve maddi kültürü önemsizleştirmekte ya da göz ardı etmektedir (Giddens & Sutton, 2018, s. 18).

Bu duruma hem çözüm hem de dönüşümü anlamak için habermas'ın iletişimsel eylem kavramı düşünülebilir. Buna göre iletişimsel eylem, iletişim için minimum yeterliliğe sahip bireyler arasında ortaya çıkan etkileşimi ifade eder. Burada bireyler eylem planları çerçevesinde görüş birliği ve uzlaşma arayışı içindedirler. Yorumlama yolu ile görüş birliğine yakın durum ve tanımların tartışılmasına ilişkindir (Habermas, 1996, s. 112). Toplumsal dönüşümün yeniden üretilmesi ve burada önem kazanan döngüsellik iletişim ve aktarım üzerinden anlaşılabilir.

Habermas'a göre iletişimsel eylem kavramı durumlarla başa çıkabilmeyi plan ve anlaşma olarak ikiye ayırır. Taraflar kendi yaşam alanları içinde amaçlarının önemlilik

alanlarını yeniden tanımlar ve yaşam alanı üzerinden planlarını belirlerler. Tarafların bu süreçleri anlaşılmaya yönelmiş bir eylem için kurucudur. Taraflar iki riskten kaçınmaya çalışır. Bunlar; anlaşmanın gerçekleşmemesi yani itiraz veya yanlış anlaşılma riski ve eylem planının gerçekleşmemesi yani başarısızlığa uğrama riskidir. Birinci riskin ortadan kalkması, ikinci risk ile başa çıkmanın zorunlu bir koşuludur. Taraflar birbirlerinin yaşam dünyaları içinde anlaşma gereklerini karşılayamazlarsa hedeflerine ulaşamazlar. En azından hedeflerine artık iletişimsel eylem yolu ile ulaşamazlar. Bu noktada araçsal (stratejik) iletişim kavramı ortaya çıkar (Habermas, 1996, s. 560). Burada toplumsal dönüşümün yeniden üretilmesi noktasında iletişimin rolü belirlenir. Araçsal iletişim ile söz konusu dönüşümü yönlendirme rolü, ya da iletişimsel eylem ile bütün riskler arınmış başından uzlaşmayı ön gören rolü.

Habermas'a göre araçsal iletişim kavramı ile eyleyenin plan ve anlaşma üzerinde algısal olarak görüşler oluşturma durumu kastedilmektedir. Böylece var olan durum ve aktörlerle ortaya çıkarmış durum olmak üzere iki ilişki söz konusu olur. Aktörlerin hangi yönde ilişki geliştirdiklerine bağlı olarak aktörün algılamalarını ve görüşlerini var olan durum ile uyum için de eylemlerini sürdürmesi durumu ya da var olan durumu kendi arzu ve niyetleri ile uyum haline getirmesi durumu ortaya çıkar. Birinci durumda iletişimsel eylem ikinci durumda ise araçsal iletişim söz konusudur. İki durumun iletişimin başarısı anlamında farklı beklentiler ortaya çıkardığı açıktır (Habermas, 1996, s. 112-113).

Habermas'a göre Eylem başarısı kendi yararları ve buna bağlı hedefleri ile uygun davranan diğer aktörlere de bağlıdır. Bu yüzden araçsal iletişim ile gerçekleşen eylemler olgunun olduğu hali hakkında kavramlarını genişletirler ama bunları oldukları hali ile kabul etmeyi gerekli görmezler. Araçsal iletişimin stratejik olarak farklılaşmış hedeflerin işlevselliği ile değerlendirilir. Böyle varsayımsal bir tek dünya kavrayışı olarak kalır. Buna karşılık iletişimsel eylem kavramı aktör ile var olan nesne arasında, hem öznenin hem de öteki unsurların dâhil oldukları sosyal ortamı tarif ediyor. Bu sosyal ortamda kişiler arası ilişkilerin hangi durumlarda meşru olduğunu saptayan bir bağlamda gerçekleşir. Söz konusu bağlam ile kendilerini ilgili gören tüm unsurların bu sosyal ortama doğal olarak dâhildir (Habermas, 1996, s. 114-115).

Habermas'a göre kamusal rasyonel akıl yürüten özel şahıslar, uzmanlar ve karar alma süreçlerine dâhil olanlar; mekân ve toplum hakkında yaptıklarını siyasetin dışında tutuyorlardı. Bunlardan oluşan kamuoyu süreci rasyonelleştirmeyi hedefliyordu. Esasen mekân ve toplumun; doğası ve akli birlikte bir ahlaki oluşum halinde ki ideal toplumsal alanı kapsamına alıyordu. Bireylerden oluşan rasyonel kamusal varlık ortak toplumsal

olgular üzerine fikir yürütmek ve bu fikirlerde uzlaşma oluşturmak noktasına gelindiğinde topluluk halini alır. Burada söz edilen kamusal “cumhuriyetçi anayasa” altında örgütlenme ilkesi ile kendine alan bulur. Buna göre mekânı ve toplumu dönüştürmek herkesin kendisine göre yararlı gördüğü her yoldan olabilir (Habermas, 2009, s. 79-89).

Habermas’a göre yukarıda sözü edilen rasyonel kamusal varlığa ve mekânsal/toplumsal dönüşüme dâhil olmak bireyin kendisine ait fiziki ve/veya manevi alanlara sahip olması ile ilişkilidir çünkü bu süreçlerin işlemesi veya çelişki ya da çatışmalara neden olmaması söz konusu bireylerin özerkliğinde yatar bu özerklik onların kimsenin “kölesi” olamamasından kaynaklanır. Bu anlamda özerk olmak herhangi bir mülke sahip olmak ile ilgilidir. Burada mülk bireyin geçimi sağlayan ve garanti eden her şey olabilir. Her türlü yetenek, zanaat, güzel sanat ve bilim bu kapsamdadır (Habermas, 2009, s. 121-129).

Habermas’a göre burada devlet aygıtının özerkliği ve rasyonel kamusal varlıkla olan karşılıklı ilişkisi ölçüsünde toplumsal birimlerin yeniden üretim süreçleri olan bağlantısı görülebilir. Eskiden bütün özel alanın merkezi olan mahremiyet alanı, merkezdeki büyüklüğünü ve yerini kaybeder. Mahremiyet alanı daraldıkça ve kenara sıkıştıkça özel alanın kamusallaştığını gözlemleyebiliriz. Liberal anlayışın burjuvaları özel alanlarını mesleklerinde ve ailelerinde yaşarlardı. Ticaret ve işgücü tıpkı ev gibi özel alandı. Bunun sonucunda ailelerin gittikçe daha özel, çalışma ve örgütlenmenin gittikçe daha kamusal olduğu söylenebilir (Habermas, 2009, s. 142-148).

Özel alan ve kamusal alan birbirinden ayrı düşünülmemelidir. Habermas’a göre kamusal olan özel alana, özel olan da kamusal alana aittir. Devlet aygıtının alanını rasyonelleştiren kamuoyunun kendisi hem özel hem de kamusaldır. Kamusal alanın özel alan ile kaynaşması devlet aygıtını rolünü ve alanın genişletir. Bu rol ve alan değişiklikleri mekânsal ve toplumsal yeniden üretim ile mümkündür. Kamu ile özel alan arasında oluşan bu melez alan kendi kendine özerklik verebilir. Bu özerklik kendi örgütlenmesini ve kurumlarını yaratır. Bu melez alanda örgütlenmeyi dernekler kurumsallaşmayı da partiler temsil edebilir. Bunların arasında toplumsal/mekânsal dönüşümlerin karar alma süreçleri üzerinden bir güç dengesi oluşur. Kamusal rasyonel topluluk bu işleyişe ihtiyaç halinde onaylatma mekanizması olarak dâhil edilir (Habermas, 2009, s. 161-168).

Baudrillard’a göre toplumlar olması gerektiği gibi oluşuyor ve sürüyor ancak toplum olması gerekenin ne olduğu ile ilgilenmiyor. Bir şekilde geride bıraktığımız bu süreçler tekrarlanmalara ve yeniden yaşanmalara ragmen kaçınılmaz olarak yeniden

üretilmek istenen bir öz halini almıştır. Herkesin beklediği devrim bir şekilde gerçekleşti ama beklenildiği gibi değil olması gerektiği gibi ve devrim ile özgürleşen sonsuz bir şekilde birbiri yerine gecen ve belirsizleşen öz oldu (Baudrillard, 2012, s. 10-11).

Baudrillard'a göre toplumun dönüşümde en önemli unsurlardan birisi aktarımdır ve bu aktarım iletişim üzerinden gerçekleşir. İletişim her toplumda görülen bir olgu olarak toplum oluşumunu benzerleştirir. İletişimin kendisi öz değildir ama diğer amaçlara ulaşmak için olmazsa olmaz ortak bir araçtır. İletişim toplumların dönüşümleri arasında bağlantı sağlar ve aktarımın sağlanması için kendini ve toplumu birlikte etkiler (Baudrillard, 2012, s. 18).

Herhangi bir durumda sınırların ötesine atılan her adım netleştirilmesi gereken ama sezgisel olarak bir başka boyutu erişilir hale getirir. Habermas'a göre kendiliğinden iletişimsel eylem yolu ile ortaya çıkan durum sınamaya tabi olabilecek bir kültürel bilgiye dönüşür. elbette kültürel bilginin tüm kapsamı ile araçsallıktan uzak bir aktarımının önündeki engeller modern dünyanın ayırıcı edici bir özelliğidir. Kavramların radikal bir biçimde farklılaşmasına izin vermeyen çekirdek alanlar aykırı deneyimlere alışıktır. Ama deneyim alanının hızla büyümesi kaçınılmazdır. Araçsal yada iletişimsel eylemlere ilişkin deneyim alanında oluşan kişiler arası ilişkilerin toplumsal dünyası muğlak geri planda yavaş yavaş yayılır (Habermas, 1996, s. 566).

BÖLÜM II

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Giddens ve Sutton'a göre toplumsal olguların araştırılmasında kapsamlı ölçümlerin yapılmasına olanak veren nicel yöntemler ile araştırmacının derinlemesine bilgiye ulaşmaya çalışan nitel yöntemler tercih edilmektedir (Giddens & Sutton, 2018, s. 65). Bu çalışmada iki yöntem birlikte ve tamamlayıcı olarak kullanılmıştır.

Neuman'a göre "Kuram sözcüğünün kendisi çoğu zaman insanları korkutur. Modern toplumsal kuramların büyük bölümü ya anlaşılmazdır ya banaldır ya da anlamsızdır. Çok az insan kuramı yadırgamaz veya onu üretken bir biçimde kullanır" (Neuman, 2014, s. 186). Buradan hareketle kapsayıcı, anlaşılır ve anlamlı bir model ortaya koymak ve değişkenleri ve ölçekleri belirlemek ve veri toplayarak geçerliliği kontrol etmek en temel bilimsel-akademik yoldur. Bu çalışma bu yöntem ile ilerlemektedir.

Yola çıkmadan önce varsayımlara ihtiyacınız vardır. Bir konu hakkındaki fikir ya da analizlerinizi belirli nitelikleri barındıran sistemli varsayımlara dönüştürmek genel olarak zorunlu ve işlevsel bir şarttır. Neuman'a göre bunu yaptığınızda varsayımınız tartışılabilir, araştırılabilir bir hale gelmiştir. Bundan sonra varsayımlarınız hakkında kendi yanıtlarınızı aramaya başlamadan önce neyin zaten bilindiğini bulmak önemlidir. Sizden önce yapılmış araştırma ve tartışmalar bir şekilde rapor edilmiş, varsayımınız üzerine sizinle aynı doğrultuda ya da zıt bir inşa süreci başlamıştır. Sizin yapmanız gereken bu inşaya neresinden nasıl katılacağınızı belirlemektir (Neuman, 2014, s. 32).

Neuman'a göre İhtiyacımız olan bir başka önemli unsur ise kavramlardır. Varsayımlara dönüştürdüğünüz dağınık fikirlerinizi kavramlara ihtiyaç duyarız burada kritik olan bu varsayımları ve kavramları belirli bir sistematik içinde ortaya koymak ve açıklamaktır öyle ki bu kavramlar ortaya çıkaracağınız kuramın yapı taşlarını oluşturarak genel inşa içinde kendi sütunlarınızı ortaya çıkarmanızı kolaylaştıracaktır. Sosyal bilimlerde gözlemlenebilir ve test edilebilir olmayan olguların doğası hakkında söz söylemenin zorluğu nedeni ile bu aşamalar önem kazanmaktadır (Neuman, 2014, s. 48).

Bu tezin birinci evresi farklılaşma teorilerinin alan yazını taramasından oluşmaktadır. Literatür taraması ile planlama, tasarım ve deneyim ile farkındalık, kısıtlılık ve iletişim gibi toplumsal dönüşüm ölçütleri (ana değişkenler ve göstergeleri)

açıklığa kavuşturulmaya, belirlenen değişkenlerin toplumsal çıktılar (sonuçlar, başarılar) üzerindeki etkisi test edilmeye çalışılmaktadır.

2.1. Araştırmanın modeli

Bu çalışmada nitel betimsel analiz ve temel nicel analiz teknikleri birlikte kullanılmıştır. Mayring'e göre sistemli bir şekilde metin veya içeriklerin soyutlama ve kavram oluşturma amacı ile ortak noktalarının, bağlantılarının, ilişkilerinin ortaya çıkarılması ve model oluşturma sürecini kolaylaştırmaktadır. Böylece zorunlu bir genelleme ve indirgeme ile soyutlama düzeyinin belirlenmesi ulaşılmak istenen model için bütünleştirme ve kategoriler oluşturma aşamaları sonunda oluşan modelin sınanması ile sonuca ulaşma aşamalarından oluşur (Mayring, 2000, s. 85-90).

Mayring'e göre ilgili alt göstergelerin ilişkilendirilmesi karşılaştırılması ve analizi ile daha genel kategorilere ulaşabilir ve bu yolla model ve kavram şekillendirilir. Böylece soyutlanmış olan kavram sınanabilir düzeye ulaşmış olur. Özetle analiz konusu sorunlar veya teoriler belirlenir, kategori ve modele uygun alt ve üst göstergeler ile ilişkilendirilir, belirlenen ilişki sınanır ve yorumlanır. Böylece nitel ve nicel analizin birlikte kullanılması ile daha kapsayıcı ve açıklayıcı kurgu oluşturulabilir (Mayring, 2000, s. 98-103).

Bu kapsamda bu çalışmada önce alan yazını araştırması ve seçici kayıt yoluyla alan yazınından toplumsal dönüşüm modeli ve farkındalık ve kısıtlılık kategorileri tanım ve ölçütleri çıkarılmaktadır. Sonrasında makro veriler eşliğinde (mevcut verilerden yararlanılarak) seçilmiş örneklem (kıyaslamaya uygun ülke veya bölge) temelinde geçerlilikleri empirik (istatistikî) olarak analiz edilmektedir.

2.2. Evren ve Örneklem

Nitel düzeyde ana kuramsal değişkenlerin belirlenmesinde bilinçli örneklerle gidilmiştir. Kuramsal düzeyde farkındalık ve kısıtlılık kavramları ve toplumsal dönüşüm modeline dair belirlenecek ölçütler için tezin süresi de göz önüne alınarak belirli yazarlar seçilmiştir. Değişime dair açıklamalar; tüm sosyal bilimciler ve sosyal felsefecilerde bulunmaktadır. Modernleşme ve işlevselci kuramlarda Marx, Weber ve Piaget'den Kahlberg, Vygotsk gibi psikanaliz, öğrenme ve zihin psikologlarına kadar hemen her düşünür veya kuramcının bir değişim anlayışı bulunmaktadır. Eğitim, iktisat ve kalkınma kuramları aynı zamanda değişim ve gelişme kuramları sayılır. Alan taramasının sınırları bu tezin problemine çözüm noktasında planlama, tasarım ve deneyim ile farkındalık,

kısıtlılık ve iletişim kavramlarına dayanan hipotezin tanım ve ölçütlerini barındırması ve kuramsal çevresini oluşturması gerekçesine dayanmaktadır. Dönüşüme dair ana ve ara değişkenlerin oluşturulmasında Lefebvre'in mekânsal dönüşüm hakkında yazıları esas alınmıştır.

Belirlenen değişkenlerin toplumsal sonuçlar (başarılar, çıktılar) üzerindeki etkisini ve geçerliliğini test edebilmek için nicel kısımda örnekleme başvurulmuştur. Nicel geçerlilik, karşılaştırma ve kıyaslanma için farklı kıta, demografya ve gelir düzeylerinden ülkeler örnekleme alınmıştır. Türkiye'de çalışmaya dâhil edilmiştir.

2.3. Veri Toplama Aracı Ana Değişkenler ve Bilgi Formunun Geliştirilmesi

Araştırma amacını da oluşturan Lefebvre'in anlayışına odaklı olarak toplumsal dönüşüm modelinde yer alabilecek bazı temel değişkenlerin ve göstergelerin tespiti ilk basamağı oluşturmaktadır. Bu değişkenler toplumsal dönüşümü (çıktıları, sonuçları) açıklamak üzere kullanılmıştır. Bunlardan giriş kısmında ve kuramsal açıklamalar kısmında detaylı olarak söz edilmiştir. Toplumsal dönüşümü, gelişimi ve yeniden üretimi ortaya çıkarmak için kısıtlılık-farkındalık ile planlama, tasarım ve deneyim ana değişkenleri belirlenmiştir.

Bu ana değişkenlere Lefebvre'in bu kavramları açıklarken tarif ve işaret ettiği ya ilişkili olduğu düşünülen bazı göstergeler seçilmiş ve eşlenmiştir. Buna ek olarak bazı açıklayıcı ve kontrol değişkenleri belirlenmiştir. Son olarak Lefebvre'den esinlenerek oluşturulan değişkenlerin ön görülen sonucu gösterip göstermediği test etmek için bazı çıktı-sonuç-başarı değişkenleri belirlenmiştir.

Tablo 1.

Ana Değişkenler

Ana değişkenler (Ölçekler)	Seçilen makro göstergeler (ölçeği oluşturan değişkenler)
Planlama	Rejim tipi, Devlet fonksiyonları, Politik katılım, Politik kültür
Tasarım	Teknik işbirliği, Araştırma geliştirme, Bilimsel teknik yay, Sivil özgürlükler
Deneyim	Bağımsızlık, ilk üniversite, ilk TV yayını tarihleri
Kısıtlılık-Farkındalık	Demokratikleşme endeksi Mecliste kadın oranı, Secim süreci, Yasa kullanma gücü Eğitim düzeyi Eğitim payı, Beklenen eğitim süresi, Ortalama eğitim süresi İletişim düzeyi Basın özgürlüğü, İnternet erişimi, 1 milyon+
Sonuçlar	İnsani gelişme endeksi, İşsizlik, Kişi başına gelir, Satın alma gücü, Sağlık (bin kişi yatak), Suç, Taşımacılık co2, Küresel rekabet

Ayrıca nüfus büyüklüğü, nüfus yoğunluğu, kişi başına milli gelir kontrol değişkenleri olarak kullanılmıştır.

2.4. Analiz Teknikleri

Kısıtlılık ve farkındalık ile toplumsal dönüşüm ve ölçütlerini tespit etmek için nitel kategori analizinden ve empirik geçerliliklerini ölçmek üzere de istatistiki tekniklerden (tablo, varyant, korelasyon ve regresyon gibi) yararlanılmıştır.

Öncelikle betimsel analiz açıklayıcı ve kontrol değişkenleri ile ve kendi aralarında tablo ve çapraz tablolar aracılığıyla doğrudan yada gruplandırılmış olarak uygulanmıştır. Betimsel analiz hem değişkenlerin denkliliğini göz önüne almak hem de ileri analizlere zemin hazırlamak için tercih edilmiş ve önemsenmiştir. İkinci olarak farklılaşma varyant (F testi) means düzeyleri doğrudan veya gruplandırılmış olarak analiz edilmektedir. Ölçüm düzeyleri de (eşit aralıklı) dikkate alınarak doğrudan veriler ile korelasyon analizleri yapılmıştır. Son olarak açıklama düzeyi (regresyon) doğrudan veriler ve çoklu bağımsızlar ile analiz edilmiş ve yorumlanmıştır.

BÖLÜM III

BULGU VE ANALİZLER

Bu araştırmada, daha önce amaçlarda yer verildiği üzere, makro sosyal-demografik göstergelerden kıta, nüfus, yoğunluk ve gayri safi milli hâsıla ile başlanarak dönüşüm yönü, dönüşüm araçları ve dönüşüm sonuçları başlıkları altında belirlenen ölçek ve değişkenlerin birbirini etkilediği, bunun tam nedensel olmasa da bir öncelik sırası oluşturduğu kabul edilmektedir. Bulgu analizler de bu sıraya göre sürdürülmüştür.

Bulgularda her bir değişken (gösterge)için tablo ve anova analizlerinde grup sınırları normal dağılıma göre şu şekilde kategorize edilmiştir. En düşük ile -1,50 arası en düşük, -1,49 ile -0,50 düşük, -0,49 ile 0,49 orta, 0,50 ile 1,49 yüksek, 1,50 ile en yüksek ise en yüksek olacak şekilde gruplandırılmış değişkenlere dönüştürülmüş ve eşit aralıklı olarak varsayılmıştır. Korelasyon ve regresyon analizleri gruplandırılmamış olarak analize alınmıştır.

3.1. Planlama Durumu

Bu bölümde toplumsal dönüşümün araçlarını analiz etmek üzere planlama, tasarım ve deneyim ölçütleri olan rejim tipi, devlet fonksiyonları, politik katılım, politik kültür, teknik işbirliği, araştırma geliştirme, bilimsel teknik yayınlar, sivil özgürlükler analiz edilmiştir. Planlama durumu ile tablolar aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 2.

Seçici Kayıt Yolu İle Planlamaya Dair Anlamların Belirlenmesi

1. Birinci zaman, elementler ve bunları tek başına bırakan analiz. Üretim aktörleri ve elde edilen karlar. (Lefebvre, 2014, s. 30)	Çıkarım, Planlama
2. Üretim ilişkilerine ve bunların dayattığı “düzene” ve dolayısıyla bilgilere, işaretlere kodlara ve cephesel ilişkilere bağlıdır. (Lefebvre, 2014, s. 63)	
3. Dönüşüm sağlayan toplumun bütünü içinde tasarlanmış, planlanmış ve denenmiş bir süreçtir. (Claude, 1994, s. 47)	
4. İşçi sınıfının zamanla ve kendiliğinden örgütlenmesi de yerini bu mucitlerin kendi kafalarında uydurdukları bir toplum örgütlenmesine bırakmalıdır. Gerçeğin tarihi onların gözünde, kendi kafalarındaki toplumsal planların propagandası ve yaşama geçirilme isteği olur çıkar (Marx & Engels, 2008, s. 86)	
5. Bireylerden oluşan rasyonel kamusal varlık ortak toplumsal olgular üzerine fikir yürütmek ve bu fikirlerde uzlaşma oluşturmak noktasına geldiğinde topluluk halini alır. (Habermas, 2009, s. 286)	
6. Hâkim sınıf üst yapı oluştur ve alt yapıyı biçimlendirir. Alt yapı ise ekonomik gücü elinde bulundurduğu için üst yapıyı belirlemek ister. Bu noktada çelişkiler ve çıkar çatışmaları ortaya çıkar. Toplumlar bu çelişkiler ve üretilen çözümler ile dönüşür ve değişir. (Marx, 1996, s. 124)	
7. İş gücü ve sermaye araçsallaşmıştır ve bu araçların temsilcileri araç üzerinde karar verme veya karar verme süreçlerine dâhil olmak ile ilgili yasal haklara sahiptir. Benzer bir durum üretim sürecinin diğer araçları için de geçerlidir (Harvey, 2002, s. 34)	

Planlama süreci seçici kayıtlarla derlenen verilerden kategorik çıkarım yoluyla ortaya koyulmuştur. Planlamadan dönüşüme dair gelecek fikirlerinin üretilmesinde kimlerin söz hakkı olduğu ve bu hakkın kullanılabilir olup olmamasını anlamaktadır.

Tablo 3.

Kıtalara Göre Rejim Tipi Durumu

Rejim	Kıtalar								Topla m
		Asya	Avra s-ya	Afri ka	Orta- doğu	Ame -rika	Avus - turya,	Avru- pa	
Otoriter	Sayı	8	2	28	10	4	0	1	53
	Yüzde	34,8	15,4	56,0	90,9	16,0	0,0	3,7	34,6
Karma	Sayı	5	5	13	1	5	1	1	31
	Yüzde	21,7	38,5	26,0	9,1	20,0	25,0	3,7	20,3
Yarı demokrasi	Sayı	8	6	8	0	12	1	13	48
	Yüzde	34,8	46,2	16,0	0,0	48,0	25,0	48,1	31,4
Tam demokrasi	Sayı	2	0	1	0	4	2	12	21
	Yüzde	8,7	0,0	2,0	0,0	16,0	50,0	44,4	13,7
Toplam	Sayı	23	13	50	11	25	4	27	153
	Yüzde	100, 0	100, 0	100, 0	100, 0	100, 0	100,0	100,0	100,0

Anova f testi df.3, f 14,30, p.000

Grup aralıkları normal dağılıma göre eşit aralıklar ile belirlenmiştir.

Ortadoğu ülkelerinde otoriter rejim Avrupa ülkelerinde tam demokrasi çoğunlukla gözlenmiştir. Anova f testinde anlamlı bir farklılaşma gözlenmiştir. Tam demokrasi gözlenen 21 ülkeden 12 tanesi Avrupa da toplanmış ve buradan hareketle kıtalara göre bazı rejim tiplerinin ön plana çıktığı gözlenmektedir. Yoğunluklara göre rejim tipi durumları tabloda gösterilmiştir.

Tablo 4.

Ülkelerin Nüfus Yoğunluklarına Göre Rejim Tipi Durumu

Rejim tipi	Nüfus yoğunluk						Toplam
		En düşük <-,0,15	Düşük 0,15.0,2 3	Orta 0,23.0,1 8	Yüksek 0,18.1,5 7	En Yüksek 1,57>	
Otoriter	Sayı	30	13	5	1	4	53
	Yüzde	48,4	27,7	23,8	11,1	28,6	34,6
Karma	Sayı	7	13	6	2	3	31
	Yüzde	11,3	27,7	28,6	22,2	21,4	20,3
Yarı demokrasi	Sayı	16	17	7	4	4	48
	Yüzde	25,8	36,2	33,3	44,4	28,6	31,4
Tam demokrasi	Sayı	9	4	3	2	3	21
	Yüzde	14,5	8,5	14,3	22,2	21,4	13,7
Toplam	Sayı	62	47	21	9	14	153
	Yüzde	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

anova f testi df.3, f 14,30, p .000

Grup aralıkları normal dağılıma göre eşit aralıklar ile belirlenmiştir.

Bütün yoğunluk düzeylerinde her rejim tipi örneklenmiştir. Anova testinde anlamlı bir farklılaşma gözlenmiştir. Bununla birlikte düşük en düşük yoğunluk düzeyinde otoriter rejim görülme oranı yaklaşık %50 olarak gözlenmiştir. Devlet fonksiyonlarına göre rejim tipi durumu tabloda gösterilmiştir.

Tablo 5.

Devlet Fonksiyonları Göre Rejim Tipi Durumu

Rejim tipi	Devlet fonksiyonları						Toplam
		En düşük	Düşük	Orta	Yükse	En Yük	
Otoriter	Sayı	21	21	9	1	0	52
	Yüzde	91,3	65,6	16,4	2,6	0,0	34,2
Karma	Sayı	2	11	17	1	0	31
	Yüzde	8,7	34,4	30,9	2,6	0,0	20,4
Yarı demokrasi	Sayı	0	0	28	20	0	48
	Yüzde	0,0	0,0	50,9	52,6	0,0	31,6
Tam demokrasi	Sayı	0	0	1	16	4	21
	Yüzde	0,0	0,0	1,8	42,1	100,0	13,8
Toplam	Sayı	23	32	55	38	4	152
	Yüzde	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Anova f testi df.3, f 86,95, p .000

Grup aralıkları normal dağılıma göre eşit aralıklar ile belirlenmiştir.

Otoriter ve karma rejim tiplerinde düşük devlet fonksiyonları, yarı ve tam demokrasilerde ise yüksek devlet fonksiyonları gözlenmiştir. Anova testinde anlamlı bir farklılaşma vardır. En yüksek devlet fonksiyonlarına sahip herhangi bir otoriter veya karma rejim bulunmamıştır. Yarı ve tam demokrasilerde ise düşük ve en düşük devlet fonksiyonları gözlenmemiştir. Sonraki başlıkta tasarım durumu analiz edilmiştir.

3.2.Tasarım Durumu

Tasarımı süreci seçici kayıtlarla derlenen verilerden kategorik çıkarım yoluyla ortaya oyulmuştur. Tasarımdan dönüşümün nasıl gerçekleşeceği ve gerçekleşme sırasında önceliklerin ve sınırların belirlenmesinde kullanılan araç, kişi veya kurumlar işlevini anlamaktadır.

Tablo 6.

Seçici Kayıt Yolu İle Tasarıma Dair Anlamaların Belirlenmesi

Lefebvre'e göre mekân	Kategorik çıkarım
1. Dönüşüm sağlayan toplumun bütünü içinde tasarlanmış, planlanmış ve denenmiş bir süreçtir. (Claude, 1994, s. 47)	Çıkarım Tasarım
2. Toplumsal mekânın yasadışı ve yer altı tarafına bağlı, sadece mekân kodu olarak değil sanata da bağlı sembolizmleri temsil eden tarafıdır. (Lefebvre, 2014, s. 63)	
3. Tüm toplumların benzer gereklilikler için bir dile, teknik becerilere, sanatsal, bilimsel ve felsefe türünden bilgilere, inançlara, toplumsal, ekonomik ve siyasi bir örgütlenmeye sahip oldukları ortadadır. (Claude, 1994, s. 43)	
4. Mekâna eşlik eden imgeler ve semboller aracılığı ile yaşanan bağdaşık sistemlere yönelir. (Lefebvre, 2014, s. 68)	
5. Soyut mekân son derece karmaşık bir şekilde işler. Tıpkı diyalog gibi zimmî bir anlaşma içerir. Kısmi bir saldırmazlık anlaşmasıdır. Yani karşılıklı ve ortak kullanım anlaşmasıdır. (Lefebvre, 2014, s. 84)	
6. Planlanan amacın gerçekleşmesinde önemli bir rol oynar. Bu amaç ortak bilincin tatmin edici biçimde korunmasıdır. Tasarım ne kadar güçlü ve tatmin edici olursa duygusal olarak işlevini getirmesinde ki rolünü yerine getirmiş olur. (Durkheim, 2006, s. 128)	

Bu bölümde toplumsal dönüşümün araçları analiz etmek üzere tasarım ölçütleri olan Teknik işbirliği, Araştırma geliştirme, Bilimsel teknik yayınlar, Sivil özgürlükler değişkenleri açıklayıcı değişkenler olan kıta-bölge, gshm, yoğunluk ve aynı grupta yer alan planlama ve deneyim ile analiz edilecektir. Kıtalara göre sivil özgürlükler durumu tabloda gösterilmiştir.

Tablo 7.

Kıtalar Göre Sivil Özgürlükler Durumu

Sivil özgürlükler	Kıtalar								
		Asya	Avras-ya	Afrika	Orta-doğu	Amerika	Avusturya,	Avrupa	Toplam
En düşük (<.-1,71)	Sayı	4	0	2	4	0	0	0	10
	Yüzde	19,0	0,0	4,1	36,4	0,0	0,0	0,0	6,8
Düşük (*1,71.-0,97)	Sayı	4	3	24	7	4	1	2	45
	Yüzde	19,0	23,1	49,0	63,6	16,0	25,0	8,3	30,6
Orta (-0,97.-0,23)	Sayı	11	4	18	0	6	0	0	39
	Yüzde	52,4	30,8 %	36,7	0,0	24,0	0,0	0,0	26,5
Yüksek (-0,23.1,02)	Sayı	2	6	5	0	12	1	18	44
	Yüzde	9,5	46,2	10,2	0,0	48,0	25,0	75,0	29,9
En Yüksek (1,59.>)	Sayı	0	0	0	0	3	2	4	9
	Yüzde	0,0	0,0	0,0	0,0	12,0	50,0	16,7	6,1
Toplam	Sayı	21	13	49	11	25	4	24	147
	Yüzde	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Anova f testi df.6, f 18,29, p.000

Grup aralıkları normal dağılıma göre eşit aralıklar ile belirlenmiştir.

Kıta-bölge olarak en kötü Ortadoğu, en iyi Avustralya-Okyanusya ve Avrupa bölgesidir. Anova testi analizine göre bölgeler arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır. Avrupa ülkelerinin %91,7 si yüksek ve en yüksek sivil özgürlükler ile ön plana çıkmaktadır. Yoğunluklara göre sivil özgürlükler durumu tabloda gösterilmiştir.

Tablo 8.

Nüfus Yoğunluklarına Göre Sivil Özgürlükler Durumu

Sivil özgürlükler	Yoğunluk	En					Toplam
		En düşük <-,0,15	Düşük 0,15,0,23	Orta 0,23,0,18	Yüksek 0,18,1,57	En Yüksek 1,57>	
En düşük (<-.1,71)	Sayı	6	3	1	0	0	10
	Yüzde	10,0	6,8	4,8	0,0	0,0	6,8
Düşük (*1,71.-0,97)	Sayı	21	11	6	2	5	45
	Yüzde	35,0	25,0	28,6	22,2	38,5	30,6
Orta (-0,97.-0,23)	Sayı	9	15	7	4	4	39
	Yüzde	15,0	34,1	33,3	44,4	30,8	26,5
Yüksek (-0,23,1,02)	Sayı	17	13	7	3	4	44
	Yüzde	28,3	29,5	33,3	33,3	30,8	29,9
En Yüksek (1,59.>)	Sayı	7	2	0	0	0	9
	Yüzde	11,7	4,5	0,0	0,0	0,0	6,1
Toplam	Sayı	60	44	21	9	13	147
	Yüzde	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Anova f testi df.4, f 0,52, p .995

Grup aralıkları normal dağılıma göre eşit aralıklar ile belirlenmiştir.

Ortalama farklar yoğunluk grupları açısından sivil özgürler düzeyinde anlamlı bir farklılaşma bulunmamaktadır. Anova f testi açısından doğrusal olmayan bir ilişki söz konusudur. En yüksek yoğunluk ortalamasına sahip örneklerde sivil özgürlüğü en düşük ortalamalar gözlenmiştir.

Tablo 9.

GSMH Göre Sivil Özgürlükler Durumu

Sivil özgürlükler	GSMH	En düşük				En Yüks	
		<-,0,25	0,25,0,23	0,23,0,10	0,10,1,34	2,91>	Toplam
En düşük (<.-1,71)	Sayı	2	4	2	1	1	10
	Yüzde	4,7	8,3	5,7	9,1	12,5	6,9
Düşük (*1,71.-0,97)	Sayı	17	15	8	2	1	43
	Yüzde	39,5	31,3	22,9	18,2	12,5	29,7
Orta (-0,97.-0,23)	Sayı	14	15	7	2	1	39
	Yüzde	32,6	31,3	20,0	18,2	12,5	26,9
Yüksek (-0,23,1,02)	Sayı	10	11	14	4	5	44
	Yüzde	23,3	22,9	40,0	36,4	62,5	30,3
En Yüksek (1,59.>)	Sayı	0	3	4	2	0	9
	Yüzde	0,0	6,3	11,4	18,2	0,0	6,2
Toplam	Sayı	43	48	35	11	8	145
	Yüzde	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Anova f testi df.4, f 1,89, p. 115

Grup aralıkları normal dağılıma göre eşit aralıklar ile belirlenmiştir.

Ortalama farklar GSMH grupları açısından sivil özgürlükler düzeyinde anlamlı bir farklılaşma bulunmaktadır. Anova testi analizine göre bölgeler arasında (çok yakın ortalama değerler olmakla birlikte) anlamlı farklılaşma bulunmaktadır. En düşük GSMH sahip 10 ülke sivil özgürlükler açısından tüm düzeylerde gözlenmiştir.

3.3.Deneyim Durumu

Deneyim süreci seçici kayıtlarla derlenen verilerden kategorik çıkarım yoluyla ortaya koyulmuştur. Deneyimden planlama ve tasarımın nihai olarak pratik sonuçlanmasını, pratiği hesaplanan ve hesaplanamayan etkileri ve bu süreç ile toplumsal dönüşümün her defasında kendine özgü dinamikler ile yeniden üretimi anlatılmaktadır.

Tablo 10.

Seçici Kayıt Yolu İle Deneyime Dair Anlamaların Belirlenmesi

1. Deneyim ise, bireylerin birey olmalarından kaynaklanan kimlik inşa süreci ile toplumsal ve doğal ortamları arasında kurdukları etkileşim olarak ifade edilir. (Castells, 2013, s. 19)	Çıkarım Deneyim
2. Mekânsal pratik üretim ve yeniden üretim içinde sürekliliği sağlayan bağlılık. (Lefebvre, 2014, s. 63)	
3. Her defasında toplumlar çeşitli dönüşümler ile ortaya çıkan bu çatışmayı çözmüşlerdir. Ancak her çözüm yeni bir çelişki ve çatışmayı beraberinde getirmiştir (Marx & Engels, 2008, s. 48)	
4. Ortaya çıkan dengesizlikler deneyimler oluştur ve oluşan bu deneyimlerin aktarımı ile gelişmiş bir yeni dengelenme ortaya çıkar. Her yeni dengesizlikte bu durum kendini tekrar eder. (Piaget, 2015, s. 148-149)	
5. Etkileşim ve üretim süreçleri toplumsal hayatın bütünlüğünü oluşturan ve sürekli olarak kendini tekrar eden bir dönüşümü meydana getirir. (Simmel, 2009, s. 70)	
6. Dönüşüm sağlayan toplumun bütünü içinde tasarlanmış, planlanmış ve denenmiş bir süreçtir. (Claude, 1994, s. 47)	
7. Değişim hızı toplum ve birey tarafından uyum sağlanması gereken yeni durumlar ortaya çıkarır. Bireylerin yaşam biçimlerinde ani değişimler ortaya çıkar ve bireylerin bu değişimlere paralel olarak alışkanlıklarını değiştirmeleri ve bu değişimlere hazırlıklı olmaları beklenir. (Harvey, 2002, s. 198)	
8. İletişimsel eylem, iletişim için minimum yeterliliğe sahip bireyler arasında ortaya çıkan etkileşimi ifade eder. (Habermas, 1996, s. 122)	
9. toplumun dönüşümde en önemli unsurlardan birisi aktarımdır ve bu aktarım iletişim üzerinden gerçekleşir. İletişim her toplumda görülen bir olgu olarak toplum oluşumunu benzerleştirir. (Baudrillard, 2012, s. 12)	

Bu bölümde toplumsal dönüşümün araçlarını analiz etmek üzere deneyim ölçütleri olan Bağımsızlık, ilk üniversite, ilk TV yayını açıklayıcı değişkenler olan kıta-bölge, gshm, yoğunluk ve aynı grupta yer alan planlama ve deneyim ile analiz edilecektir. Kıtalarla göre deneyim durumu tabloda gösterilmektedir.

Tablo 11.

Kıtalara Göre Deneyim Durumu

Deneyim	Kıtalar								Toplam
		Asya	Avras -ya	Afrik a	Orta- doğu	Ame- rika	Avus- turya,	Avru- pa	
En düşük (<-1,16.)	Sayı	1	0	6	0	1	0	0	8
	Yüzde	4,3	0,0	12,2	0,0	4,0	0,0	0,0	5,3
Düşük (- 1,16.-0,66)	Sayı	3	1	19	4	1	2	1	31
	Yüzde	13,0	8,3	38,8	36,4	4,0	50,0	3,7	20,5
Orta (- 0,66.-0,06)	Sayı	18	10	22	7	10	2	13	82
	Yüzde	78,3	83,3	44,9	63,6	40,0	50,0	48,1	54,3
Yüksek (- 0,06.0,87)	Sayı	0	1	0	0	13	0	9	23
	Yüzde	0,0	8,3	0,0	0,0	52,0	0,0	33,3	15,2
En Yüksek (2,11>)	Sayı	1	0	2	0	0	0	4	7
	Yüzde	4,3	0,0	4,1	0,0	0,0	0,0	14,8	4,6
Toplam	Sayı	23	12	49	11	25	4	27	151
	Yüzde	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Anova f testi df.6, f 8,85, p.000

Grup aralıkları normal dağılıma göre eşit aralıklar ile belirlenmiştir.

Kıta-bölge olarak en kötü Afrika, en iyi Avrupa bölgesidir. Anova testi analizine göre bölgeler arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır Ülkeler deneyim süreleri bakımından ortalama değerlerde yoğunlaşma olduğu gözlenmektedir. GSMH göre deneyim durumu tabloda gösterilmiştir.

Tablo 12.

GSMH Göre Deneyim Durumu

Deneyim	Yoğunluk						Toplam
		En düşük <-,0,15	Düşük 0,15.0,23	Orta 0,23.0,18	Yükse 0,18.1,57	En Yüks 1,57>	
En düşük (<-1,16.)	Sayı	8	0	0	0	0	8
	Yüzde	18,2	0,0	0,0	0,0	0,0	5,4
Düşük (-1,16.-0,66)	Sayı	17	10	3	0	0	30
	Yüzde	38,6	20,8	8,1	0,0	0,0	20,3
Orta (-0,66.-0,06)	Sayı	17	32	22	7	3	81
	Yüzde	38,6	66,7	59,5	63,6	37,5	54,7
Yüksek (-0,06.0,87)	Sayı	2	4	10	3	3	22
	Yüzde	4,5	8,3	27,0	27,3	37,5	14,9
En Yüksek (2,11>)	Sayı	0	2	2	1	2	7
	Yüzde	0,0	4,2	5,4	9,1	25,0	4,7
Toplam	Sayı	44	48	37	11	8	148
	Yüzde	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Anova f testi df.4, f 6,97, p .000

Grup aralıkları normal dağılıma göre eşit aralıklar ile belirlenmiştir.

Düşük deneyime sahip örneklerin tamamında düşük GSMH düzeyi gözlenmiştir. Yüksek ve en yüksek deneyim düzeyinde ise farklı GSMH düzeyleri ortaya çıkmıştır. Anova testi analizine göre bölgeler arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır. Düşük deneyim düzeyinde GSMH bakımında daha güçlü bir ilişki söz konusudur.

3.4. Kısıtlılık-farkındalık

Kısıtlılık-farkındalık süreci seçici kayıtlı derlenen verilerden kategorik çıkarım yoluyla ortaya koyulmuştur. Kısıtlılıkların ve farkındalıkların etkilendiği toplumsal değişimi ve bu değişimin hangi yönde olduğunu izlemeyi anlamaktadır.

Tablo 13.

Seçici Kayıt Yolu İle Kısıtlılık-Farkındalık İle İlgili Anlamaların Belirlenmesi

Lefebvre'e göre mekân	Kategorik çıkarım
1.Farklılaşma, yeniden bütünleşme ve uyum. Bu üç varsayım ile toplumsal değişme kapsayıcı bir biçimde analiz edilebilir. (Durkheim, 2006, s. 98)	Çıkarım Kısıtlılık-farkındalık
2. Weber'e göre toplumlar tarihi davranışlardan ideal davranışlara doğru dönüşür. (Weber, 2018, s. 68)	
3.Böylece toplum her dönemde üretilmiş kontrol, sınırlama veya toplumsal sözleşme çabaları bir şekilde iktidar yapısını güçlendirerek ortaya çıkarır. (Castells, 2015, s. 18)	
4.Mekânın tarihi tıpkı toplumsal zamanın tarihi gibi tamamlanmayan bir süreçtir. (Lefebvre, 2014, s. 26)	
5.Ulusal ve yerel düzeyde birleşip parçalanmış yeni bir mekân dünya ölçeğinde oluşma eğilimindedir. (Lefebvre, 2014, s. 29)	
6.Kolektif bilinç toplumları bu değişimlerden sonra dengeyi yeniden kurmak üzere organize eder. Her yeniden dengelenme bazı değişim ve dönüşümleri beraberinde getirir. Böylece toplumlar denge ve dengesizlik arasında gelişir ve dönüşür. (Durkheim, 2006, s. 96)	
7.Bu düzeyde iyi biri olmak yerini evrensel ahlak ilkelerine, toplum düzenini sürdürmek ise yerini toplumsal sözleşmeye bırakır. Bu noktadan hareketle toplumların gelenek öncesi düzeyden gelenek sonrası düzeye doğru bir gelişim ve dönüşüm halinde olduğu çıkarılabilir. (Kohlberg, 1981, s. 201)	
8. Sosyal-kültürel gelişim kuramında iki zihin işlevinden söz eder. Birincisi temel zihinsel işlevlerdir. Bunlar dikkat, duyu, algı ve hafızadır. İkicisi ise yüksek zihinsel işlevlerdir. Bu işlev bağımsız bazı işlev ve yetenekleri yerine getirmemizi sağlar. (Vygotsky, 1960, s. 98)	
9.Toplumsal mekân toplumsal yeniden üretimi ve bu yeniden üretimin zincirleşmesini içerir. (Lefebvre, 2014, s. 61)	
10.Toplumsal yeniden üretim çatışmalara ve savaşlara rağmen kuşaklar boyunca süren toplumsal yeniden üretimi kapsar. (Lefebvre, 2014, s. 61)	

Toplumsal dönüşümün yönünü analiz etmek üzere farkındalık ve kısıtlılık ölçütleri olan demokrasi, mecliste kadın oranı, seçim süreci, yasa kullanma gücü, eğitim, eğitim ayrılan pay, ortalama eğitim süresi, beklenen eğitim süresi, internet eğitimi, bir milyon nüfusu aşan kentlerde yaşama oranı, basın özgürlükleri gösterge olarak alınmıştır.

Hem açıklayıcı değişkenlere göre hem de kendi aralarındaki farklılaşmalar analiz edilmektedir.

3.4.1. Demokratikleşme Durumu

Bu bölümde toplumsal dönüşümü analiz etmek üzere demokrasi ölçütleri olan demokrasi, mecliste kadın oranı, seçim süreci, yasa kullanma gücü değişkenleri açıklayıcı değişkenler olan kıta-bölge, gshm, yoğunluk ve aynı grupta yer alan eğitim ve basın özgürlüğüne göre farklılaşma olup olmadığına bakılmaktadır. Kıtalara göre demokratikleşme durumu tabloda gösterilmektedir.

Tablo 14.

Kıtalara Göre Demokratikleşme Durumu

Demokratikleşme	Kıtalar							Toplam
	Asya	Avras-ya	Afrika	Orta-doğu	Ame-rika	Avus-turya,	Avru-pa	
En düşük (<.-1,63)	Sayı	2	0	4	2	0	0	8
	Yüzde	9,1	0,0	8,2	18,2	0,0	0,0	5,3
Düşük (-1,63.-1,01)	Sayı	6	2	23	9	5	0	47
	Yüzde	27,3	15,4	46,9	81,8	20,0	0,0	31,1
Orta (-1,01.-0,03)	Sayı	9	8	14	0	8	2	42
	Yüzde	40,9	61,5	28,6	0,0	32,0	50,0	27,8
Yüksek (0,03.1,91)	Sayı	5	3	8	0	11	0	43
	Yüzde	22,7	23,1	16,3	0,0	44,0	0,0	28,5
En Yüksek (1,71>)	Sayı	0	0	0	0	1	2	11
	Yüzde	0,0	0,0	0,0	0,0	4,0	50,0	29,6
Toplam	Sayı	22	13	49	11	25	4	151
	Yüzde	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Anova f testi df.7, f 16,35, p.000
Grup aralıkları normal dağılıma göre eşit aralıklar ile belirlenmiştir.

Tabloya bakıldığında, kıta-bölge olarak en kötü Ortadoğu, en iyi Avustralya-Okyanusya ve Avrupa bölgesidir. Ancak çapraz tablo incelendiğinde 55 düşük ve en düşük demokrasi endeksine sahip ülkelerin 27 tanesi Afrika ülkesidir. Ortalama farklar (f testi) analizine göre bölgeler arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır. Böyle bakıldığında demokrasi ile bölgenin ilişkili olduğu sonucuna varılabilir. Ancak bu erken ve ileri bir yorum olur. Bölgenin demokrasi ile ilişkisi tartışmalı bir konudur. Söz konusu

ilişkili dağılımın nedeni bölgenin kendisi dışında sebeplerle ilişkili olabilir. GSMH göre demokratikleşme durumu tabloda gösterilmektedir.

Tablo 15.

GSMH Göre Demokratikleşme Durumu

Demokrasi	GSMH						
		En düşük (<-0,25)	Düşük (0,25.0,23)	Orta (0,23.0,10)	Yüksek (0,10.1,34)	En Yüksek (2,91>)	Toplam
En düşük (<-1,63)	Sayı	4	3	0	1	0	8
	Yüzde	9,1	6,1	0,0	9,1	0,0	5,4
Düşük (-1,63.-1,01)	Sayı	18	14	10	1	2	45
	Yüzde	40,9	28,6	27,0	9,1	25,0	30,2
Orta (-1,01.-0,03)	Sayı	14	19	6	3	0	42
	Yüzde	31,8	38,8	16,2	27,3	0,0	28,2
Yüksek (0,03.1,91)	Sayı	8	12	14	3	6	43
	Yüzde	18,2	24,5	37,8	27,3	75,0	28,9
En Yüksek (1,71>)	Sayı	0	1	7	3	0	11
	Yüzde	0,0	2,0	18,9	27,3	0,0	7,4
Toplam	Sayı	44	49	37	11	8	149
	Yüzde	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

anova f testi df.4, f 5,58, p .000.

Grup aralıkları normal dağılıma göre eşit aralıklar ile belirlenmiştir.

En düşük GSMH sahip 8 ülkeden 7 si düşük ve en düşük demokrasi endeksine sahip olduğu gözlemlenirken, en yüksek GSMH sahip 11 ülkeden hiç biri en yüksek demokrasi endeksine sahip olmadığı gözlemlenmektedir. Ortalama farklar GSMH grupları açısından demokratikleşme düzeyinde anlamlı bir farklılaşma bulunmaktadır. Ortalamalar açısından doğrusal bir ilişki söz konusudur. Demokratikleşme arttıkça GSMH de artmaktadır. Yoğunluklara göre demokratikleşme durumu tabloda gösterilmektedir.

Tablo 16.

Nüfus Yoğunluklara Göre Demokratikleşme Durumu

Demokrasi	Yoğunluk	En					Toplam
		düşük <-,0,15	Düşük 0,15.0,23	Orta 0,23.0,18	Yüksek 0,18.1,57	En Yüksek 1,57>	
En düşük (<-,1,63)	Sayı	7	1	0	0	0	8
	Yüzde	11,7	2,1	0,0	0,0	0,0	5,3
Düşük (-1,63.-1,01)	Sayı	23	10	6	2	6	47
	Yüzde	38,3	21,3	28,6	22,2	42,9	31,1
Orta (-1,01.-0,03)	Sayı	9	20	8	3	2	42
	Yüzde	15,0	42,6	38,1	33,3	14,3	27,8
Yüksek (0,03.1,91)	Sayı	14	15	5	4	5	43
	Yüzde	23,3	31,9	23,8	44,4	35,7	28,5
En Yüksek (1,71>)	Sayı	7	1	2	0	1	11
	Yüzde	11,7	2,1	9,5	0,0	7,1	7,3
Toplam	Sayı	60	47	21	9	14	151
	Yüzde	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

anova f testi df.4, f 0,626, p .644

Grup aralıkları normal dağılıma göre eşit aralıklar ile belirlenmiştir.

En düşük ve en yüksek demokrasi ortalamalarına sahip örnekler, en düşük yoğunluk düzeyi ortalamaları ile gözlenmiştir. Ortalama farklar yoğunluk grupları açısından demokrasi düzeyinde anlamlı bir farklılaşma bulunmamaktadır. Ortalamalar açısından doğrusal olmayan bir ilişki söz konusudur. Yoğunluklar ile demokrasi ilişkisi doğrusal olmamakla birlikte ilişki gözlenmiştir. Eğitime göre demokratikleşme durumu tabloda gösterilmiştir.

Tablo 17.

Eğitime Göre Demokratikleşme Durumu

Demokrasi	Eğitim						Toplam
		En düşük (<-1,71.	Düşük -1,71.- 0,93	Orta -0,93.0,92	Yüksek 1,03.1,55	En Yüksek 1,55>	
En düşük (<-1,63)	Sayı	3	1	3	1	0	8
	Yüzde	21,4%	2,6%	6,3%	2,3%	0,0%	5,3%
Düşük (-1,63.-1,01)	Sayı	9	17	16	5	0	47
	Yüzde	64,3	44,7	33,3	11,4	0,0	31,3
Orta (-1,01.-0,03)	Sayı	2	17	14	8	0	41
	Yüzde	14,3	44,7	29,2	18,2	0,0	27,3
Yüksek (0,03.1,91)	Sayı	0	3	15	24	1	43
	Yüzde	0,0	7,9	31,3	54,5	16,7	28,7%
En Yüksek (1,71>)	Sayı	0	0	0	6	5	11
	Yüzde	0,0	0,0	0,0	13,6	83,3	7,3
Toplam	Sayı	14	38	48	44	6	150
	Yüzde	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

anova f testi df.4, f 22,22, p .000

Grup aralıkları normal dağılıma göre eşit aralıklar ile belirlenmiştir.

En düşük demokrasi ortalama sahip örnekler en düşük eğitim ortalamaları, en yüksek demokrasi ortalama sahip örnekler en yüksek eğitim ortalamaları. Ortalama farklar Demokrasi grupları açısından eğitim düzeyinde anlamlı bir farklılaşma bulunmaktadır. Ortalamalar açısından doğrusal bir ilişki söz konusudur. Eğitim düzeyi artıkça demokrasi düzeyi de artmakta eğitim düzeyi düştükçe demokrasi düzeyi de düşmektedir. Basın özgürlüklerine göre eğitim durumu tabloda gösterilmektedir.

Tablo 18.

Basın Özgürlüğüne Göre Demokratikleşme Durumu

Demokrasi	Basın Özgürlüğü						
		En düşük (<-1,71.	Düşük -1,71.- 0,93	Orta -0,93.0,92	Yüksek 1,03.1,55	En Yüksek 1,55>	Toplam
En düşük (<.-1,63)	Sayı	3	4	1	0	0	8
	Yüzde	30,0	12,1	1,5	0,0	0,0	5,3
Düşük (-1,63.-1,01)	Sayı	7	16	21	2	0	46
	Yüzde	70,0	48,5	31,3	6,7	0,0	30,7
Orta (-1,01.-0,03)	Sayı	0	9	29	4	0	42
	Yüzde	0,0	27,3	43,3	13,3	0,0	28,0
Yüksek (0,03.1,91)	Sayı	0	4	16	20	3	43
	Yüzde	0,0	12,1	23,9	66,7	30,0	28,7
En Yüksek (1,71>)	Sayı	0	0	0	4	7	11
	Yüzde	0,0	0,0	0,0	13,3	70,0	7,3
Toplam	Sayı	10	33	67	30	10	150
	Yüzde	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

anova f testi df.4, f 35,08, p .000

Grup aralıkları normal dağılıma göre eşit aralıklar ile belirlenmiştir.

En düşük demokrasi ortalama sahip örnekler en düşük basın özgürlüğü ortalamaları, en yüksek demokrasi ortalama sahip örnekler en yüksek basın özgürlüğü ortalamaları. Ortalama farklar demokrasi grupları açısından basın özgürlükleri düzeyinde anlamlı bir farklılaşma bulunmaktadır. Ortalamalar açısından doğrusal bir ilişki söz konusudur. Aşağıda eğitim durumu ile çapraz tablolar incelenecektir.

3.4.2. Eğitim Durumu

Bu bölümde toplumsal dönüşümü analiz etmek üzere eğitim ölçütleri olan eğitim, eğitim ayrılan pay, ortalama eğitim süresi, beklenen eğitim süresi değişkenleri açıklayıcı değişkenler kıta-bölge, gshm, yoğunluk ve basın Özgürlüğü ile analiz edilecektir. Kıtalarla göre eğitim durumu tabloda gösterilmiştir.

Tablo 19.

Kıtalara Göre Eğitim Durumu

Eğitim	Kıtalar							Toplam	
	Asya	Avras-ya	Afrika	Orta-doğu	Ame-rika	Avus-turya,	Avru-pa		
En düşük (<-1,71.	Sayı	0	0	13	1	0	0	0	14
	Yüzde	0,0	0,0	26,5	9,1	0,	0,0	0,0	9,3
Düşük -1,71.-0,93	Sayı	7	0	25	1	4	1	0	38
	Yüzde	30,4	0,0	51,0	9,1	16,0	25,0	0,0	25,2
Orta -0,93.0,92	Sayı	9	4	10	8	16	0	1	48
	Yüzde	39,1	33,3	20,4	72,7	64,0	0,0	3,7	31,8
Yüksek 1,03.1,55	Sayı	7	8	1	1	5	1	22	45
	Yüzde	30,4	66,7	2,0	9,1	20,0	25,0	81,5	29,8
En Yüksek 1,55>	Sayı	0	0	0	0	0	2	4	6
	Yüzde	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	50,0	14,8	4,0
Toplam	Sayı	23	12	49	11	25	4	27	151
	Yüzde	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Anova f testi df.6, f 32,58, p.000

Grup aralıkları normal dağılıma göre eşit aralıklar ile belirlenmiştir.

Kıta-bölge olarak en kötü Afrika, en iyi Avustralya-Okyanusya ve Avrupa bölgesidir. Ortalama farklar (f testi) analizine göre bölgeler arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır Ortalamalara bakıldığında, Afrika bölgesi olumsuz, Avrupa bölgesi olumlu ayrılmaktadır. Bu beklenen sonuç; eğitimin önemini ifade etmekle birlikte, Avrupada eğitimin ölçülebilirliği ile ön plan çıkabilindiği de göz ardı edilmemelidir.

Tablo 20.

GSMH Göre Eğitim Durumu

Eğitim	GSMH						Toplam
		En düşük <-,0,25	Düşük 0,25.0,23	Orta 0,23.0,10	Yüksek 0,10.1,34	En Yüksek 2,91>	
En düşük (<-1,71.	Sayı	10	4	0	0	0	14
	Yüzde	22,7	8,2	0,0	0,0	0,0	9,4
Düşük -1,71.-0,93	Sayı	20	14	4	0	0	38
	Yüzde	45,5	28,6	10,8	0,0	0,0	25,5
Orta -0,93.0,92	Sayı	10	19	12	4	2	47
	Yüzde	22,7	38,8	32,4	36,4	25,0	31,5
Yüksek 1,03.1,55	Sayı	4	12	17	6	5	44
	Yüzde	9,1	24,5	45,9	54,5	62,5	29,5
En Yüksek 1,55>	Sayı	0	0	4	1	1	6
	Yüzde	0,0	0,0	10,8	9,1	12,5	4,0
Toplam	Sayı	44	49	37	11	8	149
	Yüzde	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

anova f testi df.4, f 18,46, p .000

Grup aralıkları normal dağılıma göre eşit aralıklar ile belirlenmiştir.

En düşük eğitim düzeyine sahip 14 ülkenin hepsi düşük ve en düşük GSMH düzeyine sahip olduğu gözlemlenirken, en yüksek eğitim düzeyine sahip 6 ülkeden 4 tanesi orta GSMH düzeyine sahiptir. Ortalama farklar GSMH grupları açısından eğitim düzeyinde anlamlı bir farklılaşma bulunmaktadır. Ortalamalar açısından doğrusal bir ilişki söz konusudur.

Tablo 21.

Nüfus Yoğunluklarına Göre Eğitim Durumu

Eğitim	Yoğunluk	Yoğunluk					Toplam
		En düşük (<-0,15)	Düşük (0,15.0,23)	Orta (0,23.0,18)	Yüksek (0,18.1,57)	En Yüksek (1,57>)	
En düşük (<-1,71.	Sayı	9	4	1	0	0	14
	Yüzde	14,8	8,7	4,8	0,0	0,0	9,3
Düşük -1,71.-0,93	Sayı	14	11	7	1	5	38
	Yüzde	23,0	23,9	33,3	11,1	35,7	25,2
Orta -0,93.0,92	Sayı	19	13	8	4	4	48
	Yüzde	31,1	28,3	38,1	44,4	28,6	31,8
Yüksek 1,03.1,55	Sayı	16	17	3	4	5	45
	Yüzde	26,2	37,0	14,3	44,4	35,7	29,8
En Yüksek 1,55>	Sayı	3	1	2	0	0	6
	Yüzde	4,9	2,2	9,5	0,0	0,0	4,0
Toplam	Sayı	61	46	21	9	14	151
	Yüzde	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

anova f testi df.4, f 0,523, p .719

Grup aralıkları normal dağılıma göre eşit aralıklar ile belirlenmiştir.

En düşük ve en yüksek yoğunluk ortalamalarına sahip örnekler, en düşük eğitim düzeyi ortalamaları ile gözlenmiştir. Ortalama farklar yoğunluk grupları açısından eğitim düzeyinde anlamlı bir farklılaşma bulunmamaktadır. Ortalamalar açısından doğrusal olmayan bir ilişki söz konusudur. Eğitim ile yoğunluk arasında ilişki doğrusal değildir. Basın özgürlüğüne göre eğitim durumu tabloda gösterilmiştir.

Tablo 22.

Basın Özgürlüğüne Göre Eğitim Durumu

Eğitim	Basın Özgürlüğü						Toplam
		En düşük (<-1,71.	Düşük (-1,71.- 0,93)	Orta (-0,93.0,92)	Yükse (1,03.1,55)	En Yüks (1,55>)	
En düşük (<-1,71.	Sayı	2	2	8	2	0	14
	Yüzde	20,0	6,1	11,9	6,7	0,0	9,3
Düşük -1,71.-0,93	Sayı	0	12	22	3	0	37
	Yüzde	0,0	36,4	32,8	10,0	0,0	24,7
Orta -0,93.0,92	Sayı	6	14	21	5	2	48
	Yüzde	60,0	42,4	31,3	16,7	20,0	32,0
Yükse 1,03.1,55	Sayı	2	5	16	17	5	45
	Yüzde	20,0	15,2	23,9	56,7	50,0	30,0
En Yüks 1,55>	Sayı	0	0	0	3	3	6
	Yüzde	0,0	0,0	0,0	10,0	30,0	4,0
Toplam	Sayı	10	33	67	30	10	150
	Yüzde	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

anova f testi df.4, f 8,77, p .000

Grup aralıkları normal dağılıma göre eşit aralıklar ile belirlenmiştir.

En düşük eğitim düzeyine sahip 14 ülkeden 8 tanesi orta düzey basın özgürlüğüne sahip olduğu gözlenmiştir. En düşük basın özgürlüklerine sahip 10 ülkeden 6 tanesi orta düzey eğitim düzeyinde gözlenmiştir. Ortalama farklar Eğitim grupları açısından basın özgürlüğü düzeyinde anlamlı bir farklılaşma bulunmaktadır. Ortalamalar açısından doğrusal bir ilişki söz konusudur. Eğitim düzeyi ile basın özgürlüğü arasında doğrusal bir ilişki gözlenmiştir. İletişim durumu ile ilgili tablolar aşağıda gösterilmiştir.

3.4.3. İletişim Durumu

Bu bölümde toplumsal dönüşümü analiz etmek üzere iletişim durumu ölçütü olan basın özgürlüğü açıklayıcı değişkenler kıta-bölge, gshm, yoğunluk ile analiz edilecektir. Kıtalarla göre eğitim durumu tabloda gösterilmiştir.

Tablo 23.

Kıtalar Göre Basın Özgürlüğü Durumu

Basın Özgürlüğü	Kıtalar							Toplam
		Asya	Avras -ya	Afrik a	Orta- doğu	Ame- rika	Avus- turya, pa	
En düşük (<-1,71.)	Sayı	2	1	1	4	2	0	10
	Yüzde	9,1	7,7	2,0	36,4	8,0	0,0	6,6
Düşük (-1,71.-0,93)	Sayı	10	2	13	4	4	0	34
	Yüzde	45,5	15,4	26,0	36,4	16,0	0,0	22,4
Orta (-0,93.0,92)	Sayı	9	8	30	3	12	1	68
	Yüzde	40,9	61,5	60,0	27,3	48,0	25,0	44,7
Yükse (1,03.1,55)	Sayı	1	2	6	0	5	2	30
	Yüzde	4,5	15,4	12,0	0,0	20,0	50,0	19,7
En Yüks (1,55>)	Sayı	0	0	0	0	2	1	10
	Yüzde	0,	0,0	0,0	0,0	8,0	25,0	6,6
Toplam	Sayı	22	13	50	11	25	4	152
	Yüzde	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Anova f testi df.6, f 14,36, p.000

Grup aralıkları normal dağılıma göre eşit aralıklar ile belirlenmiştir.

Asya, Afrika ve Avrasya bölgeleri yakın ortalama sahip olmakta. kıta-bölge olarak en kötü Ortadoğu, en iyi Avustralya-Okyanusya ve Avrupa bölgesidir. Ülkelerin yaklaşık yarısı (68) orta düzey basın özgürlüğüne sahiptir. Ortalama farklar (f testi) analizine göre bölgeler arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır. Ortalamalara bakıldığında, Ortalamanın bu kadar yaygın oluşu basının ve basının kullandığı özgürlük alanının araçsallaştığını düşündürmektedir. GSMH düzeylerine göre basın özgürlüğü durumu tabloda gösterilmiştir.

Tablo 24.

GSMH Göre Basın Özgürlüğü Durumu

Basın Özgürlüğü	GSMH						Toplam
		En düşük (<- ,0,25)	Düşük (0,25.0,23)	Orta (0,23.0,10)	Yüksek (0,10.1, 34)	En Yüksek (2,91>)	
En düşük (<-1,71.)	Sayı	1	4	2	1	1	9
	Yüzde	2,2	8,3	5,4	9,1	12,5	6,0
Düşük (-1,71.-0,93)	Sayı	6	10	12	3	1	32
	Yüzde	13,3	20,8	32,4	27,3	12,5	21,5
Orta (-0,93.0,92)	Sayı	31	23	11	2	1	68
	Yüzde	68,9	47,9	29,7	18,2	12,5	45,6
Yüksek (1,03.1,55)	Sayı	6	10	5	4	5	30
	Yüzde	13,3	20,8	13,5	36,4	62,5	20,1
En Yüksek (1,55>)	Sayı	1	1	7	1	0	10
	Yüzde	2,2	2,1	18,9	9,1	0,0	6,7
Toplam	Sayı	45	48	37	11	8	149
	Yüzde	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

anova f testi df.4, f 0,48, p .795

Grup aralıkları normal dağılıma göre eşit aralıklar ile belirlenmiştir.

Ülkelerin tabloda çok yakın ortalama değerler gözlenmektedir. Ayrıca en düşük GSMH sahip örneklerin en düşük basın özgürlüğü olan örnekler değildir. Ortalama farklar GSMH grupları açısından basın özgürlüğü düzeyinde anlamlı bir farklılaşma bulunmamaktadır. Ortalamalar açısından doğrusal bir ilişki söz konusudur. Yoğunluklarına göre basın Özgürlükleri durumu tabloda gösterilmiştir.

Tablo 25.

Nüfus Yoğunluklara Göre Basın Özgürlüğü Durumu

Basın Özgürlüğü	Yoğunluk	En düşük				En Yüksek	
		<-,0,15	0,15.0,23	0,23.0,18	0,18.1,57	1,57>	Toplam
En düşük (<-1,71.	Sayı	5	2	1	1	1	10
	Yüzde	8,1	4,3	4,8	11,1	7,1	6,6
Düşük -1,71.-0,93	Sayı	14	10	3	2	5	34
	Yüzde	22,6	21,7	14,3	22,2	35,7	22,4
Orta -0,93.0,92	Sayı	26	23	10	3	6	68
	Yüzde	41,9	50,0	47,6	33,3	42,9	44,7
Yüksek 1,03.1,55	Sayı	13	9	5	2	1	30
	Yüzde	21,0	19,6	23,8	22,2	7,1	19,7
En Yüksek 1,55>	Sayı	4	2	2	1	1	10
	Yüzde	6,5	4,3	9,5	11,1	7,1	6,6
Toplam	Sayı	62	46	21	9	14	152
	Yüzde	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

anova f testi df.4, f 0,509, p .729

Grup aralıkları normal dağılıma göre eşit aralıklar ile belirlenmiştir.

Ortalama farklar yoğunluk grupları açısından basın özgürlükleri düzeyinde anlamlı bir farklılaşma bulunmamaktadır. Ortalamalar açısından doğrusal olmayan bir ilişki söz konusudur. En yüksek yoğunluk ortalamasına sahip örneklerde basın özgürlüğü en düşük ortalamalar gözlenmiştir.

3.5. Sonuçlar ile Analizler

Bu bölümde toplumsal dönüşümün sonuçlarını analiz etmek üzere sonuçlar için ölçütler olan İnsani gelişme endeksi, İşsizlik, Kişi başına gelir, Satın alma gücü, Sağlık (bin kişi yatak), Suç, Taşımacılık co2, küresel rekabet analiz edilecektir. Kıtalaraya göre insani gelişme durumu tabloda gösterilmiştir.

Tablo 26.

Kıtalara Göre İnsanı Gelişme Durumu

İnsani gelişme	Kıtalar								Toplam
		Asya	Avras-ya	Afrika	Orta-doğu	Ame-rika	Avus-turya,	Avru-pa	
En düşük (- (<.1,73)	Sayı	0	0	14	1	0	0	0	15
	Yüzde	0,0	0,0	28,6	9,1	0,0	0,0	0,0	9,9
Düşük (- (1,73.1,04)	Sayı	6	0	23	0	2	1	0	32
	Yüzde	27,3	0,0	46,9	0,0	8,0	25,0	0,0	21,2
Orta (1,04.0,04)	Sayı	11	5	10	4	16	1	1	48
	Yüzde	50,0	38,5	20,4	36,4	64,0	25,0	3,7	31,8
Yüksek (0,04.0,99)	Sayı	5	8	2	6	7	2	23	53
	Yüzde	22,7	61,5	4,1	54,5	28,0	50,0	85,2	35,1
En Yüksek (0,99.>)	Sayı	0	0	0	0	0	0	3	3
	Yüzde	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	11,1	2,0
Toplam	Sayı	22	13	49	11	25	4	27	151
	Yüzde	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Anova f testi df.6, f 8,85, p.000

Grup aralıkları normal dağılıma göre eşit aralıklar ile belirlenmiştir.

Kıta-bölge olarak en kötü Afrika, en iyi Avrupa bölgesidir. Anova testi analizine göre bölgeler arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır. En yüksek insani gelişme düzeyine sahip 3 örneğin tamamı Avrupa bölgesinde yer almaktadır. Kıtalara göre ekonomik rekabet durumu tabloda gösterilmiştir.

Tablo 27.

Kıtalar Göre Ekonomik Rekabet Durumu

Ekonomik rekabet	Kıtalar								Toplam
		Asya	Avras-ya	Afrika	Orta-doğu	Ame-rika	Avus-turya,	Avru-pa	
En düşük (<.-1,92)	Sayı	0	0	5	1	1	1	0	8
	Yüzde	0,0%	0,0%	13,5%	10,0%	4,5%	50,0%	0,0%	6,3%
Düşük (-1,92.-0,90)	Sayı	6	0	22	1	5	0	0	34
	Yüzde	33,3	0,0	59,5	10,0	22,7	0,0	0,0	26,6
Orta (-0,90.-0,01)	Sayı	6	11	9	5	13	0	3	47
	Yüzde	33,3	84,6	24,3	50,0	59,1	0,0	11,5	36,7
Yüksek (-0,01.0,95)	Sayı	3	2	1	3	1	1	16	27
	Yüzde	16,7	15,4	2,7	30,0	4,5	50,0	61,5	21,1
En Yüksek (1,67.>)	Sayı	3	0	0	0	2	0	7	12
	Yüzde	16,7	0,0	0,0	0,0	9,1	0,0	26,9	9,4
Toplam	Sayı	18	13	37	10	22	2	26	128
	Yüzde	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Anova f testi df.6, f 15,86, p.000

Grup aralıkları normal dağılıma göre eşit aralıklar ile belirlenmiştir.

Kıta-bölge olarak en kötü Afrika, en iyi Avrupa bölgesidir. Anova testi analizine göre bölgeler arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır.

Tablo 28.

GSMH Göre İnsani Gelişme Durumu

İnsani gelişme	GSMH					
		En düşük (<-,0,25)	Düşük (0,25.0,2 3)	Orta (0,23.0,10)	Yükse (0,10.1,34)	En Yüks (2,91>)
En düşük (- (<.1,73)	Sayı	13	2	0	0	0
	Yüzde	28,9	4,1	0,0	0,0	0,0
Düşük (- 1,73.1,04)	Sayı	13	16	3	0	0
	Yüzde	28,9	32,7	8,1	0,0	0,0
Orta (1,04.0,04)	Sayı	16	16	10	3	1
	Yüzde	35,6	32,7	27,0	27,3	14,3
Yüksek (0,04.0,99)	Sayı	3	15	21	8	6
	Yüzde	6,7	30,6	56,8	72,7	85,7
En Yüksek (0,99.>)	Sayı	0	0	3	0	0
	Yüzde	0,0	0,0	8,1	0,0	0,0
Toplam	Sayı	45	49	37	11	7
	Yüzde	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Anova f testi df.4, f 19,85, p .000
Grup aralıkları normal dağılıma göre eşit aralıklar ile belirlenmiştir.

En yüksek insani gelişme düzeyine sahip örneklerin tamamı orta GSMH düzeyinde gözlenmiştir. Anova testi analizine göre bölgeler arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır. GSMH yükseldikçe insani gelişme düzeyi yükselmektedir. GSMH göre ekonomik rekabet durumu tabloda gösterilmiştir.

Tablo 29.

GSMH Göre Ekonomik Rekabet Durumu

Ekonomik rekabet	GSMH	En					Toplam
		düşük (<- ,0,25)	Düşük (0,25.0, 23)	Orta (0,23.0, 10)	Yükse (0,10.1, 34)	En Yüks (2,91>)	
En düşük (<-1,92)	Sayı	5	2	0	1	0	8
	Yüzde	16,1	4,9	0,0	9,1	0,0	6,3
Düşük (-1,92.-0,90)	Sayı	16	13	4	0	0	33
	Yüzde	51,6	31,7	11,1	0,0	0,0	26,0
Orta (-0,90.-0,01)	Sayı	9	20	13	4	1	47
	Yüzde	29,0	48,8	36,1	36,4	12,5	37,0
Yüksek (-0,01.0,95)	Sayı	1	6	14	3	3	27
	Yüzde	3,2	14,6	38,9	27,3	37,5	21,3
En Yüksek (1,67.>)	Sayı	0	0	5	3	4	12
	Yüzde	0,0	0,0	13,9	27,3	50,0	9,4
Toplam	Sayı	31	41	36	11	8	127
	Yüzde	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

anova f testi df.4, f 19,02, p .000

Grup aralıkları normal dağılıma göre eşit aralıklar ile belirlenmiştir.

Düşük GSMH düzeyindeki örnekler düşük, yüksek GSMH düzeyinde örnekler yüksek ekonomik rekabet düzeyinde gözlenmiştir. Anova testi analizine göre anlamlı farklılaşma bulunmaktadır.

Tablo 30.

Nüfus Yoğunluk Göre İnsani Gelişme Durumu

İnsani gelişme	Yoğunluk	En düşük					Toplam
		(<-0,15)	Düşük (0,15.0,23)	Orta (0,23.0,18)	Yükse (0,18.1,57)	En Yüks (1,57>)	
En düşük (-<1,73)	Sayı	9	4	1	0	1	15
	Yüzde	14,8	8,5	4,8	0,0	7,7	9,9
Düşük (-1,73.1,04)	Sayı	12	9	6	1	4	32
	Yüzde	19,7	19,1	28,6	11,1	30,8	21,2
Orta (1,04.0,04)	Sayı	20	16	6	5	1	48
	Yüzde	32,8	34,0	28,6	55,6	7,7	31,8
Yüksek (0,04.0,99)	Sayı	19	17	7	3	7	53
	Yüzde	31,1	36,2	33,3	33,3	53,8	35,1
En Yüksek (0,99.>)	Sayı	1	1	1	0	0	3
	Yüzde	1,6	2,1	4,8	0,0	0,0	2,0
Toplam	Sayı	61	47	21	9	13	151
	Yüzde	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Anova f testi df.4, f 0,453, p .770

Grup aralıkları normal dağılıma göre eşit aralıklar ile belirlenmiştir.

Düşük yoğunluk düzeyinde, düşük ve yüksek insani gelişme birlikte gözlenmiştir. Anova testi analizine göre bölgeler arasında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır. Sonraki başlıkta modelin 3 ana bileşeni grup halinde analiz edilmiştir.

3.6. Üç Ana Boyut Arasındaki Farklılaşma Ve İlişkiler

Bu alt bölümde dönüşüm araçları olarak tanımlanan planlama, tasarım ve deneyim ölçütleri, dönüşüm yönü olarak tanımlanan farkındalık- kısıtlılık ölçütleri ve sonuçlar grup halinde aralarında ilişki açıklayıcılık analiz edilecektir. Bu analiz ile tasarlanan modelin toplumsal dönüşümü açıklama düzeyi ortaya çıkarılacaktır. Söz konusu üç ana boyut ölçek haline getirmek için yukarıda ilişkileri analiz edilen alt ölçekler z skorları ile grup haline getirilerek ölçek oluşturulmuştur. Detaylar için göstergeler tablosu incelendiğinde dönüşüm yönü (farkındalık-kısıtlılık) dönüşüm araçları (planlama tasarım deneyim) ve

dönüşüm sonuçları bütün alt değişkenleri ile gösterilmiştir. Dönüşüm yönü ile dönüşüm araçları durumu tabloda gösterilmiştir.

Tablo 31.

Dönüşüm Yönü İle Dönüşüm Araçları Durumu

Kısıtlılık- Farkındalık		Planlama-Tasarım-Deneyim					Toplam
		En düşük (<.- 0,71)	Düşük (-0,71.- 0,25)	Orta (- 0,25.1,18)	Yükse (0,18.0,74)	En Yük (1,38>)	
En düşük (<.-1,74)	Sayı	1	0	0	0	0	1
	Yüzde	5,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,7
Düşük (-1,74.-0,85)	Sayı	16	22	0	1	0	39
	Yüzde	88,9	35,5	0,0	4,5	0,0	27,7
Orta (-0,85.-0,01)	Sayı	1	36	18	4	0	59
	Yüzde	5,6	58,1	60,0	18,2	0,0	41,8
Yüksek (-0,01.0,93)	Sayı	0	4	12	13	3	32
	Yüzde	0,0	6,5	40,0	59,1	33,3	22,7
En Yüksek (1,58>)	Sayı	0	0	0	4	6	10
	Yüzde	0,0	0,0	0,0	18,2	66,7	7,1
Toplam	Sayı	18	62	30	22	9	141
	Yüzde	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

r, 783** p.000

Anova f testi df.4, f 54,61, p .000

Grup aralıkları normal dağılıma göre eşit aralıklar ile belirlenmiştir.

Dönüşüm yönü düzeyi düşük örneklerin dönüşüm araçları düzeyi düşük kalmıştır. Anova testi analizine göre anlamlı farklılaşma bulunmaktadır. Dönüşüm yönü ile dönüşüm sonuçları durumu tabloda gösterilmiştir.

Tablo 32.

Kısıtlılık-Farkındalık İle Sonuç Durumu

Kısıtlılık-Farkındalık	Sonuçlar					
		En düşük (<.-1,18	Düşük (-1,18.-0,26)	Orta (-0,26.0,26)	Yüksek (0,26.0,73)	En Yüksek (1,27>)
En düşük (<.-1,74)	Sayı	1	0	1	0	0
	Yüzde	11,1	0,0	3,7	0,0	0,0
Düşük (-1,74.-0,85)	Sayı	5	10	6	3	0
	Yüzde	55,6	28,6	22,2	12,0	0,0
Orta (-0,85.-0,01)	Sayı	3	21	10	7	2
	Yüzde	33,3	60,0	37,0	28,0	14,3
Yüksek (-0,01.0,93)	Sayı	0	4	10	12	5
	Yüzde	0,0	11,4	37,0	48,0	35,7
En Yüksek (1,58 >)	Sayı	0	0	0	3	7
	Yüzde	0,0	0,0	0,0	12,0	50,0
Toplam	Sayı	9	35	27	25	14
	Yüzde	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

r,598** p.000

anova f testi df.4, f 54,71, p .000

Grup aralıkları normal dağılıma göre eşit aralıklar ile belirlenmiştir.

Dönüşüm yönü düzeyi düşük örneklerin dönüşüm sonuçları düzeyi düşük kalmıştır. Anova testi analizine göre anlamlı farklılaşma bulunmaktadır. Dönüşüm araçları ile dönüşüm sonuçları durumu tabloda gösterilmiştir.

Tablo 33.

Planlama-Tasarım-Deneyim İle Sonuç Durumu

Planlama- Tasarım- Deneyim	Sonuçlar						Toplam
		En düşük	Düşük	Orta	Yüksek	En Yüksek	
En düşük (<.-0,71)	Sayı	1	3	4	1	0	9
	Yüzde	16,7	8,8	16,	4,0	0,0	8,7
Düşük (-0,71.-0,25)	Sayı	4	20	5	7	0	36
	Yüzde	66,7	58,8	20,0	28,0	0,0	35,0
Orta (-0,25.1,18)	Sayı	1	9	11	7	1	29
	Yüzde	16,7	26,5	44,0	28,0	7,7	28,2
Yüksek (0,18.0,74)	Sayı	0	2	5	8	6	21
	Yüzde	0,0	5,9	20,0	32,0	46,2	20,4
En Yüksek (1,38>)	Sayı	0	0	0	2	6	8
	Yüzde	0,0	0,0	0,0	8,0	46,2	7,8
Toplam	Sayı	6	34	25	25	13	103
	Yüzde	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

r,591** p.000

anova f testi df.4, f 11,99, p .000

Grup aralıkları normal dağılıma göre eşit aralıklar ile belirlenmiştir.

Dönüşüm yönü düzeyi düşük örneklerin dönüşüm sonuçları düzeyi düşük kalmıştır. Anova testi analizine göre anlamlı farklılaşma bulunmaktadır. Dönüşüm yönü ile dönüşüm araçları dönüşüm sonuçları bağımsız değişken olarak alınmıştır) regresyon analizi tabloda gösterilmiştir.

Tablo 34.

Kısıtlılık-farkındalık İle Planlama-Tasarım-Deneyim

Model		Standartlaştırılmamış		Standart	t	Sig.
		B	Sapma	Beta		
1	Sabit	-,030	,044		-,691	,491
	Planlama-Tasarım-Deneyim	,339	,130	,275	2,607	,010
	Kısıtlılık-Farkındalık	,331	,088	,398	3,773	,000

Sonuçlar bağımlı değişken

Model için $r = 0,64$, $r^2 = .41$, Anova $f = 52,17$, $p = 0,000$.

Buna göre Kısıtlılık-Farkındalık ve Planlama-Tasarım-Deneyim sonuçlar üzerinde ayrı ayrı anlamlı etkiye sahip olduğu görülmektedir. İki ana boyut birlikte modelin sonuçlara etkisi bakımından %41 ini açıklamaktadır.

Ayrıntıların görülmesi amacıyla Kısıtlılık-Farkındalık ve Planlama-Tasarım-Deneyim alt boyutları ile Sonuçların alt boyutları için regresyon analizi tabloda gösterilmiştir.

Tablo 35.

Kısıtlılık-Farkındalık ve Planlama-Tasarım-Deneyim alt boyutları ile sonuçların alt boyutları için regresyon (t)

Model	i.g	İşsiz	Kişi baş	Alım gü	Suç	Co2	Eko	Yatak
Sabit	-,013	-,022	-,325	-,090	4,057	- 1,782	- 2,421	- 2,317
Demokrasi endeksi	2,125	,825	1,610	,473	-,748	1,456	2,836	- 1,707
Eğitim endeksi	28,915	,461	6,748	9,575	3,949	6,274	9,065	7,222
Basın özgürlüğü	2,022	1,49	2,539	1,469	,305	- 2,861	-,501	-,546
Devlet fonksiyonları	1,261	- 1,648	-,799	-,492	3,929	- 1,554	,461	-,983
Sivil özgürlükler	-,761	- 1,828	- 1,493	-,633	- 2,038	- 1,598	- 2,415	1,512
Deneyim Orta.	2,485	,498	1,718	1,181	-,418	-,225	2,742	-,873

İnsani gelişme en yüksek olarak eğitimle açıklanmaktadır. Deneyim, basın özgürlüğü ve demokrasiyi yaklaşık eşit olarak açıklamaktadır. Devlet fonksiyonları ve sivil özgürlüklerin açıklayıcılık düzeyi anlamlı sınırların dışında kalmaktadır.

İstihdam (işsizlik) durumu; planlama ve farkındalık durumundan çok etkilenmemektedir. Bu duruma başka araştırmalarla daha derinlemesine bakılmalıdır.

Kişi başına geliri eğitim ve basın özgürlüğü daha açıklayıcı olurken, diğer değişkenleri açıklama düzeyi düşük kalmıştır.

Satın alma gücü üzerinde eğitimin yüksek açıklayıcı etkisi gözlenmiştir.

Suç oranların eğitim, devlet fonksiyonları ve sivil özgürlükler yüksek oranda açıklamaktadır.

Karbon kirliliğini, eğitim ve basın özgürlüğü daha yüksek etkilemektedir..

Ekonomik rekabet üzerinde en yüksek eğitim olmak üzere demokrasi, sivil özgürlükler ve deneyimin etkisi bulunmaktadır.

Bin kişi başına düşen yatak sayısı eğitim ile açıklanmaktadır.

BÖLÜM IV

SONUÇ VE ÖNERİLER

4.1. Sonuçlar

Bu araştırmada Lefebvre'in mekânsal dönüşüm yaklaşımına odaklı olarak belirlenen kısıtlılık-farkındalık ve planlama-tasarım-deneyime dair bazı temel değişkenlerin toplumsal dönüşümü (bazı temel toplumsal çıktıları-başarıları) açıklama durumu analiz edilmiştir. Araştırmanın iki ana hipotezinden birincisi olan “Kısıtlılık-Farkındalık ile Planlama-Tasarım-Deneyim karşılıklı etkileşim halindedir” hipotezi büyük oranda doğrulanmıştır. Birinci hipotezimizdeki değişkenler planlama-tasarım-deneyim ve buna bağlı göstergeler ile dönüşüm yönü değişkenleri kısıtlılık-farkındalık ve buna bağlı göstergeler arasında çapraz tablolarda ve anova testlerinde yüksek oranda farklılaşma veya ilişki bulunmuştur. Kısıtlılık-farkındalık ile planlama, tasarım, deneyim araçları birbiriyle karşılıklı ilişki/etkileşim halindedir.

İkinci hipotez “Kısıtlılık-Farkındalık ve Planlama-Tasarım-Deneyim sonuçlar üzerinde birlikte etkilidir” hipotezi de büyük oranda doğrulanmıştır. Kısıtlılık-farkındalık ve Planlama-Tasarım-Deneyim toplumsal sonuçlar üzerinde anlamlı açıklayıcı etkiye sahiptir.

Toplumsal sonuçların-çıktıları her bir alt boyutu için en açıklayıcı faktörü eğitim oluşturmaktadır. Deneyim süresinin görece daha az etkili olduğu gözlenmektedir. Kısıtlılık-farkındalık ve planlama-tasarım-deneyim birlikte düşünüldüğünde en çok da insani gelişimi etkilemekte, bunu iktisadi çıktılar takip etmektedir. Kısıtlılık-farkındalık ile planlama-tasarım-deneyimin birbirleri ve sonuçlar üzerinde anlamlı etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Bu çalışmada, sonuç olarak toplumların dönüşümünün kısıtlılık-farkındalık yönünden anlamlı şekilde etkilendiği belirlenmiştir. Söz konusu dönüşüm planlama, tasarım ve deneyim ile etkileşim içindedir.

4.2. Öneriler

Eğitim toplumsal dönüşüm ve bu dönüşüm yeniden üretilmesinde önemli etkiye sahip olup eğitimden toplumsal dönüşüm ile özellikle deneyimlerin aktarılması anlamında engellerin ortadan kaldırılmasında daha çok yararlanılabilir.

Demokrasi düzeyinin çok etkili çıkmamasının üzerinde düşünülmesi ve daha derinlemesine araştırma yapılması gerekmektedir.

Toplum ve birey zorunlu olarak bir inşa olduğu kabul edilirse, bu inşanın kendisi ile algısı arasında da zorunlu olarak bir fark vardır. Toplumsal dönüşümleri belirli dönemler halinde ele almak uzmanlaşmayı ve kavramayı kolaylaştırır da dönemsel etkilerin abartılması ile dönüşümün işleyişini anlamanın önüne engel olarak çıkmaktadır. Bu çalışmada doğrudan süreç dikkate alınmaya çalışılmıştır. Başka çalışmalarla konunun daha ilerletilmesi gerekmektedir.

Bu çalışmada ortaya çıkarılan ve çalışmanın sınırlıkları içinde uygulanan ölçek başka çalışmalar için kullanıma açılmıştır. Toplumsal dönüşüm modeli bu çalışma kapsamında ülke örnekleri ile makro veriler analiz edilmiştir. Farklı göstergeler ile gerek daha küçük toplum birimleri için gerekse mikro veriler ile daha büyük toplum birimleri için çalışmalar yapılabilir. Ortaya çıkarılan toplumsal dönüşüm modeli başka çalışmalar ile sınanmaya açıktır. Böylece geçerliliği güçlenecektir. Örneğin; üniversite şirketler veya devletler gibi kurumsal yapılar kendi dönüşümlerini anlamak için bu modeli veya benzer modelleri kullanabilirler. Bir başka örnek kentler düzeyinde benzer çalışmalar yapılabilir. Ayrıca daha ileri götürerek bireyler kendi dönüşüm süreçlerini bu model ile ortaya çıkarabilecekleri söylenebilir.

Ayrıca bu çalışma kapsamında ortaya çıkan işsizlik ve deneyim boyutları ve sonuçları başka çalışmalarda daha derinlemesine analiz için ilginç sonuçlar ortaya koymuştur. Deneyim boyutu açıklama ve farklılaşma bakımından ön görülenden düşük kalmıştır. İşsizlik ise dönüşüm sonuçları göstergeleri arasında dönüşüm göstergeleri ile en az ilişkili görünmektedir. Bu değişkenlerin. Bunların farklı toplum ve olgu durumları için sınanması gerekmektedir.

Genel olarak Kısıtlılık-Farkındalık ve Planlama-Tasarım-Deneyim karşılıklı etkileşim halindedir. Birbirlerini açıklama ve ilişki düzeyleri anlamlı düzeydedir. Aynı anlamlı etki birlikte ve ayrı olarak sonuçlar içinde geçerlidir. Toplumların oluşumda, sürdürülmesi ve dönüşmesinde yüzeyde ve göz önünde olan olguların altında yatan bazı ortak yapı ve mekanizmalar üzerine farklı kuramsal yaklaşımları da sınayacak daha zengin araştırmalara ihtiyaç bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Archive. (2014, 01 01). Archive. 03 05, 2021 tarihinde Archive: <https://web.archive.org/web/20071216015218/http://esa.un.org/unpp/> adresinden alındı
- B.M. (2019, 11 02). <https://www.un.org/en/>. 05 10, 2021 tarihinde <https://www.un.org/en/library/page/databases>. adresinden alındı
- Baudrillard, J. (2012). *Kötülüğün Şeffaflığı*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Brown, K. W., & Ryan, R. M. (2003). The benefits of being present: Mindfulness and its role in psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*.
- Castells, M. (2013). *Ağ Toplumunun Yükselişi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 97.
- Castells, M. (2015). *Kent Sınıf İktidar*. phoenix.
- Castells, M. (2008). *Kimliğin Gücü*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 132.
- Claude, l.-s. (1994). *İrk, Tarih ve Kültür*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Durkheim, E. (2019). *Ahlak ve Toplum*. istanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Durkheim, E. (2006). *Toplumsal İşbölümü*. İstanbul: Cem Yayın evi.
- EIU. (2020, 01 01). Economist Intelligence. 02 26, 2021 tarihinde <https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2020/> adresinden alındı
- Frontier, T. n. (2020). *Human Development*. 1 UN Plaza, New York, NY 10017 USA: By the United Nations Development Programme.
- Giddens, A., & Sutton, P. W. (2018). *Sosyolojide Temel Kavramlar*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Habermas, J. (1996). *İletişimsel Eylem Kuramı*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Habermas, J. (2009). *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Harvey, D. (2002). *20.Yüzyıl Kenti*. Ankara: İmgeYayınevi.
- Heywood, A. (2007). *Siyaset*. Ankara: Adres Yayınları.
- IEA. (2020). IEA İstatistikleri .2021 tarihinde <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=EN.CO2.TRAN.ZS&country=#> adresinden alındı
- ILOSTAT. (2021). 2021 tarihinde <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=SL.UEM.TOTL.ZS&country=#>:https://www.ilo.org/ankara/about-us/WCMS_372889/lang--

- tr/index.htm adresinden alındı
- IMF. (2020). *Uluslararası Para Fonu*. 2021 tarihinde <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2020/October/weo-report> adresinden alındı
- IPU. (2020). *Inter Parliamentary Union*. 2021 tarihinde <https://www.ipu.org/> adresinden alındı
- ITU. (2020). 2021 tarihinde <https://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Pages/stat/default.aspx> adresinden alındı
- ITU. (2020). *Uluslararası Telekomünikasyon Birliği*. 2021 tarihinde <https://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Pages/stat/default.aspx> adresinden alındı
- Kohlberg, L. (1981). *The Philosophy of Moral Development: Moral Stages and the Idea of Justice*. Michigan Üniversitesi: Harper & Row, .
- Lefebvre, H. (2014). *Mekanın Üretimi*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Levi-Strauss, C. (2013). *Mit ve Anlam*. İstanbul: İthaki yayınları.
- Marx, K. (1996). *Karl Marx - Friedrich Engels Seçme Mektuplar* (1844-1895). İstanbul: Evrensel Basım Yayın,.
- Marx, K., & Engels, F. (2008). *Komünist Manifesto*. İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- Mayring, P. (2000). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. Adana: Baki kitapevi.
- Nations, U. (2020). 2021 tarihinde <https://www.un.org/en/members/index.shtml> adresinden alındı.
- Neuman, W. (2014). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel yaklaşımlar 1*. Ankara: Yayın Odası.
- NY.GNP.ATLS.CD. (2020, 01 01). The World Bank. 02 10, 2021 tarihinde The World Bank: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.ATLS.CD> adresinden alındı
- OECD. (2019, 01 01). The Wold Bank. 04 02, 2021 tarihinde The Wold Bank: <https://data.worldbank.org/indicator/BX.GRT.TECH.CD.WD?view=chart> adresinden alındı
- Piaget, J. (2015). *Çocuğun Ahlaki Yargısı*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Samaranche, F. (2019). *Introduction to netrosopic sociology (neutrosociology)*. Brussels: Pons Publishing House.
- Saunders, P. (2013). *Sosyal Teori ve Kentsel sosyoloji*. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.

Weber, M. (2018). Ekonomi ve Toplum. İstanbul: yarın yayınevi.

Weber, M. (2019). Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu. İstanbul: Oda Yayınları.

WHO. (2020). 2021 tarihinde <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=SH.MED.BEDS.ZS&country=#>: <https://www.who.int/data/gho/data/countries> adresinden alındı

worldbank. (2020). 2021 tarihinde <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=IC.LGL.CRED.XQ&country=#> adresinden alındı

Worldbank. (2020). 2021 tarihinde <https://data.worldbank.org/indicator/IP.JRN.ARTC.SC?view=chart> adresinden alındı

Worldbank. (2020). 2021 tarihinde <https://data.worldbank.org/indicator/SG.GEN.PARL.ZS?view=chart> adresinden alındı

Worldbank. (2020). 2021 tarihinde <https://data.worldbank.org/indicator/IT.NET.USER.ZS> adresinden alındı

Worldbank. (2020). 2021 tarihinde <https://data.worldbank.org/indicator/EN.URB.MCTY.TL.ZS?view=chart> adresinden alındı

Worldbank. (2020). 2021 tarihinde <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.PP.CD> adresinden alındı